

T. C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Eğitim Sistemindeki
Değişim ve Gelişmeler**

Jamil MAMMADOV
02501040671

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN

İstanbul - 2008

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz EĞİTİM BİLİMLERİ Anabilim Dalı 2501040671 numaralı JAMIL MAMMADOV'un hazırladığı "BAĞIMSIZLIK SONRASI AZERBAIJAN EĞİTİM SİSTEMİNDEKİ DEĞİŞİM VE GELİŞMELER" konulu YÜKSEK LİSANS TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15. Maddesi uyarınca 14.07.2008 PAZARTESİ günü saat 11.00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ~~KABULÜ~~.....'ne* ~~OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI (*)	İMZASI
<u>PROF. DR. İRFAN ERDOĞAN</u>	KABUL	
<u>YRD. DOÇ. DR. ESRA İŞMEN GAZİOĞLU</u>	KABUL	
<u>YRD. DOÇ. DR. İLKAY DEMİR</u>	KABUL	
<u>YRD. DOÇ. DR. ÇARE SERTELİN MERCAN</u>	KABUL	
<u>YRD. DOÇ. DR. BETÜL BATIR</u>	KABUL	

ÖZ

Bu çalışmada Azerbaycan eğitim sisteminin bağımsızlık sonrası yaşadığı değişim, gelişmeler ve mevcut durumu işlenmiştir. Bu doğrultuda, eğitimin tarihi kademeleri, yasal temelleri, yönetimi, finansmanı ve öğretmen eğitimi ayrı ayrı başlıklar altında ele alınmıştır.

Çalışmanın bir diğer özelliği ise, Azerbaycan eğitim sisteminin bağımsızlık sonrasında, özellikle de günümüzde en çok konuşulan ve yaşanmakta olan önemli problemlerin ve bunların karşısında devletin yaptığı çözümler ve çalışmaların verilmiş olmasıdır.

Tarama bazında yapılmış bu çalışmada, eğitim sisteminin, büyük bir yapı ve gelişmekte olan mekanizma olması sebebiyle daha çok günümüzdeki mevcut durum ve Eğitim Bakanlığınca önemli görülen problemler, gelişim ve değişimler konu edilmiştir.

ABSTRACT

In this thesis, post independence changes, developments and present situation of Azerbaijanian educational system were studied. For this aspect educational system's history, legal basics, levels, administration, finance and teacher preparing were chosen.

Another property of the thesis is that, commonly seen and important present problems during post independence period and their solutions and researches having been taken by the government were considered.

Mechanisms, having been improved and having had huge structure, just present situations, problems, changes and improvements which are remarkable for Ministry of Education were observed.

ÖNSÖZ

Ülkelerin en önemli dinamiklerinden olan eğitim sistemi, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde de bağımsızlığın kazanıldığı günden bu güne önemli değişimler yaşamıştır. İster eski tecrübeler sebebiyle, isterse de yeni ve gelişmekte olan dünya standartlarına uyum sağlamak için her geçen gün bu alanın önemi daha fazla anlaşılmakta ve gelişmesi için birçok çalışmalar yapılmaktadır.

Bütün gelişmeler, değişimler ve çalışmalarla beraber, mevcut eğitim sistemiyle ilgili yeni eserler ortaya konulmaktadır. Fakat yaşanan sürekli değişim ve gelişmeler bu eserlerin devamlı olarak yenilenmesini ve sayılarının artmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışmanın ortaya konulmasındaki başlıca amaç küçük de olsa bu çalışmalara katkı sağlamak ve bir kaynak oluşturabilmektir. Özellikle birçok kaynaklarda mevcut olan ve değerli bilgilerin bir arada verilmesi bu tezi önemli kılmaktadır. Bu çalışma mevcut bir sistemi anlatmış olması nedeniyle, daha çok otorite kaynaklardan yararlanarak yazılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamıza sistemle ilgili genel bilgiler ve açıklamalar vererek, üzerinde durulacak problemleri belirterek başladık.

Azerbaycan Cumhuriyetinin genel yapısıyla ilgili başlıklar, ülkenin eğitim tarihi, eğitim sistemini oluşturan yasal temeller çalışmanın birinci bölümünü oluşturmuştur.

İkinci bölümde, ülkenin yüksek öğretim sonuna kadar olan kademeleri, Azerbaycan Eğitim Sistemi'nin yapısı başlığı altında işlenmiş, yaşanan problemler ve yapılan çalışmalar aktarılmıştır. Ayrıca ülkenin bağımsızlık tarihinden daha genç olan özel okullar bölümü, örgün eğitim başlığı altında diğer başlıklardan bağımsız ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, lisansüstü ve yaygın eğitim çeşitleri verilmiştir. Bunlarla beraber öğretmen eğitimi ve ülkenin yüksek öğretim sonrası eğitiminde önemli yere sahip Milli İlimler Akademisiyle ilgili genel bilgiler verilmiştir.

Dördüncü bölümde, eğitimin yönetimi, finansmanı, denetimi ve uluslararası ilişkileri konu edilmiştir.

Ekler bölümünde ise 2007–2008 eğitim senesi genel orta eğitim kurumlarının eğitim ve öğretim planları, kurumların öğretim diline göre verilmiştir.

Bu çalışmayı seçmemi ve en uygun ortamda çalışmamı sağlayan, ayrıca yüksek lisans eğitimi boyunca beni hep destekleyen ve engin görüşlerinden istifade ettiğim değerli hocam Prof. Dr. İrfan Erdoğan'a ve Yard. Doç. Betül Batır'a şükranlarımı arz ederim.

Jamil MAMMADOV

İÇİNDEKİLER

Sayfa no.

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ'NE GENEL BAKIŞ, EĞİTİM TARİHİ, EĞİTİM SİSTEMİNİN YASAL TEMELLERİ

1.1. AZERBAYCAN CUMHURİYETİ'NE GENEL BAKIŞ.....	7
1.1.1. Politik ve İdari Yapı	7
1.1.2. Azerbaycan Tarihine Genel Bakış	8
1.1.3. Coğrafi Yapı.....	10
1.1.4. Sosyal Yapı	11
1.1.5. Ekonomik Yapı	12
1.1.5.1. Sanayi.....	13
1.1.5.2. Tarım ve Hayvancılık.....	13
1.1.5.3. Diğer Ekonomik Alanlar	14
1.1.6. Sağlık	15
1.2. AZERBAYCAN EĞİTİM TARİHİ.....	16
1.2.1. İslam Öncesi Dönem	16
1.2.2. İslam Sonrası Dönem	17
1.2.3. Çarlık Rusya'sı Dönemi	19
1.2.4. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti Dönemi	21
1.2.5. Sovyetler Dönemi	22
1.2.6. Geçiş Dönemi.....	24
1.3. AZERBAYCAN EĞİTİM SİSTEMİNİN YASAL TEMELLERİ	25
1.3.1. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Eğitim Hukuku	26

1.3.2. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Eğitim Dili	27
1.3.3. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Eğitimin Genel Amaçları	27
1.3.4. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Eğitim Politikası	28
1.3.5. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Diplomalardan	29

2. BÖLÜM

AZERBAYCAN EĞİTİM SİSTEMİNİN YAPISI 30

2.1. ÖRGÜN (EYANİ) EĞİTİM	30
2.2. OKUL ÖNCESİ EĞİTİM	31
2.2.1. Anaokulları ve Kreşler	34
2.2.2. Yönetim Kadrosu	34
2.2.3. Bağımsızlık Sonrası Okul Öncesi Eğitimdeki Gelişmeler	36
2.3. GENEL ORTA EĞİTİM	36
2.3.1. İlkokul	37
2.3.2. Ortaokul	38
2.3.3. Lise	39
2.3.3.1. Askeri Lise	40
2.3.3.2. Azerbaycan Tıp Üniversitesinin Orta Askeri Tıp Okulu	41
2.3.3.3. Gece Okulları	42
2.3.4. Olimpiyat ve Üniversite Kazanma Başarısı	42
2.3.5. Genel Orta Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme	43
2.3.6. Bağımsızlık Sonrası Genel Orta Eğitimdeki Gelişmeler	45
2.4. MESLEKİ TEKNİK EĞİTİM	51
2.4.1. Bağımsızlık Sonrası Mesleki Teknik Eğitimdeki Gelişmeler	52
2.5. MESLEK YÜKSEK OKULLARI (ORTA İHTİSAS MEKTEPLERİ)	54
2.6. DEVLET TALEBE KABUL KOMİSSİYASI	55
2.7. YÜKSEK ÖĞRETİM	58
2.7.1. Üniversiteler	61
2.7.1.1. Üniversitede Dersler ve Değerlendirme	65
2.7.1.2. Güzel Sanatlar Okulu	66
2.7.1.3. Polis Akademisi	67
2.7.1.4. Azerbaycan Askeri Akademileri	68
2.7.1.5. Azerbaycan Tıp Üniversite'sinin Askeri Tıp Fakültesi	70

2.7.2. Bağımsızlık Sonrası Yüksek Öğretimdeki Gelişmeler	71
2.8. AZERBAYCAN’DA ÖZEL ÖĞRETİM KURUMLARI.....	76
2.8.1. Azerbaycan’da Özel Türk Öğretim Kurumları.....	78
2.8.1.1. Bakü Türk Anadolu Lisesi	78
2.8.1.2. Türk Dünyası İşletme Fakültesi	79
2.8.1.3. Atatürk Lisesi	80
2.8.1.4. Türkiye Diyanet Vakfı Eğitim Kurumları.....	80
2.8.1.5. Çağ Öğretim İşletmeleri.....	81
2.8.1.6. Kafkas Üniversitesi	83

3. BÖLÜM

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ’NDE LİSANSÜSTÜ, YAYGIN VE ÖĞRETMEN EĞİTİMİ 84

3.1. AZERBAYCAN’DA LİSANSÜSTÜ VE YAYGIN EĞİTİM.....	84
3.1.1. Yüksek Lisans (Magistiratura).....	85
3.1.2. Ön Doktora (Aspirantura)	86
3.1.3. Doktora (Doktorantura).....	87
3.1.4. İhtisas Artırma ve Yeniden Hazırlanma.....	89
3.1.5. Serbest Eğitim	91
3.1.6. Okuldışı Eğitim ve Öğretim.....	91
3.1.7. Yetişkin Eğitimi	92
3.2. ÖĞRETMEN EĞİTİMİ	93
3.3. AZERBAYCAN MİLLİ İLİMLER AKADEMİSİ.....	96

4. BÖLÜM

AZERBAYCAN EĞİTİM SİSTEMİNİN YÖNETİMİ, FİNANSMANI VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ 98

4.1. AZERBAYCAN EĞİTİM SİSTEMİNİN YÖNETİMİ.....	98
4.1.1. Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Bakanlar Kurulu	99
4.1.2. Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı.....	100
4.1.3. Bölge Eğitim Müdürlükleri	102
4.1.4. Bölgesel Devlet Yönetim Kurumları	102

4.1.5. Sivil Kendini Yönetim Kuruluşları	103
4.1.6. Eğitim Kurumlarının Kendini Yönetimi	104
4.1.7. Okul Yöneticileri.....	105
4.2. AZERBAYCAN EĞİTİM SİSTEMİNİN FİNANSMANI.....	105
4.3. AZERBAYCAN EĞİTİM SİSTEMİNİN DENETLENMESİ	108
4.4. AZERBAYCAN CUMHURİYETİ’NİN ULUSLARARASI EĞİTİM İLİŞKİLERİ	110
SONUÇ	116
KAYNAKÇA	123
EKLER	130

KISALTMALAR

ACCELS -	Eğitimde ve Dil Öğretiminde Amerikan İşbirliği Kurulu
ACI -	Amerikan Beton Enstitüsü
A.D.İ.K. -	Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi
AGİK -	Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Konferansı
A.İ.G. -	Azerbaycan İstatistik Göstercileri
A.R. -	Azerbaycan Cumhuriyeti
A.R.T.N. -	Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı
EBRD -	Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası
IBRD -	Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
IMF -	Uluslararası Para Fonu
IREX -	Uluslararası Araştırma ve Değişim Kurulu
ISESCO -	İslami Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
M.E.B -	Milli Eğitim Bakanlığı
M.S. -	milattan sonra
M.Ö. -	milattan önce
SSCB -	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
s. -	saire
TİKA -	Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı,
T.K.K. -	Tahsil Kanunu Külliyyatı
t.y. -	tarih yok
UNESCO -	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
UNICEF -	Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu
v.d. -	ve diğerleri

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa
TABLO 1: Genel Orta Eğitim kurumlarının, öğrencilerin, öğretmenlerin yıllara göre dağılımı (2001–2007)	37
TABLO 2: Azerbaycan'daki Özel Üniversitelerden Bazıları ve Eğitim Dili	77

GİRİŞ

Azerbaycan hem bulunduğu coğrafya hem de sahip olduğu eski tarihi kökleri dolayısıyla bilim ve sanatla her zaman iç içe olmuştur. Bulunduğu coğrafyanın öneminden dolayı bu bölgelere çok akınlar, göçler ve işgaller yapılmıştır. Bunların her birisi bölgeye yeni kültürler, yeni bilgiler ve yeni öğretiler getirmiştir. Burada kurulan devletler, mevcut bilgileri öğrenerek sistemli bir şekilde getirmek isteyen bilim adamlarına kucak açmış, bilimi ve bilim adamlarını kutsal saymış ve korumaya çalışmışlardır.

Bu coğrafyada bilgi sadece devletler için değil, halk için de önemli olmuştur. İnsanlar sürekli çevresinde olup bitenleri merak ederek, araştırarak bilgiye ulaşmaya çalışmışlardır. Hayat boyu öğrendiklerini, deneyimlerini ve atalarından miras kalmış bilgileri kendilerinden sonra gelenlere aktarmaya çalışmışlardır. Bu konuda başarılı olduklarını günümüze kadar gelmiş, milattan öncesine ait kaya üstü resimleri, bilim ve sanat eserleri, nağmeler, masallar, destanlar gibi eserlerden görebilmekteyiz (Ahmedov, 1993:12).

Asırlardır hep öğrenerek ve öğreterek devamlı bir yol, yöntem ve strateji belirleyen ve izleyen toplum bunu her geçen gün geliştirerek bir eğitime ve öğretme mekanizmasına ve sistemine dönüştürmüştür. Bu mekanizmalar ve sistemler kimi zaman ailelerde, kimi zaman da okul binaları gibi mekânlarda bilgi sahibi kişiler tarafından insanlara sunulmuştur.

Azerbaycan'ın bulunduğu coğrafyada eğitim veren kurumlar daha M.S. 3 asırdan başlayarak görülmeye başlamış ve 6–7. asırlarda eğitimi önemli olarak görmekte olan bir eğitim sistemi oluşmuştur (Merdanov, 2005:14). Bu sistem her geçen asır daha da gelişmiş ve yukarıda da bahsedildiği gibi gelen her kültürle zenginleşmiş ve genişlemiştir.

7. asırdan başlayarak gerçekleşen Arap akınları bölgede yeni bir değişime yol açmış ve halkın büyük bir kısmının mensup olduğu Mecusilik ve Hıristiyanlık dininin zamanla ortadan kalkmasına zemin oluşturmuştur. İslam diniyle gelen yeni eğitim sistemi ülkeye yayılmıştır. Bu süre zarfında ülkede çok sayıda medreseler ve okullar açılmış, Arapça matematik, edebiyat, astronomi, coğrafya, tıp, felsefe gibi bilimler okutulmuş, zeki ve başarılı öğrenciler dönemin bilim merkezi Bağdat'a gitmiştir (İsmayılov, 1993:114).

12. asırda Selçuklu akınlarıyla ülkede yine önemli değişimler yaşanmış ve halkın bir Türk toplumu olarak oluşumu tamamlanmıştır. Eğitim sisteminde Arapçayla beraber Türkçe de kullanılmaya başlamıştır. Bu dönemde önemli bilim adamları, şairler ve düşünürler yetişmiş ve önemli eserler ortaya koymuşlardır. Nizami Gencevi, Efzeleddin Hakani gibi şairler dönemin önemli şahsiyetlerindedir.

Daha sonraları İldenizler, Şirvanşahlar, Moğol işgalleri sonucunda İlhanlılar ve Altınorda, Akkoyunlular, Safevi devleti ve Hanlıklar döneminde de eğitim önemli olmuştur. Fakat Rusya-İran savaşları sonrası 1828'deki Türkmençay Antlaşmasıyla Azerbaycan ikiye bölünmüş, Kuzey kısım Rusya'ya, Güney kısım İnan'a verilmiştir (Azerbaycan tarihi, 2007:606). Bu dönem sonrası kuzeyde eğitim Rusya merkezli, güneydeyse İnan merkezli olarak devam etmiştir.

1918 senesinde kurulan Azerbaycan Demokratik Halk Cumhuriyeti'yle yine milli eğitimin temelleri atılmış ve ilk defa resmi olarak Azerbaycan Cumhuriyeti adıyla ortaya çıkan bir devlet kendi eğitim sistemini kurmaya başlamıştır (Maksudov v.d., 1998: 160). Fakat 22 ay süren yeni Cumhuriyet bu işi tamamlayamadan ülke, 1920 senesinde Sovyet Rusya'sı tarafından tutulmuştur.

Bu dönemin başlangıcıyla belki de Azerbaycan eğitim sistemindeki en büyük değişiklik yaşanmış, eğitim ve bu alandaki çalışmalar halkın bir ideolojiyi benimsemesine, yeni bir sistemin oluşumuna ve yeni bir devletin kurularak yaşatılmasına hizmet etmiştir (Ağayev, 1975:1). Fakat şu bir gerçektir ki, ülkede

eğitim alanında önemli gelişmeler yaşanmış, okuryazarlık ve okullaşma 100%'e ulaşmıştır.

Sovyetler doneminde sanayinin gelişmesi için kaliteli elamanların yetiştirilmesinde mesleki eğitimden önemli olude yararlanılmıştır. Endüstrileşme ve sosyalizasyon için eğitim prensipleri doğrultusunda Politeknik eğitimi de üzerinde durulan ve yararlanılan bir uygulama olarak kullanılmıştır (Erdoğan, 2003:87).

1991 senesi Azerbaycan için yeni bir donemin başlangıcı olmuştur. Bu donemde ülke bağımsızlığını elde etmiş ve zorlu aşamalar geçmiştir. Uzun seneler bağlı bulunduğu devletin, onu içine kapalı, dışarıdaki gelişmelerden uzak ve kendi ideolojileri doğrultusunda yaşatması, yeni donemde Azerbaycan'ın bu zorlu aşamaları yaşamasına sebep olmuştur.

Yeni donemde, nerdeyse eski olan her şey değişime ve gelişime tabi tutulmak zorunda kalmıştır. Yeni bir devletin kurulmasıyla yeni anayasa hazırlanmış ve her alanda reformlar yapılmaya çalışılmıştır. Burada ülkenin potansiyeli, milli ve manevi değerleri esas alınarak günümüzün talepleri ve dünya standartları doğrultusunda çalışmalar yapılmıştır.

Bu yeni donemde gelişme ve değişimi yaşayan alanların arasında eğitim sistemi en nde gelen alanlardan olmuştur. Yeni Eğitim Kanunu'yla sistem yeniden oluşturulmuştur. Devamında gelen reform ve gelişim programları günümüze kadar devam etmiş ve birçok yenilikler sisteme kazandırılmıştır. Bir cumhuriyetin tarihinde 17 sene az bir süre olsa da eğitim sisteminde önemli bir mesafe kat edilmiştir.

Bağımsızlık sonrası Azerbaycan eğitim sisteminde hızlı bir gelişim yaşanmasına rağmen, sistemin bir bütün şekilde ele alınarak rapor niteliğinde işlenmesi çok az sayıda yapılmıştır. Daha çok sistemin parçaları ele alınarak değişik

açılardan incelenmeye çalışılmıştır. Bu sebeple de bağımsızlık sonrası eğitim sisteminin bir bütün teşkil edecek şekilde ele alınması, her alanıyla ilgili mümkün olduğunca tanıtıcı bilgiler verilmesi ve sistemde hangi değişim ve gelişmelerin yaşanmasının araştırılması uygun görülmüştür. Çalışmanın seyri boyunca bağımsızlık sonrası Azerbaycan eğitim sistemindeki değişim, gelişmeler ve yaşanan problemler vurgulanmıştır.

1991 senesinde bağımsızlık dönemine geçişle eğitimde yine milli ve manevi değerlere bağlı kalınarak, değişimler, gelişmeler ve modernleşmeler başlamıştır. Bu başlangıcın temeli 1992 senesinde hazırlanmış ve onaylanmış Eğitim Kanunu'yla koyulmuştur. Yeni Anayasa'nın 42. maddesiyle de tüm vatandaşların eğitim hakları kesinleştirilmiştir (Azerbaycan Respublikası. Konstitutsiyası, 2006:15)

Eğitim Kanunu'yla eğitimin temel yasaları belirlenmiş, eğitimin politikası, standartları, programları ve yapısı yasallaştırılmıştır. Bu doğrultuda Azerbaycan'da sürekli, demokratik, fırsat eşitliği sağlayan ve laik bir eğitim sistemi yapılandırılmıştır. Günümüz Azerbaycan eğitim sistemi, değişik kademelerden oluşmuş eğitim programları, bu programları gerçekleştiren eğitim kurumları ağı, eğitimi yöneten kurum ve kuruluşlar, eğitim ve öğretimle iştigal eden diğer kurum ve kuruluşlardan oluşmaktadır (Abbasov, 2007:16)

Eğitim Kanunu'na göre Azerbaycan'da eğitim, okul öncesi eğitim, genel orta eğitim, mesleki-ihhtisas eğitimi ve lisansüstü ve yaygın eğitim olarak yapılanmıştır (Eğitim Kanunu, 1993:2). Bunlardan okul öncesi eğitim; anaokulu ve kreşleri, genel orta eğitim; ilkokul, ortaokul ve liseyi kapsamaktadır. Azerbaycan eğitim sisteminde genel orta eğitim kademeli görünse de bir bütün olarak verilmektedir. Diğer kademedeki meslek ihtisas eğitimi; teknik-meslek eğitimini, orta ihtisas eğitimini ve yüksek eğitimini kapsamaktadır. Lisansüstü ve yaygın eğitimse, diploma sonrası hazırlık,, yüksek lisans, doktora, ihtisas artırma ve yeniden hazırlanma, serbest eğitim, yetişkin eğitimi, okul dışı eğitim ve öğretimden oluşmaktadır.

Bağımsızlık sonrası gelişmekte olan eğitim sistemi, 15 Haziran 1999 senesinde Azerbaycan Eğitim Sisteminde Reformlar kararıyla daha da hızlanmıştır (Azerbaycan Respublikası Tahsil Kanunvericiliği Külliyyatı, 2002:11). Programın amacı eğitimin kademelerindeki potansiyeli korumak ve geliştirmek, eğitim sistemini düzenleyen uygun yasal altyapıyı oluşturmak, Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası ve eğitim kanunlarının talepleri doğrultusunda siyasi, iktisadi ve sosyal hayatın demokratikleşmesini hedefleyen devlet politikasını gerçekleştirmektir (Merdanov, Şahbazlı, 2005:122).

Reform programında eğitimin gelecek stratejisi ve konsepti belirlenerek, eğitimin yapısı, yönetimi, ekonomisi, öğretmen eğitimi ve maddi teknik altyapısında reformlar yapılması kararlaştırılmıştır (Merdanov, 2006:6).Yine aynı kaynağın devamında reform programının aşamaları gösterilmiştir. Buna göre, ilk aşamada (1999) yeni eğitim sisteminin yasal, ekonomik ve bilgi altyapısının oluşturulması, ikinci aşamada (2000–2003) eğitimin önemli sosyal ve ekonomik problemlerinin çözülmesi, büyük çapta reformların yapılması için gerekli yasal düzenlemelerin, maddi ve teknik altyapının, eleman ve finansmanın sağlanması ve yeni yönetim modelinin oluşturulması planlanmıştır. Üçüncü aşamadaysa, 2004 senesinden itibaren programda belirlenmiş tüm faaliyetlerin gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Daha sonraki senelerde de eğitim sürekli olarak geliştirilmeye çalışılmış, milli ve manevi değerleri temel alarak Avrupa standartlarına uygun bir eğitim sistemini hedefleyen çizgi takip edilmiştir.

Bunun için ülkede birçok programlar uygulanmış, eğitimin, eğitimcinin ve öğrencinin durumunun iyileştirilmesine çalışılmıştır. Ayrıca birçok uluslararası eğitim anlaşmaları yapılmış, uluslararası eğitim deneyimi kazanılmış ve ihtiyaç duyulan alanlarda yurtdışına eğitim amaçlı öğrenciler gönderilmiştir. Bu doğrultuda yapılan önemli girişimlerden biri de Azerbaycan eğitim sisteminin Bolonya sürecine katılımı olmuştur.

Bu çalışmanın amacı yukarıda da belirtildiği gibi bağımsızlık sonrası Azerbaycan eğitim sistemindeki yapılanmayı, değişimi ve gelişimi mümkün olduğu kadar toplu bir şekilde ele almak ve bir kaynak oluşturmaya çalışmaktır.

Çalışmanın önemiye ister Azerbaycan, isterse de Türkiye Cumhuriyeti'nde bu konuda yapılmış az sayıda çalışmalardan olmasıdır. Çalışma son dönemlerde ortaya koyulmuş eserlerden faydalanılması ve özellikle Azeri yazarlar tarafından yazılmış kitaplardan yararlanılması sebebiyle bir fark arz etmektedir. Kaynak olarak, Eğitim Bakanı Misir Merdanov, Rahim Ağmalıyev gibi sistemin içinde görev yapmakta olan kişilerin eserlerinden yararlanılarak onların sistemle ilgili görüşleri yansıtılmıştır. Bunlarla beraber, yine sistemle ilgili değerli eserler ortaya koymuş yerli araştırmacıların eserlerine üstünlük verilmiştir.

Çalışmanın kapsamı sistemi bir bütün olarak incelemekle sınırlı tutulmuştur. Bu nedenle sistemi oluşturan parçaların ayrıntılarına girilmemiş, sistemin bütün olarak hangi değişim ve gelişmeleri yaşadığı araştırılmıştır. Ayrıca tam olarak sistemle ilgili kaynakların az olması ve en son bilgilerin ulaşımında bazı problemlerin yaşanması, bu sınırlılıklar arasında gösterilebilir.

Çalışmanın hazırlanmasında yöntem olarak tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışma hazırlanırken Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Kanunu'ndaki sistemin yapısı ve kademeleri esas alınarak, Türkiye ve Azerbaycan'da eğitim sistemiyle ilgili yapılan çalışmaların kapsamı ve içeriği örnek olarak kullanılmıştır. Çalışmanın bölümlere göre kısa olarak özeti önsöz kısmında verilmekle beraber burada da çalışmanın yapısı, kapsamı ve üzerinde durduğu değişim ve gelişmeler belirtilmiştir.

1. BÖLÜM

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ'NE GENEL BAKIŞ, EĞİTİM TARİHİ, EĞİTİM SİSTEMİNİN YASAL TEMELLERİ

1.1. AZERBAYCAN CUMHURİYETİ'NE GENEL BAKIŞ

Azerbaycan, 18 Kasım 1991 senesinde bağımsızlığını kazanmıştır. Güneydoğu Kafkasya'da yerleşen Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yüz ölçümü 86,6 bin km² ve başkenti Bakü'dür. Ülkenin 2007 verilerine göre nüfusu 8532700'dir (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi, 2007). Sınır komşuları İran, Rusya Federasyonu, Ermenistan, Türkiye ve Gürcistan'dır.

Azerbaycan demokratik, laik ve üniter bir yapıya sahiptir. Ülkeyi Cumhurbaşkanı (President) yönetmektedir.

Mevcut para birimi yeni manattır. Azerbaycan petrol, doğal gaz, kurşun, çinko, bakır ve demir gibi doğal kaynaklara, buğday üzüm, pamuk, tütün, çay, sebze ve meyve gibi tarımsal ürünlere sahiptir.

1.1.1. Politik ve İdari Yapı

12 Kasım 1995 senesinde referandum yoluyla kabul edilmiş olan Anayasa ile idare edilen Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Yasama yetkisi 125 üyeden oluşmakta olan Milli Meclis'e, icra yetkisi Cumhurbaşkanına, yargı yetkisi de mahkemelere verilmiştir. Anayasa'ya göre; Azerbaycan Devleti demokratik, laik ve üniter bir cumhuriyettir (A. D. İ. K., 2007).

Kasım 2003’de yapılan seçimlerde beş yıllık bir süre için Cumhurbaşkanı seçilmiş İlham Aliyev hem devletin hem de icranın başı görevini yürütmekte ve “Ferman” adı verilen yasal kararlar verme yetkisi mevcuttur (TİKA, t.y.:4).

Azerbaycan Cumhuriyeti “Rayon” adı verilen idari bölgelere ve şehirlere ayrılmıştır (Eminov, 2002:9). Cumhuriyetin içinde bir de Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti yer almaktadır. Şehir ve rayonları valiler (icra hakimleri) yönetmekte ve Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır (TİKA, t.y.:4).

Belediye kavramı Azerbaycan da yeni olmasına rağmen 12 Aralık 1999 senesinde yapılmış yerel seçimlerden sonra ülkede faaliyete başlamıştır.

1.1.2. Azerbaycan Tarihine Genel Bakış

Tarihin değişik dönemlerinde, ister ismi kuzey Azerbaycan olarak geçen Azerbaycan Cumhuriyeti’nin, isterse de İran Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan ve Güney Azerbaycan diye bilinen coğrafyada bu ülkenin tarihi kökleriyle bağlı birçok devlet yaranmıştır. Bunlardan en önemlileri kuzeyde Albaniya, güneyde Atropatena, Manna ve Midiya devletleri olmuştur.

Azerbaycan'ın adının bu topraklarda yaşayan As kabilelerinden alınabileceği bazı tarihçiler tarafından iddia edilse de daha çok üzerinde durulan, bu toprakların yönetiminden sorumlu Büyük İskender’in komutanı Atropat’ın adından ve İslam öncesi bu topraklarda halkın ateşe tapmasından oluşabilecek “azer”, yani ateş kelimesinden türeyebileceği konusunda değişik görüşler bulunmaktadır. Fakat “azer” kelimesinin kullanımı daha Sasani devletinden önce görüldüğü için, bazılarını savunduğu gibi Farsçadan gelme ihtimali azdır. Daha çok üzerinde durulan ise “azer” ateş, “bay”- yüksek, elit, zengin, “can” ise kan yani yüksek rütbeli kelimesinden gelmekte olduğu ve “ateşin yüksek koruyucuları” , “ateşin yüksek koruyucularının yurdu” ,“Ateşler yurdu” gibi anlamlara gelmektedir (İsmayılov, 1993:4).

Türklerin Azerbaycan'a gelişleri tahminini ve M.Ö. Saka-İskit döneminde başladığı savunulmaktadır. M.S. 395'te Hun Türkleri Balkanlar'a inerken bir kısmının Kafkaslar yoluyla Anadolu'ya ve Azerbaycan'a geçtikleri bilinmektedir (TİKA, t.y.:5).

642 senesinden itibaren Azerbaycan toprakları Arap Hilafeti'nin yönetimi altına girmiştir. 1015–1021 yıllarında Azerbaycan topraklarında, özellikle 1054'te Çağrı Bey'in akınlarıyla daha da etkin olarak Selçuklular görölmeye başlanmıştır (TİKA, t.y.:5). Azerbaycan halkının Türkleşmesinde ve bir halk olarak oluşumunda Selçukluların ve Türkmenlerin büyük önemi vardır. Bu sürecin son aşaması Melikşah döneminde yaşanmıştır (Azerbaycan Tarihi, 1994:293).

1146 senesinde Gence'de şemsettin İldeniz'in Selçuklu Devleti'nin adına yöneticilik yapması sebebiyle bölgede Atabeyler (İldenizler) devleti ve şamahı'da da şirvanşahlar devleti kurulmuştur (Bünyadov, 2005:169). 1231'de Moğolların bu bölgelere akınıyla İlhanlılar Devleti, akabindeyse Altınordu devleti kurulmuştur (Azerbaycan Tarihi, 1994:324–327). Altınordu devleti sonrası bir süre de Celayiriler'in egemenliğinde kalan Azerbaycan 1386 senesinde Timur'un emirliği haline gelmiştir (Azerbaycan Tarihi, 1994: 330). Timur vefat ettikten sonra bölgede, Azerbaycan'da Türk nüfusun en fazla bulunduğu Karakoyunlular ve Akkoyunlu'lar devleti hâkimiyete gelmiştir.

Temeli Akkoyunlu'lar döneminde yaşamış şeyh Safiyüddin Erdebili tarafından atılmış Safevi Devleti, 1502'de şah İsmail'in Nahçıvan'da Akkoyunlu ordusunu yenmesi sonucunda kurulmuştur (Efendiyev, 1993:45). 1732 senesinde Nadir şah Afşar tarafından Afşar Hanedanlığının kurulmasıyla Safevi Devleti sona ermiştir (Azerbaycan tarihi, 2007:535). Daha sonra Azerbaycan'da yönetime Kaçarlar gelmiştir. Türk boyu olan Kaçarlar döneminde Ruslarla savaşlar yapılmıştır.

Yukarıdaki kaynağa göre Azerbaycan'ın kuzeyinde Karabağ, şeki, Gence, Bakü, şamahı, Derbent, Kuba, Nahçıvan, Talış ve İrevan, güneyindeyse Tebriz, Urumiye, Erdebil, Hoy gibi hanlıkların kurulması aynı döneme denk gelmektedir.

17. asırdan başlayarak Azerbaycan'da Rus işgalleri karşısında, bazı hanlıklar birlikte mücadele etse de başarılı olunamamıştır. 1828'deki Türkmençay Antlaşmasıyla Azerbaycan hanlıkları İran ve Rusya arasında paylaşılmış ve sonrasında Ermeniler, Ruslar tarafından Karabağ ve İrevan'a yerleştirilmeğe başlanmıştır (Azerbaycan tarihi, 2007:606).

Azerbaycan Türkleri 1918-1920'de Kafkasya Kurultayını toplamış ve 28 Mayıs 1918 senesinde Mehmet Emin Resulzade önderliğinde bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'ni ilan etmişlerdir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilk tanıyan devlet Osmanlı Devleti olmuştur. Fakat bu devlet fazla uzun sürmemiş ve 22 ay sonra sona ermiştir (Balayev,1993).

1920 senesinde Sovyet Rusya'sı tarafından tutulmuş ve Sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri arasına dahil edilmiştir. 1936 senesi sonrası Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adıyla mevcudiyetini sürdürmüştür. Sovyet Rusya'sı egemenliğindeki bu dönem yaklaşık 70 sene devam etmiştir.

Azerbaycan 1990'ların başında SSCB'den ayrılmış ve 18 Kasım 1991 senesinde yeniden bağımsızlığını ilan etmiştir. 1991 senesinden itibaren hızla yeni devlet yapısını, Anayasa'sını, Milli Meclisini ve ordusunu oluşturmuştur.

1.1.3. Coğrafi Yapı

Azerbaycan'ın coğrafi yerleşimi 38°- 44° kuzey enlemleri ile 44°-50° doğu boylamları arasındadır (Eminov, 2002:8). Coğrafi olarak stratejik bir öneme sahiptir. Tarih boyu Orta Asya'yla Türkiye arasında köprü oluşturmuştur. Kuzeyde Rusya Federasyonu 289 km, kuzeybatıda Gürcistan 340 km, güneybatıda Türkiye 11 km, Batıda Ermenistan 766 km, doğusunda Hazar 825 km ve güneyde İran'la 618 km sınırı olmakla toplam 2849 km sınır uzunluğu vardır (Eminov, 2002:8).

Güneydoğu Kafkasya'da yerleşen Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yüz ölçümü 86,6 bin km²'dir. Tarım arazisi yüz ölçümünün 50%'i, ormanlık araziye 11,5%'i

oluşturmaktadır. Ülkede toplam 59 ilçe (rayon), 70 il ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti yerleşmektedir (TİKA, t.y.:4), Gence, Sumgayıt, Mingeçevir, Alibayramlı, Şeki, Lenkeran en büyük şehirlerindendir. Bakü ve Gence rayon denilen ilçelere sahip olduğu için Büyükşehir sayılmaktadır.

Azerbaycan'da Büyük Kafkasya, Küçük Kafkasya ve Talış dağları mevcuttur. En yüksek yeri Bazardüzü zirvesi (4466) olmakla beraber deniz yüksekliği 657 metredir ve Kura (1515 km) ve Aras (1072km) nehirleri de en büyük olmakla Samur, Terter, Alazan, , Kabırırnı gibi nehirleri vardır (A.D.İ.K, 2008). En büyük düzlük Kur-Aras Ovasıdır. Yine aynı kaynağa göre en büyük gölü Sarısu gölü olmakla beraber Akgöl, Ağzıbirçala, Sarısu, Mehman, Büyükşor gibi gölleri mevcuttur. Azerbaycan'da, bulunan önemli barajlar Mingeçevir, Sersenk, Ceyranbatan ve Arpaçaydır.

1.1.4. Sosyal Yapı

2006 Devlet İstatistiklerine göre ülkedeki iş kabiliyeti olan insan sayısı 4,026 milyondur. İş kabiliyeti olan insanların 2,054 milyonu erkek, 1,918 milyonu kadın olmakla, 3,973 milyonu çalışmaktadır. Azerbaycan, büyük ölçüde dinamik bir işgücüne sahiptir. Yine yanı verilere göre çalışan nüfusun 1,271 milyonu devlet, 2,701 milyonuysa özel sektörde çalışmaktadır. Eğitimde çalışan sayısıysa 339,4 bindir.

Nüfusun şehirlere ve köylere göre dağılımı eşit sayılabilir. 2007 Devlet İstatistik verilerine göre nüfusun 51,5%'i şehirlerde, 48,5%'lik dilimiyse köylerde yaşamaktadır. Yine 2007 istatistik verilerine göre halkın ortalama yaşam 72,4'dür. Bu sayı erkeklerde 69,6, kadınlarda 75,2'dir. Ülke büyük ölçüde genç nüfusa sahiptir.

Ülkenin dili Azericedir. Ülke içindeki en fazla mensubu olan din İslam'dır. Bunun dışında Hıristiyanlık, Yahudilik de mevcuttur. Ülke vatandaşlarının nerdeyse

tamamı (90%) Azerilerden oluşmaktadır. Bununla beraber, Ruslar, Lezgiler, Talişlar, Avarlar, Kürtler, Tatlar, Sakhurlar, Yahudiler gibi milletler de ülkede yaşamaktadır (Azerbaycan Respublikası, 2004:3). Her zaman olduğu gibi günümüzde aile içi bağlar Azerbaycan'da halen çok güçlüdür.

Sosyal güvenlik, Azerbaycan'da üzerinde durulan önemli alanlardandır. Ülkede sosyal güvenlik için harcanan paranın miktarı oldukça yüksektir. 2007 istatistik verilerine göre bu miktar GSMH'in yaklaşık %10'ini oluşturmaktadır. Kadınlarda emeklilik yaşı 55, erkeklerdeyse 60'tır (Azerbaycan Cumhuriyeti, t.y).

Bilindiği üzere Sovyetler döneminde özel mülkiyet yasaktı ve her şey devletin kontrol ve denetimindeydi. Fakat bağımsızlık sonrası devlet, özel mülkiyet izni ve güvencesi vermiştir. Bunun dışında toprak kanunu çıkarılarak toprağı olmayan çiftçilere toprak sağlanmıştır.

1.1.5. Ekonomik Yapı

Azerbaycan bağımsızlığını elde ettikten sonra, ekonomik olarak önemli problemler yaşasa da bunlar, kısa sürede giderilmeye çalışılmıştır. Burada en önemli faktörlerden biri ülkenin başta doğal gaz, petrol, demir gibi doğal kaynaklarının olmasıdır. Ham petrol üretimi 2007 senesinde de 88 milyon civarında iken, doğal gaz üretimi ise 2007'de 1,0135m³ tür (Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi raporu, 2007). Toplam doğalgaz rezervi 200 milyar metreküp, petrol rezervlerin de 6–8 milyar varil olduğu savunulmaktadır (Aras, 2005:205). Ayrıca, petrokimya, yiyecek, giyim gibi hafif sanayi de vardır.

Petrol bu ülkenin ekonomisinde ister Sovyetler döneminde isterse de bağımsızlık sonrasında ana unsur olmuştur. 1994 senesinde bazı dünya devletleri olarak bilinen petrol şirketleriyle 30 senelik anlaşma yapılarak, bu unsur çok iyi değerlendirilmiştir.

1.1.5.1. Sanayi

Sovyetler döneminde ülkedeki fabrikaların işleme mekanizması tüm Sovyetler dahilindeki cumhuriyetlerin entegre olarak çalışmasına bağlı olduğu için bağımsızlık sonrası bir çok fabrika zorunlu olarak durdurulmuş veya tam güçle çalışmamaktaydı (Aras, 2005:78). Fakat bu uzun sürememiş ve sanayi hızla gelişmeye başlamıştır. 2007 Devlet İstatistik Komitesi verilerine göre 2000 senesinde ülkedeki sanayi müesseseleri sayısı 1974 iken 2006 senesinde bu sayı 25942'e ulaşmıştır (A.D.İ.K., 2007).

Devlet istatistik verilerine göre petrolden sonra ülkede en büyük hacme şarap ve tütün üretimi sahiptir. Petrol ürünlerinin üretimi ve kimya sanayisi de önemli durumdadır. Bunların dışında, tekstil, kâğıt, makine,, araba parçaları, lastik ve plastik gibi ürünlerin üretimi de ülkenin sanayisinde yer almaktadır.

Ülkedeki sanayi merkezleri Bakü, Gence, Sumgayıt ve Mingeçevirdir. Bakü, Gence ve Mingeçevir'de petrol ve doğal gaz endüstrisi ve yan sanayi, elektrik, makine ve parçaları üretim sanayi, Sumgayıt'daysa; demir-çelik metalleri işleme sanayi ve kimya endüstrisi mevcuttur (TİKA, t.y.:12)

Ülkedeki önemli elektrik enerji üretim kaynakları barajlardır. 2000 senesi sonrası ülkedeki elektrik enerjisi her sene artmıştır. 2006 Devlet İstatistik Komitesi verilerine göre 2006 senesinde elektrik enerjisi üretimi 24 milyar KWatt olmuştur.

1.1.5.2. Tarım ve Hayvancılık

Azerbaycan verimli topraklar bakımından çok zengindir. Ülkedeki tarıma uygun toprakların büyük çoğunluğu Kura ve Aras nehirleri civarındadır. Tarımda, normal ve yağmurla sulama yapılmaktadır. Toprağın ve iklimin tarıma uygun olması gibi sebepler, ülkede buğday, pamuk, tütün, çay, şeker pancarı, meyve ve sebzeler başta olmakla birçok ürünlerin yetişmesine olanak sağlamaktadır.

Buğday, pamuk, çay, tütün, üzüm ülkede en çok yetiştirilen ürünlerdir. Sovyetler döneminde pamuk üretiminde ilk sıralarda olan, Azerbaycan günümüzde bu alana yeteri kadar önem verememektedir.

Asırlar boyunca olduğu gibi günümüzde de Azerbaycan'da hayvancılık büyük önem taşımaktadır. 2006 senesi istatistiklerine göre Azerbaycan'da 3,6 milyon büyük baş hayvan, 7,8 milyon küçükbaş hayvan bulunmaktadır (A.D.İ.K., 2007). Geçtiğimiz her sene hayvancılıkta et, süt ve yün üretimi artmaktadır. Bunlarla beraber her sene dut ağacından belirli ölçüde ipek kozası elde edilmektedir.

Hazar Denizi'nde avlanan mersin balığının yumurtası dünyaca ünlüdür. Azerbaycan, dünya havyar üretiminin % 80'ini karşılamakta ve yeni pazarlar aramaktadır (TİKA, t.y.:11).

1.1.5.3. Diğer Ekonomik Alanlar

Bağımsızlık sonrası ekonomide serbest piyasa ekonomisinin uygulanmaya başlanması ve özel mülkiyete izin verilmesi bankacılık ve sigortacılık sektörünü de geliştirmiştir. Özellikle 7 Ağustos 1992 senesindeki "Merkez Bankası Hakkındaki Kanun" ve "Bankalar ve Bankaların Faaliyetleri Hakkındaki Kanun" Azerbaycan'da Merkez Bankasının (Milli Banka) ve diğer bankaların oluşumunu sağlamıştır (TİKA, t.y.:16). Ülkedeki Merkez Bankası bankacılık politikaları belirlemekte, diğer bankaları denetleme ve kontrol etmektedir. Bankacılık sektörünün gelişimi ülkeye yabancı sermaye akışını sağlamıştır. Daha sonra ülkede borsa yasası çıkarılmış ve devlet tahvilleri hazırlanmıştır. Azerbaycan'da yeni sisteme uygun bir vergilendirme düzenlenmiştir.

Azerbaycan'da ulaşım karayolları, havayolları, demiryolları ve denizyollarıyla sağlanmaktadır. Sovyetlerden kalma karayollarının durumu yeterli olmasa da gerekli bakım, onarım ve yeni yolların yapımı gerçekleştirilmektedir. Hatta günümüzde eski İpek Yolu güzergâhından yeni İpek Yolu da yapılmaktadır. Ülkedeki toplam karayolları uzunluğu 25 bin kilometre civarındadır.

TİKA'nın raporuna göre Gürcistan üzerinden Karadeniz'e, Rusya üzerinden Karadeniz'e ve İran üzerinden Basra Körfezine ulaşmak üzere açık denizlere ulaşan 3 karayolu bağlantısı mevcuttur. Deniz yolu Hazar denizi üzerinden Hazar Kıyısındaki ülkelere yapılmaktadır. Ülkedeki en büyük liman Bakü Limanıdır. Bakü'de yerleşen Haydar Aliyev Uluslararası Havaalanı yurtdışına en geniş seferler düzenleyen havaalanıdır. Buradan ABD, Türkiye, Rusya, Mısır, Fransa, İngiltere gibi dünyanın değişik ülkelerine seferler düzenlenmektedir.

Azerbaycan uluslararası birçok kuruluşa da üyedir. Bunların arasında, IMF, IBRD, EBRD, Birleşmiş Milletler, AĞİK, Bağımsız Devletler Topluluğu, AB ile Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması Avrupa Konseyi gibi kuruluşlar vardır.

1.1.6. Sağlık

Sağlık sektörü Azerbaycan'da her zaman olduğu gibi bağımsızlık sonrasında da gelişimini devam ettirmektedir. 2007 senesi devlet istatistik verilerine göre ülkede 32, bin doktor, 39 bin sağlık görevlisi, 754 hastane mevcuttur, bunlarla beraber poliklinik sayısı 1670, toplam kadın sağlık merkezleri ve çocuk polikliniklerinin sayısıysa 933'tür (A.D.İ.K., 2007).

Bütün bunların yanı sıra, 2008 senesi 1 Ocak'tan itibaren Cumhurbaşkanının onayladığı kararla, ülkedeki bütün sağlık kurumları ücretsiz olarak hizmet vermektedir. Ayrıca, bazı hastalıklar için gerekli ilaçlar da ülkede ücretsiz verilmektedir. Sadece ülkedeki sağlık kurumu ve sağlık işçilerin sayısı değil aynı zamanda hastanelerin araç ve gereçleri yenilenmekte ve kadro daha kaliteli duruma getirilmektedir.

Diğer birçok hizmetlerde olduğu gibi sağlık hizmetlerinden yararlanmakta da Azerbaycan halkı eşittir. Halk gerektiğinde sağlık memurları tarafından, gerektiğinde hastanelerde ve gerektiğindeyse üniversitelerin araştırma hastanelerinde hizmet görmektedir (Azerbaycan Cumhuriyeti, t.y.).

1.2. AZERBAJCAN EĞİTİM TARİHİ

Eğitim, asırlar boyunca Azerbaycan'ın bulunduğu bölgede değişik şekillerde varlığını sürdürmüştür. Hangi devlet, millet ve ya halk olursa olsun kendi tarihini, köklerini, öğretilerini, dinini, düşünce yapısını eğitimle öğretmiş ve gelecek nesillere aktarmıştır. Nerdeyse her dönemde önemini korumuş olan eğitim özellikle İslam sonrasında, Çarlık Rusya'sı ve Sovyetler döneminde en gelişmiş dönemlerini yaşamıştır.

1.2.1. İslam Öncesi Dönem

Azerbaycan'ın bulunduğu coğrafyada eğitim çok eski köklere dayanmaktadır. Bu coğrafya çok eski dönemlerden, yani milattan önce de insanların yaşadığı alanlar olarak bilinmektedir. Zaten bölgenin stratejik bir yerde olması, doğal kaynakları, topraklarının verimliliği daha eski dönemlerden insanların bu bölgede yerleşmesini sağladığı gibi, onlarca kavimlerin, toplulukların, milletlerin ve devletlerin de bölgeye müdahalesine sebep olmuştur (Maharramov, 2006:27–28).

Dolayısıyla uzun asırlardır yerli meskûnların varlığı ve dış müdahaleler hep yeni öğretilerin, kültürlerin, düşüncelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. İnsanlar kimi zaman bu düşünceleri ilkel resimlere, kimi zaman mitlere, destanlara, masallara, kimi zaman da çok değerli romanlara, şiirlere dökmüştür. Azerbaycan'da Kobustan ve Gemikaya'da bulunan mağaralardaki 3000–3500 senelik ilkel duvar resimler bu insanların bilgi ve düşüncelerini yansıması olarak ele alınabilir. Yine M.Ö. 9–6. asırlarda Midiya devletinde hayatın güzellikleri, dünyayla ilgili düşünceler, insanın karakteri ve kişiliğiyle ilgili mitler oluşmuştur (Ağayev, 2005:42).

M.Ö. 1500 senelerinde Zerdüş tarafından ortaya çıkarılan ve Zerdüşlük dininin kitabı Avesta da bu dönem insanların duygu düşüncelerini, bilgilerini, hayata bakışlarını, hayat tarzlarını ve dini görüşlerini ortaya koyma şekli olarak kabul edilebilir. Burada eğitimin hayat için zaruret olduğu, okuma ve yazmanın

öğretilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Hesenov, Ağayev, 2007:7). Yine çıkış coğrafyası Azerbaycan toprakları olan Dede Korkut destanları da bölgedeki insanların dünya görüşü ve ahlakını ortaya koymaktadır. Azerbaycan halkının geçmişinden günümüze gelen, geçmişi, ahlaki ve milli değerleri yansıtan, eğitici “nağmeler” mevcut olmuştur. Bunlar ninniler, belirli gün ve zamanlarda, mevsimlerde, ritüellerde söylenen manilerdir (Heşimov, Sadıkov, 1993:9).

Tarihi kaynakların verdiği bilgiler ışığında MS 3. asırdan başlayarak Azerbaycan’da ilk eğitim veren okullar mevcut olmuş, 6–7. asırlardaysa eğitimi önemli gören bir eğitim sistemi oluşturulmuştur (Merdanov, 2005:14). M.S. 5. asırda Albanya’da 52 harfli alfabe oluşturulduktan sonra kiliselerin bünyesinde saray yöneticilerinin ve din görevlilerinin çocuklarının okuduğu okullar açılmakta, eserler yazılmakta, önemli kitapların yeni kopyaları çıkarılmakta ve okullarda bu kitaplar biriktirilmekteydi (Azerbaycan Tarihi, 1961:116–117).

1.2.2. İslam Sonrası Dönem

642 senesinde başlayan Arap akınları sebebiyle 7–9. asırlar arası Azerbaycan Arap hilafetinin yönetimindeydi (Bünyadov, 2005:66). Dolayısıyla yönetim, ekonomi ve sosyal alanlarda olduğu gibi eğitimde de İslami prensipler esas alınmaktaydı. Devletin dili Arapçaydı. Tüm önemli bilimsel ve tarihi eserler Arapça yazılmaktaydı (İsmayılov, 1993:103).

Eğitim medrese ve okullarda (mektep) verilmekteydi. Eğitimde kullanılan alfabe de Arap alfabesiydi. Ülkede matematik, astronomi, coğrafya, tıp, felsefe gibi bilimler okutulmaktaydı. Hilafette Bağdat, bilimin de merkezi konumundaydı. Hilafete bağlı ülkelerden, dolayısıyla Azerbaycan’dan da gençler eğitim için Bağdat’a gitmekteydiler (İsmayılov, 1993:114).

Doğu her zaman olduğu gibi bu dönemde de kendi şiirleriyle meşhur olmuştur. Yukarıdaki kaynağa göre, bu dönemde yaşamış, hatta halifenin

sarayındaki şairler arasında yerini alan şairlerin varlığı hakkında bilgi 10. asır tarihçisi tarafından verilmiştir. Fakat maalesef bu şairlerin isim ve eserleri tarihin yılları arasında kaybolup, unutulmuştur.

Müzik alanında da hilafete bağlı ülkeler arasında bir ortak tarz belirlenmeye başlamıştır. Her ne kadar her halkın kendine özgü orijinalitesi korunup saklansa da yine halklar arası etkileşim söz konusu olmuştur. Özellikle diğer alanlarda da olduğu gibi Arap motifleri müzikte de kendini belli etmiştir.

İslam dininin gereği olarak hilafette güzel sanatların belirli alanlarına izin verilmemektedir. Özellikle ressamlık ve heykeltıraşlık gibi alanlara yasak getirilmiştir. Bunun sebebi İslam dininin insan çizimlerini yasaklamasıdır. Bu sebeple diğer ülkelerde olduğu gibi Azerbaycan'da da bu sanat dalları gerilemiştir. Hilafet döneminde güzel sanatlar olarak daha çok hattatlık gelişmiş ve öne çıkmıştır.

11–12. asırlardan başlayarak Tebriz'de, Nahçıvan'da, Marağa'da ve Azerbaycan'ın diğer şehirlerinde bilim dersleri ve dini eğitim veren okul ve medreseler, 13-14. asırlarda daha da genişlemiş ve önemli bilim adamları ve düşünürler yetiştirmişlerdir (Mahmudova, 2005:6).

13. asırda en önemli bilim merkezlerinden biri 1259 senesinde bilim adamı Nesreddin Tusi tarafından kurulmuş ve 50 sene çalışmış Marağa rasathanesidir (Eliyarlı, 1996: 335). 13. asırda Tebriz civarındaki Reb-e Reşidi ilçesindeki üniversiteyle beraber ilkokul, ortaokul, kütüphane, rasathane, sağlık evi, bilim adamları için münazara merkezi olmuş ve burada hattatlık, mimarlık ve müzik gibi güzel sanat dalları öğretilmiştir (Mollayev, 1996:140). Yine aynı kaynağa göre 11–14. asırlarda bölgedeki mevcut yüksek eğitim kurumları, dünyada tanınmıştır. 15–16. asırlarda birçok şehirde mektep ve medrese tipli okullar eğitim vermiştir. Burada dini derslerle beraber, matematik, mantık, felsefe, astronomi gibi dersler okutulmuştur (Azerbaycan Tarihi, 2007:478). Edebiyat, tıp ve hattatlık da gelişen bilimler arasında olmuştur.

Yine 1637 senesinde Azerbaycan'ın Şamahı iline gelen Alman gezgini O'Leary'nin yazdıklarına göre, burada müderrisler Arapça Öklit geometrisi ve astronomi dersi vermiş ve Felsefe Yüksek Okulları diye bilinen eğitim kurumları mevcut olmuştur (Maharramov, 2006:29). 16–18. asırlarda Azerbaycan'daki eğitim ve öğretimde milli değerlerin önemi artmaktaydı. Evliya Çelebi'nin yazdıklarına göre 17. asrın ortalarında (1647) Tebriz'de 47 tane medrese eğitim vermekteydi (Azerbaycan Tarihi, 1961: 292).

1.2.3. Çarlık Rusya'sı Dönemi

Çarlık Rusya'sının işgalleri öncesi, hanlıklar döneminde eğitim daha çok camilerde, din görevlileri tarafından verilmiştir. Ortaokul kısmı medrese olarak adlandırılmıştır. Eğitim 10 yaşından başlamış ve gençlik yılları boyunca sürmüştür. Eğitim alma olanağı maddi durum ve öğrencinin yeteneğine bağlı olmuştur. Yüksek öğretimde tıp, felsefe, astronomi ve edebiyat gibi dersler okutulmuştur (Azerbaycan Tarihi, 2007:586). Fakir ve orta tabakanın çocukları eğitim için medreselere gitmiş, fakat zengin ve soylu ailelerin çocuklarına eğitim kendi evlerinde verilmiştir.

19. asrın başlarında Çarlık Rusya'sının işgalleriyle Azerbaycan'da yeni eğitim dönemi başlamıştır. Dönemin önemli eğitimcilerinden A.Bakıhanov ve K. Zakir gibi vatanseverler, ülkenin eğitiminin Çarlık Rusya'sı tarafından geliştirilip desteklenmeyeceğini, halkın bilinçlendirilemeyeceğinin farkındaydılar. Bunun için Çarlık Rusya'sının Azerbaycan'daki yetkilisine (canışın) yeni tarzda okullar açılmasını teklif etmişlerdir.

Bakıhanov'dan sonra eğitim alanında yeni bir akım da ortaya çıkmıştır. Bu akımın önderlerinden biri yazar, eğitimci ve felsefeci M. F. Ahundov olmuştur. Bu insanlar Rus dili öğretimine önem vermekte ve bu asırda ister bilim dili olarak isterse de dönemin ihtiyacı olarak bu dilin çok işe yarayacağına inanmaktaydılar.

19. asrın birinci yarısında Azerbaycan'da camilere bağlı okul (mektep) ve medreseler mevcuttu. Eğitim buralarda verilmekteydi. Sadece 1858 senesinde Şamahı eyaletinde (kuberniya) 4700 kiŐinin eğitim aldığı 299 medrese ve okul (mektep) mevcuttu ve bunların 262'si köylerde, 37'siyse Őehirlerdeydi (İsmayılov, 1993:228).

Azerbaycan Rusya'ya ilhak edildikten sonra burada Rus-Azerbaycan okulları dönemin eğitimcileri tarafından açıldı. 1829 senesinde onaylanmış Zakafkasya okullarının yönetmeliği doğrultusunda 1830'lu yıllarda Şamahı, Nuha, ŐuŐa, Gence ve Nahçivan'da bu tarz okullar açılmıştır (Kazıyev, 2002:28). Bu okullarda Rusça, Azerice, coğrafya ve din dersleri verilmekteydi. İlkokul tarzlı bu  n eğitim kurumlarından sonra, dört yıllık eğitim veren okullar da açılmıştır. Fakat bu okullarda daha çok zenginlerin çocukları okumaktaydılar. Bu okulların a ılmasında her ne kadar  arlık Rusya'sı kendi yönetimi için eleman yetiştirmeyi hedeflese de bu okullarda ülkenin geleceği için önemli Őahıslar yetiŐmekteydi.

19. asrın 2. yarısında da ülkedeki önemli eğitim kurumları okul (mektep) ve medreselerdi. Bu tarz okulların sayı 500–700 arasındaydı (İsmayılov, 1993:260). Okullar paralıydı. Eğitimi hocalar vermekteydi. Eğitim camilerde veya ayrı k  k binalarda yapılmaktaydı. Burada alfabe ve Kuran-i Kerim  ğretilmekteydi. Daha sonra çocuklara kitap okumayı ve Farsçayı  ğretiyorlardı. Bazı okullardaysa tarih de okutulmaktaydı. Bakı, ŐuŐa, Nuha, Şamahı ve bazı Şehirlerdeki okullarda edebi meclisler düzenlenmekteydi. Bu meclislerde ana dilde yazılmış Őiirler okunmakta, dolayısıyla ana dildeki Őiirler ve ana dili gençlere sevdirmekmekteydi. Bu meclislerin yetiŐtirdiđi birçok Şairler de olmuştur.

Yukarıdaki kaynağa göre bunlardan başka, yine camilere bağlı, dini okullar da mevcuttu. Bu okulların farkı buraya Azericeyi ve Farsçayı bilen 16 yaş üstü öğrenciler alınmaktaydı ve eğitim parasızdı. Burada Arapça, dini bilgiler, fıkıh, edebiyat, felsefe, mantık gibi dersler okutuluyordu. Yüksek medreseler, Tahran ve Tebriz gibi Şehirlerde mevcuttu. S. E. Őırvani, Hasan bey Zerdabi, M.Sidki, S. M. Ganizade, N. B. Vezirov dönemin önemli eğitimcilerindendir.

Dönemin öğretmenlerinin yetiştirilmesinde 1876 senesinde açılmış Kori okulunun (seminaryasının) ve 1879 senesinde Azerbaycan'da açılmış şubesinin önemi büyüktür (Seyidov, 1988). Şubenin müdürü A.O. Çernyayevski yerli öğrencilerin eğitime alınmasında önemli faaliyetlerde bulunmuştur (Ağayev,2004:23). Yine dönemin önemli eğitimcilerinden C. Memmedkuluzade, N. Nerimanov, Reşit Bey Efendiyev, H. Mahmutbeyov, F. Köçerli bu seminaryada eğitim almışlardır. Azerbaycan dili ders kitaplarının hazırlanmasında bu kişilerin rolü büyük olmuştur.

19. asrın 2. yarısında ülkede Rus okulları da artmaya başlamıştı. Bunun asıl sebebi Çarlık Rusya'sının Ruslaştırma politikasıydı. Bunun için ilkokullarda uzun süre Rusça eğitim yapılıyordu. Fakat bu okullar da çok sayıda değildi. Bunların yanında ülkede farklı okullarda açılmaya başlanmıştı. Bunlara örnek olarak Bakü teknik okulunu ve Gence sanat okulunu gösterebiliriz. Bakü'nün petrol olan ilçelerinde de okullar açılıyordu. Asrın sonuna doğru, 1865 senesinde Realnı ismi verilen Bakü ve Gence'de ortaokullar, 1874 senesinde H. Z. Tağıyev tarafından Bakü'de kız okulu ve 1896 senesinde erkek okulu (gimnazyası) açılmıştır (Mahharramov, 2006:30). Dönemin okul sayısı ülkenin nüfuzu için yeterli değildi. Aynı zamanda bu okullarda işçi ve köylü çocuklarını da görmek çok zordu.

1.2.4. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti Dönemi

Çarlık Rusya'sının parçalanmasından ve son kalıntılarının da Azerbaycan'dan çıkartılmasından sonra, 28 Mayıs 1918 tarihinde bağımsız Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin kuruluşu resmen ilan edildi. Cumhuriyetin kuruluşu her alanda olduğu gibi eğitimde de önemli ölçüde hissedildi ve dönemin eğitimine milli ve manevi değerler getirilmeye başlandı. Eğitimle ilgili olarak Halk Maarifi ve İtikat Nazırlığı kurulmuştur (Balayev, 1993:246).

Cumhuriyet döneminde eğitimle ilgili görülen en önemli işlerden biri de Bakü Devlet üniversitesinin kurulması olmuştur. Bu üniversitenin kurulmasında

Feteli han Hoyski, Nesib bey Yusifbeyli, Memmed Emin Resulzade, Reşit han Kaplanov, Soltan Mecit Ganizade, Hasan bey Ağayev, Hamit bey Şahtahtinski gibi şahısların büyük emeği olmuştur (Meherremov, 2000:14).

Yeni kurulması sebebiyle cumhuriyetin, çok sayıda yetişmiş eleman ihtiyacı olmuştur. Yetkililer, eleman ihtiyacını karşılamak için üniversite gibi eğitim kurumlarının kurulmasının yanı sıra, 1919 senesinin Eylül'ünde yurtdışına eğitim için 100 öğrenci göndermiştir (Maksudov vd., 1998: 164)

Dönemle ilgili incelemeler, 1919–1920 eğitim öğretim yılının başlarında ülkede 643 ilkokul ve 23 ortaokulun mevcut olduğunu ve okullarda 48070 ilkokul ve 9611 ortaokul öğrencisinin eğitim aldığını göstermektedir. (Maksudov vd., 1998:159). En önemlisiyse ülkedeki okulların büyük bir hızla milli değerlere uygun hale getirilmesi idi. Eğitimdeki millileşme, belirli aşamalarla yürütülmekteydi (Merdanov, Kuliyeve, 2003:27). Zaten yapılan çalışmaların sonucu olarak 1919 senesiyle ilgili bilgilerde, ülkedeki eğitim kurumlarının neredeyse hepsi, Bakü politeknik ve ticaret okulu, iki erkek ve üç kız gimnazyası istisna olmakla millileştirilmiştir (Maksudov vd., 1998: 160)

1.2.5. Sovyetler Dönemi

Sovyetler döneminde ülkedeki eğitim görme oranı yükselmeye başlamıştı. Yeni sisteme geçişle halkın yeni ideolojiyi benimsemesi, değişime hızlı adapte olması bakımından ve en önemlisi yeni dönem için gerekli kadronun yetiştirilmesi için halkın eğitilmesi şarttı. Bu sebeple Azerbaycan'da ilk, orta ve yüksek eğitim kurumları her geçen gün artmaktaydı. Hedef 100% okuryazarlık düzeyiydi. Ayrıca, SSCB'nin sürekli olarak askeri rakiplerini geçmesi için eğitimin kalitesi, göz ardı edilemeyecek bir faktördü. Zaten 1959 senesinde ilk uzay mekiğinin uzaya fırlatılması ve 1961 senesinde ilk insanın uzaya gönderilmesi bu yoğun çalışmaların sonucuydu.

SSCB döneminde Azerbaycan'da ilkokul sayısı 1969–1982 seneleri arasında 1600'den 1875'e, öğrenci sayısı 110 binden 147 bine ulaşmıştır (Merdanov, 2003:2). Yine aynı kaynağa göre 1970 senesinde 368 bin olan orta eğitim öğrencisi sayısı 1982 senesinde 710 bini bulmuştur.

1984–1987 senelerinde SSCB genelinde yapılan genel orta eğitim ve meslek eğitimi alanındaki birçok reformlar Azerbaycan'da da uygulanmıştır. Özellikle, eğitimin 6 yaştan başlaması ve 11 sene sürmesi kararı bağımsızlık dönemine giren Azerbaycan'da yürürlüğe konulmuştur (Merdanov, 2006:24).

Bu dönemlerde tüm SSCB'de olduğu gibi Azerbaycan'da da ekonomik alandaki yükselişler, tarım, hayvancılık ve sanayideki hızlı gelişmeler yetişmiş işçi sınıfına ihtiyacı artırmaktaydı. Aynı zamanda bu dönemlerde sanayi ve tarım alanlarında çalışan elemanların büyük çoğunluğu bu okullardan mezun olmaktadır. Bu bakımdan meslek okullarına verilen önemin sebebi ve sonucu açıkça görülmektedir. Meslek yüksek okullarına olduğu gibi yüksek öğretim kurumlarına da önem verilmiş, yeni fakülteler, anabilim dalları, bölümler ve laboratuvarlar açılmıştır.

70–80 senelerinde Azerbaycan dışına devamlı olarak her sene askeri okul ve akademilere, üniversitelere ve yüksek okullara öğrenciler eğitim almak için gönderiliyordu (Merdanov, 2006:28). Bu dönemde yetişen elemanlar, daha sonraki, özellikle bağımsızlık döneminde Azerbaycan'a hizmet vermiş, yetişmiş elemanların en az bulunduğu dönemde yeni elemanları yetiştirmek için önemli çabalar sarf etmişlerdir.

Bir diğer önemli gelişme ise 1970 senesinde Cemşit Nahçıvanski askeri okulunun açılmasıydı (Aliyev, 2003:1). Okul, günümüze kadar eğitim vermeye devam etmekte ve Azerbaycan'ın askeri kadrosunu yetiştirmektedir.

Sovyetler dönemindeki eğitimin en önemli özelliği, en büyük hedefi ve talebi komünist ideolojisini benimsemiş, hayatına ilke ve prensip edinmiş ve bu

ideolojinin nihai hedefi olan Komünizm sistemini kuracak insan yetiştirmektir. Bu sebeptendir ki, 1920–1991 senelerinde yapılmış tüm araştırmaların, yazılmış olan tezlerin, makalelerin başlangıcı ve sonucu bu hedefi ve talebi karşılamaya yönelik olmuştur (Karalov, 2003:115).

1.2.6. Geçiş Dönemi

SSCB'nin son dönemlerinden başlayarak Azerbaycan'da tüm alanlar gibi eğitim alanlarında da problemler yaşanmaya başlamıştı. Bilindiği üzere SSCB ülkeleri tek merkezden yönetilen bir sisteme sahipti. Siyasi bakımdan olduğu gibi bu eğitim sistemi için de geçerliydi. Merkezin çökmeye başlaması merkezi olan eğitim ve öğretim programlarının aksamasına ve yavaşlamasına sebep olmaktaydı.

Ayrıca, 20 Ocak 1990 senesinde Bakü'de bazı Rus siyasi ve askeri görevlileri tarafından planlanarak yapılan kanlı eylemler, zaten SSCB'ye karşı var olan nefretin uyanmasına zemin oluşturmuştu. Yine bilindiği üzere mevcut eğitim sistemi ideolojik bir yapı üzerine inşa edilmişti. Halkın ideolojiye karşı olan bu antipati ve nefreti her alanda olduğu gibi eğitimde de onun devam etmesine müsaade etmemiştir.

18 Ekim 1991 senesinde resmi olarak ilan edilen bağımsızlık sonrası, her şeyde olduğu gibi eğitimde de değişimlerin olması gerekiyordu ve bu artık başlamıştı. Ama 70 sene boyunca tek ideolojik sistem üzerine kurulan ve yine tek merkezden yönetilen bir sistemin değişimi kolay olmuyordu.

Tüm eğitim ve öğretim programları, ders kitapları milli değerler üzerine kurulmaya başlandı. Ayrıca kiril alfabesinde olan tüm ders kitaplarının, Latin alfabesiyle basılması lazımdı. SSCB zamanında nerdeyse ders kitaplarının tamamı merkezden gönderildiği için yeni kitapların bir an önce hazırlanması gerekiyordu.

Ülkenin yeni bağımsız olması, yeni sisteme alışma süreci ve ekonomik problemler işlerin hızını etkilemekteydi. İşleyişin hızını etkileyen bir diğer faktörse

Ermeniler tarafından işgal edilmiş Karabağ problemi idi. 1987 senesinden itibaren Ermeniler, Azerbaycan'a haksız toprak iddiasında bulunmaktaydılar. Asırlardır, Azerbaycan'ın bir paçası olan Karabağ'ın, hiçbir yasal esas olmadan kendilerine ait olduğunu savunmaktaydılar. Ermeniler, haksız iddiaları sonucunda, bu topraklarda savaş başlatmış, binlerce Azerbaycan vatandaşını katletmiş ve esir almıştır. Ayrıca, Karabağ Savaşı süresince Ermeniler, çok sayıda insanı, yaşadığı topraklardan zorla kovmuştur. Günümüzde iki ülke arasında savaş bitmemiş, sadece ateşkes imzalanmıştır.

Bu işgal sonucu 1 milyon insan, yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalmıştır. Sonuç olarak, 616 okul, 234 okul öncesi eğitim kurumu, 12 teknik meslek lisesi, 35 okul dışı eğitim kurumu, 1 üniversite ve 1 üniversite şubesi olmak üzere toplam 100 civarında eğitim kurumu yok edilmiştir (Merdanov, 2006:32). İşgal olunan eğitim kurumlarının kaybedilmesi ve burada yaşayan insanların zorunlu olarak topraklarından kovulması, eğitim sistemini daha da zor duruma sürüklemiştir. Yaşanan işgalin eğitime çıkardığı bilanço 1,5 milyar dolar civarındadır. Ayrıca, verilmiş manevi zarar, hesaplanamaz boyuttadır. Bunlarla beraber, iltica etmek zorunda kalan savaş mağdurlarının ülkedeki kreşler, yurtlar, anaokulları, orta öğretim kurumları ve üniversite gibi kurumlarda yerleşmesi eğitim sisteminin işleyişinde olumsuz bir etki oluşturmaktadır.

1.3. AZERBAYCAN EĞİTİM SİSTEMİNİN YASAL TEMELLERİ

Eğitim sisteminin görevleri ve vatandaşların eğitim hukuku Anayasa tutanağı (akt), Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, Eğitim Kanunu ve belirli uluslararası hukuk normları doğrultusunda belirlenmektedir (Eğitim Kanunu, 1993:5).

1.3.1. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Eğitim Hukuku

Vatandaşların eğitim hakları Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Anayasası'nın 42. maddesi, Eğitim Kanunu'nun 3. maddesiyle bildirilmiştir. Buna göre Azerbaycan'da her vatandaş ırkına, milliyetine, dinine, diline, cinsiyetine, sağlık ve sosyoekonomik durumuna, çalışma alanına, siyasi görüşüne, sabıkalık durumuna, yaşadığı yere bakmaksızın eğitim alma hakkına sahiptir. Sadece belirli alan ve mesleklerde yaş sınırı, cinsiyet farkı, sabıka durumu ve sağlık durumuna göre devlet tarafından sınırlıklar getirilebilir. Vatandaşlar eğitimden parasız yararlanabilme hakkına sahiptir. Aynı guruplar içinde ayrıca guruplar da oluşturulabilir.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde eğitim laiktir. Eğitim Kanunu'nun 5. maddesi bu ilkeyi belirtmektedir. Dini kurum ve kuruluşlar eğitim ve öğretime müdahale edemezler (Eğitim Kanunu, 1993: 4.) Genel orta eğitimi bitirmiş vatandaşlar için diğer eğitim kurumlarının yanı sıra dini eğitim kurumları da eğitim verebilir. Aynı zamanda 4. maddeye göre, Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası doğrultusunda çalışmalarını sürdüren dini kuruluşlara üye olan eğitimciler, eğitim faaliyetlerini de devam ettirebilirler.

Her vatandaş eğitim dilini, eğitim şeklini ve eğitim kurumunu seçmede serbesttir. İhtiyacı olan öğrencilerin eğitim masraflarının belirli kısmının veya tamamının karşılanmasını devletin güvencesi altındadır. Yine ihtiyacı olup da paralı bölüm ve eğitim kurumlarında okuyan öğrencilerin harçları verilebilmektedir. Devlet yükseköğretim öğrencilerine okulu bitirdikten sonra 5 sene zarfında geri ödemek şartıyla kredi sağlayabilmektedir. Devlet aynı zamanda üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin yurtiçinde ve yurtdışında eğitim almasını sağlamak için gerekli imkânları oluşturmaktadır.

Eğitim Kanunu'nda 12. maddeye göre eğitim alma şekilleri çalışarak veya çalışmayarak eğitim kurumlarında, ailede ve serbest olarak gerçekleştirilebilmektedir. Çalışarak ekstern şekilde eğitim alınamayacak meslek

ve alanları Azerbaycan hükümeti belirlemektedir. Eğitim programlarında belirtilen dersleri dışarıdan çalışarak sınava giren ve başarılı olan öğrencilere devlet diploma verebilmektedir. Fakat bu şart sadece lisans eğitimi sonuna kadar geçerlidir. Bir üst kademeye geçmede devlet ve özel okul mezunları aynı haklara sahiptirler.

Aynı zamanda ülkedeki bütün vatandaşların eğitim alma hukuku, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve eğitimle ilgili diğer uluslararası normları belirleyici belgelerle uygundur (Ahmedov, 1998:13). Çocuk Hakları Sözleşmesine göre bu sözleşmeye katılmış tüm devletler, çocukların kişilik haklarını da gözetecek şekilde okul düzeninin oluşturulması, eğitim ve öğretimlerinin sağlanmasından sorumludurlar (Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1996).

1.3.2. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Eğitimin Dili

Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Kanunu'nun 6. maddesi gereğince Azerbaycan Cumhuriyeti'nin eğitim kurumlarında eğitimin dili Azericedir. Toplumun talepleri, vatandaşların ve eğitimi sağlayan kişilerin isteği doğrultunda belirli eğitim kurumlarında yabancı ve azınlıkların dillerinde eğitim verilebilmektedir. Zaten Anayasa'nın 45. maddesi de ülke vatandaşlarını istediği dilde eğitim almasına, bilimsel araştırmalar yapmasına. izin vermektedir. Fakat yabancı ve azınlıkların dilinde eğitim verilirken devlet standartları gözetilmek ve aynı zamanda Azerbaycan dili ve Edebiyatı, Azerbaycan tarihi ve Azerbaycan coğrafyası dersleri verilmek zorundadır. Eğitim dili seçmek hukuku uygun sınıflar açmak, gruplar oluşturmak ve onların çalışmaları için olanaklar teşkil etmek yoluyla sağlanmaktadır.

1.3.3. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Eğitimin Genel Amaçları

Azerbaycan eğitim sistemindeki devlet politikasının ve yapılmakta olan tüm reformların nihai amacı çok yönlü, kapsamlı, sağlam bilgiye sahip, yetenekli,

alanında uzman, kültürlü, kendi geçmişine ve soy köküne bağlı, milli ve manevi değerlerine sahip, milli bağımsızlık ve demokratik ananelere bağlı, gelişmekte olan dünyaya hızlı entegre olabilen, vatanını, milletini seven, vatandaş haklarına saygılı, vatanı Azerbaycan'ı dünyanın gelişmekte olan ülkeleri arasına katmaya azimli bir insan yetiştirmektir. Diğer anlamıyla Azerbaycan'ın bağımsızlığını ebedi kılacak ve ona sahip olacak gençliyi yetiştirmek eğitim sisteminin en büyük amacıdır (Eğitim Kanunu, 1993:9).

1.3.4. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Eğitim Politikası

Azerbaycan devleti sürekli eğitim politikasını yürütmektedir. Bununla beraber Eğitim Kanunu'nun 2. maddesinde devletin eğitim politikasıyla ilgili şunlar belirtilmektedir;

- Devlet standartları doğrultusunda herkesin eğitim alması
- Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması
- Eğitimin demokratikleştirilmesi ve devlet-halk (içtimai) özelliği taşıması

Eğitimin demokratikleştirilmesi, özellikle eğitim kurumlarında yönetici, eğitimci ve öğrenci arasındaki ilişkilerin demokratikleşmesi şeklinde yorumlanmaktadır (Ahmedov, 1998:48).

- Eğitim kurumlarının özerkleştirilmesi
- Eğitimin insan merkezli olması
- Eğitimin kişisel farkları gözetmesi
- Eğitimin bilimsel ve laik olması
- Bilimle, üretimle ve yabancı ülkelerin eğitim kurumlarıyla sağlam ilişkilerin oluşturulması
- Eğitim kurumlarının siyasi, sivil, dini kuruluş ve hareketlerden bağımsız olması

- Eğitimin özgür, şeffaf, bütün, yaratıcı, dünya standartlarına uygun, devam edilebilir, hızlı ve esnek olması

1.3.5. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Diplomalar

Azerbaycan'da Eğitim Kanunu'nun 9. maddesinde belirtildiği gibi eğitim ve öğretimini bitirmiş ve yükümlü olduğu bitirme sınavlarını vermiş öğrencilere eğitim ve öğretim gördükleri kurumlar tarafından bitirme derecesini ve alanını bildiren diploma verilir. Bu diplomalar bir sonraki eğitim aşamasına gelmek ve meslek hayatına başlamak için gerekmektedir. Bu diploma örnekleri;

- Şehadetname (Lise 1'den mezun olan öğrenciler için)
- Atestat (Lise mezunu olan öğrenciler için)
- Alt dereceli uzman diploması
- Mesleki ustalık diploması
- Lisans diploması
- Yüksek lisans diploması
- Doktora diploması
- İhtisas artırma ve yeniden hazırlanma diploması

Azerbaycan'daki diplomalar akreditasyona tabi olarak Avrupa'da tanınmaktadır. Ayrıca bu diplomalar, ülkedeki gerekli kurumlar tarafından tanınması için devlet tarafından onaylanmakta, Eğitim Bakanlığı tarafından eğitim kurumlarına adayların sayısına uygun olarak verilmekte ve bu süreç yasal yollarla kontrol edilmektedir (Ağamalıyev, 1998:13).

2. BÖLÜM

AZERBAYCAN EĞİTİM SİSTEMİNİN YAPISI

Eğitim Sisteminin yapısı Eğitim Kanunu'nun 11. maddesi gereğince aşağıdaki şekilde belirlenmiştir;

1. OKUL ÖNCESİ EĞİTİM

2. GENEL ORTA EĞİTİM

- İlköğretim
- Ortaöğretim
- Lise

2. MESLEK-İHTİSAS EĞİTİMİ

- Teknik-Meslek eğitimi
- Orta ihtisas eğitimi
- Yüksek öğretim;

3. LİSANSÜSTÜ VE YAYGIN EĞİTİM

- Diploma sonrası hazırlık
- Yüksek lisans
- Doktora
- Okul dışı eğitim ve öğretim
- Serbest eğitim
- İhtisas (alan) artırma ve yeniden hazırlanma

2.1. ÖRGÜN (EYANI) EĞİTİM

Örgün eğitimle ilgili gruplama ve yapısal düzenleme Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Eğitim Kanunu'nun 11. maddesinde belirtilmiştir. Bu kanuna göre

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde örgün eğitim okul öncesi eğitim, genel orta eğitim, mesleki- ihtisas eğitimi ve lisansüstü eğitim olarak yapılanmıştır.

Okul öncesi eğitim; anaokulu ve kreşleri, genel orta eğitim; ilkokul, ortaokul ve liseyi kapsamaktadır. Meslek ihtisas eğitimi; teknik-meslek eğitimi (meslek liseleri ve meslek okullarını), orta ihtisas eğitimi (teknikum (teknik yüksek okulu) ve kolejleri), yüksek eğitim (üniversite, enstitü, konservatuar ve askeri, polis, spor akademileri gibi kurumlar) ve lisansüstü eğitimse; yüksek lisans, doktora, ihtisas artırma ve yeniden hazırlanma gibi kademeleri kapsamaktadır. Görüldüğü gibi Azerbaycan Cumhuriyeti'nde örgün eğitim, eğitimin çoğu kademelerini kapsamakta ve Azerbaycan Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir şekilde faaliyetini sürdürmektedir.

2.2. OKUL ÖNCESİ EĞİTİM

Azerbaycan coğrafyasında eğitim her zaman kendi önem ve önemiyetini korumuştur. Azerbaycan eğitim tarihi bölümünde de görüldüğü gibi eğitime verilen değer hep yüksek olmuştur. Özellikle Sovyetler döneminde bu önem daha da arttırılmıştır. Bunun sonucu olarak da yeni Türk cumhuriyetler içerisinde eğitim ve kültür düzeyi en yüksek ülke Azerbaycan'dır denilebilir (Saray, 1996:13).

Doğal olarak aynı önem ve değer okul öncesi eğitime de verilmektedir. Okul öncesi eğitimle ilgili yasal düzenlemeler Azerbaycan Eğitim Kanunu'nun 14. maddesinde gösterilmiştir. Bu kanun doğrultusunda okul öncesi eğitim 1,5 ve 6 yaş arası bebek ve çocukların okul öncesi eğitim kurumlarında ve ailelerinde verilmektedir.

Eğitim kanuna göre bu eğitim kurumlarında kahramanlık, evcilik ve vatanseverlikle ilgili oyunlar oynatılır, devlet marşı ve değerleri öğretilir. Azerbaycan Dilini öğrenmeye öncelik tanınmakla, yabancı dil öğrenimi de başlatılmaktadır. Özel yeteneği olan çocuklar için özel gruplar oluşturularak eğitim verilir. Ayrıca öğrencilere müzik, resim, jimnastik, koreografi, yüzme, konuşma

becerileri ve dans gibi dersler, ek olarak verilebilmektedir (Eğitim Kanunu, 1993:11). Bağımsızlık sonrası okul öncesi eğitimle ilgili ilk milli eğitim ve öğretim programı 1996 senesinde hazırlanmıştır (Yıldırım, 1999:129)

Okul öncesi eğitim, ilgili kurumlarda aile ve kurum işbirliği içinde verilmektedir. Genel olarak bu eğitim ailelerin isteği doğrultusunda verilmektedir (Ağamalıyev, 1997:6). Okul öncesi eğitimi çoğu aileler önemli bulmasına rağmen, daha çok sosyo-ekonomik düzeyi yüksek, eğitilmiş, kültürlü ve de çalışan aileler tercih etmektedirler. Eğitim Bakanlığı tarafından terbiye kurumları olarak da kabul edilen bu okullarda eğitim gören öğrencilere devlet maddi ve mali destek güvencesi vermektedir.

Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsızlığını elde ettiği günden günümüze okul öncesi eğitime devlet tarafından verilen önem ve destek sürekli artmaktadır. Fakat günümüzde okul öncesi eğitim kurumlarında hala bir takım önemli problemler devam etmektedir. Bunların en önemlisi, bu eğitim kurumları ülkenin sadece 20%'sinde hizmet verebilmekte ve bu kurumlarda öğrencilerin yaklaşık 20%'si eğitim almaktadır (Merdanov, 2005:14).

Yukarıdaki kaynaktan verilen bilgiler doğrultusunda aşağıdakileri belirtebiliriz. Günümüzde okul öncesi eğitim kurumlarının müfredatı güncellenmemiş ve günümüz şartlarına uygun hale getirilmemiştir. Aynı zamanda gerekli eğitim ve öğretim programı, öğretim yöntemleri, materyalleri, araç ve gereçleri tam ve geliştirici özelliklere de pek sahip değildir. Bu sebeple daha güncel ve zengin müfredat ve eğitim-öğretim programlarının hazırlanarak geliştirilmesi gerekmektedir.

Okul öncesi eğitim kurumlarında tıbbi hizmet durumu da gereken seviyede verilememektedir. Öğrenciler anaokulu ve kreşlerde alması gereken temel tıbbi hizmetlerin sadece yarısına yakınına alabilmektedirler.

Bir diğer önemli problemse yetişmiş eğitimci kadrosudur. Şu anki mevcut eğitimci kadrosu hem sayı bakımından, hem de istenen kalite bakımından yeterli

değildir. Kurumlardaki üniversite mezunu oranı 23%, temel alan eğitimi almış eğitimci oranı 65%, orta eğitim mezunu oranıysa 11%'dir (Merdanov, 2006:44).

1996 senesine kadar özel kurslardan mezun olanlar da bu kurumlarda eğitim verebilmekteydiler. Fakat bu eğitimcilerin uygulamadaki başarısızlıkları sebebiyle Eğitim Bakanlığı, 7 Mayıs 1996 senesinde 46-14-1078/16 sayılı emriyle özel kurslardan mezun olarak sertifika alan eğitimcilerin anaokullarında görev almalarını durdurmuştur (Yıldırım, 1999:129). Dolayısıyla, bu şekilde eğitimci kadrosu için biraz daha problem doğmuştur. Bu problemi çözmek için mevcut kadronun sayısının artırılması, hizmet içi eğitim ve belirli kurslar görmesi ve eğitim kalitesinin yükseltilmesi gerekmektedir. Zaten şu an eğitim almakta olan elemanlarla, ileriye doğru açıkların kapatılması öngörülmektedir.

Okul öncesi eğitim kurumlarının büyük çoğunluğu eğitim ve öğretim için gerekli olan asgari şartlara bile sahip olmayan binalarda yerleşmekte, bakım ve onarıma tamire ihtiyaç duymakta, kış aylarında yeteri kadar ısıtılamamaktadır. Daha önemlisiyse son 15 yılda yeni okul öncesi eğitim binalarının yapılmaması ve de bunlara ek olarak Karabağ Savaşı sebebiyle yerli halkın mülteci durumuna gelmesi ve bu kurumların yaklaşık üçte birinde barınıyor olmasıdır (Merdanov, 2005:15).

Devlet bu kurumlarda öğrencilerin beslenmesini sağlamaktadır. Bu sebeple öğrencilerin her gün belli öğün yemek yemesi ve bu öğünlerde önceden belirlenmiş besinleri alması gerekmektedir. Fakat günümüzde bu ihtiyaçlar gerektiği kadar karşılanamamakta, öğrenciler gereken besinleri alamamaktadırlar.

Bilindiği üzere eğitimin kalitesini artması ve devamı için eğitimcilerin moral ve motivasyonu büyük önem taşımaktadır. Maddi problemlerin çözülmesi ve maaş durumu motivasyonu etkileyen en büyük faktörlerdendir. Fakat günümüzde okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan eğitimciler çok da yüksek maaş alamamaktadırlar. Bu da eğitimcilerde düşük motivasyona sebep olmaktadır.

2.2.1. Anaokulları ve Kreşler

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde değişik tarzda okul öncesi eğitim kurumları mevcuttur. Bunlardan en yaygın olanları kreşler (körpeler evi) ve anaokullarıdır (uşak (çocuk) bahçesi). 1,5–2 yaş arası çocuklar kreşlerde, 3–6 yaş arası çocuklarsa anaokullarında eğitim alabilmektedirler. Bunun dışında herhangi bir okulun bünyesinde açılan okul bahçeleri diye bilinen okul öncesi kurumlar da hizmet vermektedir.

2007 senesinde Azerbaycan Cumhuriyeti'nde mevcut okul öncesi eğitim kurumu sayısı 1760, eğitim alan öğrenci sayısıysa 109500'tür (Azerbaycan İstatistik Göstercileri, 2007:181). Bu kurumlarda eğitim veren eğitimci sayısıysa 15000 civarındadır.

2.2.2. Yönetim Kadrosu

Okul Öncesi Eğitimde Yönetim Kadrosu; müdür, baş terbiyeci, terbiyeci ve terbiyeci yardımcısından oluşmakta ve bunlarla ilgili kısa bilgilendirme aşağıdaki şekildedir (Yıldırım, 1999:129);

Müdür: Okul öncesi kurumlarda bütün idari ve mali işler müdürün sorumluluğundadır. Müdür, okuldaki bütün faaliyetleri yönetmekte, gerekli plan ve programları hazırlamakta, okul ve aile arasında, okul idaresi ve öğretmenler arasındaki işbirliğini sağlamaktadır. Aile ve okul arası işbirliğinde müdür aktif görev almakta, öğrencilerle ilgili problemleri eksikleri ve yapılması gerekenleri ailelere paylaşmakta ve çözüm için gereken müdahaleleri yapmaktadır. Ayrıca Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Eğitim Kanunu'nu, tahsille ilgili hükümet kararlarını, okul öncesi eğitimle ilgili kanun, yönetmelik ve şura kararlarını bilmek, bunları astlarına iletmekle yükümlüdür.

Baş Terbiyeci: Baş terbiyeci okul öncesi eğitim kurumlarında eğitim veren en önemli kişi olduğu için talim terbiye veren anlamında terbiyeci diye isimlendirilir. Görev olarak kurumda müdürden sonra en önemli kişi olarak kurumdaki diğer eğitimcilerin çalışmaları onun kontrolü ve sorumluluğu altındadır. Aynı zamanda tıbbi personelin işlerini de o kontrol etmektedir.

Baş terbiyeci ailelerin kurumla olan bağlantısında önemli rol almakta, eğitim ve öğretim süreçlerinde öğrencilerin kullanacağı oyuncaklardan eğitim araç ve gereçlerine kadar çoğu şeyi belirlemekte, toplantılarda eğitimcilere rehberlik etmekte ve eğitim şurasında kabul edilen kararların kusursuzca uygulanmasını sağlayan kişidir.

Terbiyeci: Terbiyeciler okulda öğrencilerle en yakın ve ilgili olan görevlilerdir. Terbiyecilerin en önemli yükümlülüğü öğrenci durumunu göz önünde bulundurarak program oluşturmak ve bunu uygulamaktır. Bunu yaparken de öğrencilerin bireysel farklılıklarını, grup içi davranışlarını, onların sağlık durumlarını dikkate almalıdırlar. Yine öğrencilerin sağlık durumlarını en iyi ve yakından gözlemleyebildiği için devamlı olarak doktorlara ve baş terbiyeciye öğrencilerin sağlık durumlarıyla ilgili bilgiyi ulaştırmaktadır.

Terbiyeci Yardımcısı: Terbiyecilere yardımcı olmakla beraber kurumdaki eşyaların korunmasından da onlar sorumludurlar. Terbiyeci yardımcılarının asıl görevleri içinde, öğrencilerin temizliklerine, yeme-içmelerine, yatıp kalkmalarına, oynamalarına, gezmelerine, soyunup-giyinmelerine, tuvalet ihtiyaçlarında temizlik ve sağlık bilgilerine dikkat etmelerine yardımcı olmak yer almaktadır. Görüldüğü gibi sadece terbiyecilerin değil öğrencilerin de okul öncesi kurumlarda en önemli yardımcılarını onlardır.

2.2.3. Bağımsızlık Sonrası Okul Öncesi Eğitimdeki Gelişmeler

Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı, tüm bu problemlerin çözümü için gereken çalışmaları ve müdahaleleri yapmakta, hükümet, UNESCO, UNICEF, ACI, Dünya Erzak Örgütü, Asya Gelişim Bankası gibi kurum ve kuruluşlarla beraber projeler üretmekte ve uygulamaktadır.

Bakanlık problemlerin çözümü için bölgelerde problemleri dikkatle ve yakından takip etmekte, derinlemesine incelemekte, hızlı ve efektif çözümler üretmeye çalışmaktadır. Bu çalışmalar doğrultusunda belirli bölgelerde pilot okullar oluşturulmakta, yeni programlar hazırlanarak uygulanmakta, eğitimci kalitesini artırmak için kurslar ve hizmet içi eğitim verilmektedir (Merdanov, 2006:45). Bunlarla beraber, okul öncesi eğitimin gelişmesi için Devlet Programı hazırlanmış ve hükümete sunulmuştur.

Ayrıca 2006 senesinin ağustos ayında Cumhurbaşkanı tarafından 240 civarında okul öncesi eğitim kurumunun özelleşmesi için izin verildiği ilan edilmiştir (Merdanov, 2006:45). Bu şekilde bu kurumların belirli kısmına girişimciler tarafından sahip çıkılması ve halkın hizmetine daha kaliteli bir şekilde sunulmasına zemin oluşturulmuştur.

2.3. GENEL ORTA EĞİTİM

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Genel Orta Eğitimle ilgili (umumi tahsil) düzenlemeler Eğitim Kanunu'nun 15. maddesinde belirtilmiştir. Bu maddeye göre Azerbaycan Cumhuriyeti'nde genel orta eğitim 3 kademe verilmektedir;

- 1. İlkokul (İptidai mektep)**
- 2. Ortaokul (Esas tahsil)**
- 3. Lise (Orta Tahsil)**

Genel Orta Eğitim her ne kadar ayrı ayrı kademelerde verilse de yine bir bütünlük teşkil etmekte ve genellikle aynı eğitim kurumu içerisinde verilmektedir. Fakat aileler ve öğrencilerin isteği üzerine istenilen sınıfta başka bir okula nakil gerçekleştirilebilmektedir. Her üç kademeyi de bitirenler genel orta eğitim mezunu olarak kabul edilmektedir. Toplam 11 sene süren genel orta eğitimin, istenilen taktirde daha erken bitirilmesine izin verilmektedir.

Genel Orta Eğitimde her sene dersler 15 Eylülde başlamakta Mayıs sonu bitmektedir. Devlet İstatistik Komitesinin verdiği bilgilere göre 2006–2007 eğitim öğretim yılı itibariyle genel orta eğitimde Azerbaycan Cumhuriyeti’ndeki okul sayısı 4538, eğitim almakta olan öğrenci sayısı 1537273 ve öğretmen sayısıysa 177738’dir (A.D.İ.K., 2007). Bu okulların öğretim planı eğitim diline göre değişmektedir (A.R.T.N.2007/2008 öğretim planı, 2007:2–7, Bkz; Ek 1–7).

TABLO 1: Genel Orta Eğitim kurumlarının, öğrencilerin, öğretmenlerin yıllara göre dağılımı (2001–2007)

Yıllar	2001/2002	2002/2003	2003/2004	2004/2005	2005/2006	2006/2007
Kurumların sayısı	4551	4555	4565	4553	4559	4538
Öğrenci sayısı	1686429	1708628	1689676	1634341	1586222	1537273
Öğretmen sayısı	169280	169557	171763	173819	175154	177738

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi, 2007

2.3.1. İlkokul

Azerbaycan’da ilkokula başlama yaşı 6’dır. İlkokul kademesi 1–4. sınıfları kapsamaktadır ve zorunludur. Genellikle İlkokula alınırken öğrencilerin ilgileri, hobileri, sevdikleri ve sevmedikleriyle ilgili forum doldurularak kayıtları yapılmaktadır (M.E.B.,Türk Cumhuriyetlerinin Eğitim Sistemleri, 1999:62). 14 yaşını dolduran öğrencilerse okul yönetmeliği gereğince okuldan atılmaktadır

(Eğitim Kanunu, 1993:11). Fakat ebeveynini kaybetmiş veya himayesinden mahrum oğrenciler, himayesinde olduğu kurumların izni olmadan okuldan atılmazlar.

İlkokuldaki derslerin çoğu tek oğretmen tarafından verilmektedir. Sadece m¼zik, yabancı dil ve resim dersleri farklı oğretmenler tarafından verilmektedir. Eğitim Kanunu'nun 14. maddesine g¼re ilkokulda sınıflar teknik ve maddi altyapı müsait olduğu s¼rece 20 oğrenciden oluşmaktadır. Bu sayı aşıldığı taktirde uygun normları belirleyici belgeler doğrultusunda b¼l¼nebilmektedir. K¼ylerde ve zorunlu durumlarda sınıf oluştururken oğrenci sayı dikkate alınmamaktadır ve sınıflar b¼lge eğitim m¼d¼rl¼klerinin kararıyla açılmaktadır. Çalışmakta olan ailelerin çocukları i¼in derslerden sonra "G¼n¼ Uzatılmış" gruplar denilen gruplarda g¼re et¼t yaptırılmaktadır.

Zorunlu eğitimin bitmemesi dolayısıyla ilkokulu bitirenlere diploma verilmez. İlkokulu bitiren oğrenciler aynı okulda veya istedikleri bir okulda eğitimlerin devam edebilirler.

2.3.2. Ortaokul

Azerbaycan'da ortaokul kademesi 5–8. sınıfları kapsamaktadır ve alınması zorunludur. Sınıf i¼i oğrenci sayısı burada da 20 olarak belirlenmekte ve sayı aşıldığında uygun normları belirleyici belgeler doğrultusunda ikiye b¼l¼nebilmektedir (Eğitim Kanunu, 1993:11). Yine k¼ylerde ve zorunlu durumlarda sınıf oluştururken oğrenci sayı dikkate alınmamaktadır. Bu sınıflar b¼lge eğitim m¼d¼rl¼klerinin kararıyla açılmaktadır.

Ortaokulu bitiren oğrenciler eğitimlerine lise de devam edebilecekleri gibi belirli sınavlarla g¼zel sanatlar okulunda, meslek okullarında ve meslek litseylerinde de eğitimlerine devam edebilmektedirler. Sınavların yapılış şekil ve kuralları okulların y¼netmenliđi doğrultusunda belirlenmektedir.

2.3.3. Lise

Lise eğitimi 9–11. sınıflarda verilmektedir. Bu kademedeki öğretim öğrencilerin tercihlerine göre fen veya sözel sınıflarda devam etmektedir. Üstün zekâlı ve yetenekli öğrenciler için özel alan sınıfları açılmaktadır.

Burada sınıflar teknik ve maddi altyapı müsait olduğu sürece 15 kişiden oluşmaktadır (Eğitim Kanunu, 1993:11). Sınıfları ikiye bölünmesi belirli normları belirleyici belgelerle yapılmaktadır. Sınıfların ikiye bölünmesi yabancı dil, beden eğitimi, emek (iş) eğitimi ve eğitim dili farklı olan sınıflar için Azerbaycan dili derslerinde ve ihtisas sınıflarında yapılmaktadır.

Lise kademesinde üstün zekâlı ve yetenekli öğrenciler için ihtisas sınıfları açılabilirdiği gibi belirli fen okullarının ve yüksek öğretim kurumlarının bünyesinde veya bağımsız olarak eğitim veren litseyler, gimnazyalarda, ihtisaslaşmış fen liseleri gibi eğitim kurumları da tesis edilebilmektedir.

Litseyler ortaokul ve lise kademelerinde oluşturulmuş ve belirli alanlarda ihtisaslaşmış eğitim programları doğrultusunda eğitim vermekte olan eğitim kurumlarıdır. Bu okullar genellikle sayısal dersler ağırlıklı kurumlardır.

Gimnazyalarsa genellikle sözel alanlarda yetenekli olan öğrenciler için sözel alanlar ağırlıklı dersler veren genel orta eğitim kurumlarıdır.

Ülkede okur-yazarlığın ve eğitim düzeyinin yükseltilmesi için genel orta eğitim kurumlarında gece ve ekstern lise sınıfları açılmakta ve bu şekilde çalışan vatandaşlar için eğitimlerini devam ettirme olanakları sağlanmaktadır.

Liseyi bitiren öğrencilere atestat verilmektedir. İsmi Sovyetler döneminden kalan bu belge öğrencilerin genel orta eğitimden mezun olduklarını bildirmektedir, yani lise diplomasıdır. Atestat almış mezunlar yüksek öğretim kurumlarına başvurma hakkı elde etmektedirler.

2.3.3.1. Askeri Lise

Bağımsızlığını elde ettikten sonra Azerbaycan kendi ordusunu hızla kurmaya başladı. Bu süreçte ülkedeki askeri liseler onun için büyük önem arz etmekteydi. Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki mevcut ilk askeri lise olan C. Nahçıvanski Askeri Lise 1970 sensinde Haydar Aliyev tarafından kurulmuştur (Aliyev, 2003:1). İster Sovyetler döneminde isterse de bağımsızlık sonrası bu lisenin askeriye katkıları büyük olmuştur.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde iki tane askeri lise bulunmaktadır: bunlardan C. Nahçıvanski Askeri Lisesi Bakü'de, Haydar Aliyev Askeri Lisesiyse Nahçıvan'da bulunmakta ve liselerde eğitim örgün olarak verilmektedir (Abituriyent 1, 2008: 138). Yine aynı kaynağa göre eğitimin dili Azerice, süresi 3 yıldır ve bu liselerde eğitim almakta olan öğrencilere de kursant denmektedir

Askeri lisede eğitim almaya hak kazanmış kursantlara parasız yatakhane hizmeti, yine parasız yemek hizmeti verilmektedir. Burada eğitim almakta olan kursantlara aynı zamanda burs verilmektedir. Askeri lisede üniformalar zorunludur ve kurum tarafından parasız olarak sağlanmaktadır.

Askeri liseye orta 3. sınıfı (genel orta eğitimin 8. sınıfı) bitirmiş, eğitime başlayacağı eğitim ve öğretim yılının 1 Eylülüne kadar 14 yaşını doldurmuş olan, aynı zamanda 16 yaşını geçmemiş erkek öğrenciler başvuru yapabilmekteler (Abituriyent 1, 2008: 138). Bu öğrenciler aynı zamanda Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşı olmak zorundadırlar.

Askeri liseye giriş sınavları, iki aşamada yapılmaktadır. İlk aşamada başvuru yapmış olan öğrenciler, C. Nahçıvanski askeri lisesinde doktor heyetinin kontrolünden geçmek zorundadırlar. Doktor heyeti kontrolünden geçmiş olan öğrencilere ikinci aşamaya katılmak için izin belgesi verilmektedir.

İkinci aşamada öğrenciler yazılı sınava tabi tutulmakta ve T.K.D.K (Talebe Kabul Devlet Komissiyası) tarafından yapılmaktadır. Askeri lise sınavları her hangi bir grupta yapılmamaktadır. Sınavlarda matematik, fizik, kimya, Azerbaycan dili ve Edebiyatından sorular çıkmaktadır. T.K.D.K.'nın yaptığı bu sınavı kazananlara askeri lisede eğitim alama hakkı verilmektedir.

2.3.3.2. Azerbaycan Tıp Üniversitesinin Orta Askeri Tıp Okulu

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Askeri Tıp Fakültesi'nin yanı sıra, Azerbaycan Tıp Üniversitesi'nin orta askeri tıp okulu da eğitim vermektedir. Bu okul, askeri tıp görevlileri (feldşer) yetiştirmektedir.

Öğrenciler orta askeri tıp okulunda iki sene eğitim almaktadırlar. Diğer askeri eğitim kurumlarında olduğu gibi burada eğitim Azerice verilmektedir. Aynı zamanda eğitim örgündür.

Orta askeri tıp okuluna başvuru yapabilmek için öğrenciler, genel orta eğitimden mezun, eğitime başlayacağı eğitim ve öğretim yılının 1 Eylülüne kadar 17 yaşını doldurmuş olan, aynı zamanda okuldan mezun olduğu sene 19 yaşını doldurmamış ve erkek öğrenci olmak gibi şartlara uygun olmak zorundadırlar (Abituriyent 1, 2008:137). Aynı zamanda askerliğini yapmış, yedekte olan ve 23 yaşını doldurmamış kişiler de başvuru yapabilmektedir. Başvuruda bulunanların aynı zamanda Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşı olmak zorunluluğu da vardır.

Orta askeri tıp okuluna giriş sınavları tek aşamada yapılmaktadır. Öğrenciler yazılı sınava tabi tutulmaktadır. Sınav TKDK tarafından çoktan seçmeli olarak yapılmaktadır. Sınavlarda her hangi bir grup farkı yoktur. Sınavlarda kimya, Azerbaycan dili ve Edebiyatından sorular çıkmakta ve sınavda başarılı olanlar Orta Askeri Tıp Okulunda eğitim alama hakkı kazanmaktadırlar.

2.3.3.3. Gece Okulları

Azerbaycan SSCB ülkesi olduktan sonra ülkedeki eğitimi, yükseltmek, okuma yazma bilmeyenlere yazma okumayı öğretmek veya eğitime kaldıkları yerden devam edilerek vatandaşların eğitime alınması büyük önem arz etmekteydi. Bu hem yeni kurulmuş devletin eğitim seviyesini yükseltmek, hem de ihtiyaç duyulan yeni elamanları hızlı bir şekilde yetiştirmeyi amaçlamaktaydı. Doğal olarak yetişecek kadronun yeni ideolojiye sahip olması en önemli meseleydi.

Bu sebeple çalışmak zorunda olduğu için, normal eğitime devam edemeyen veya eğitim çağını geçmiş, fakat eğitimini devam ettirmek ve geliştirmek isteyen yetişkin ve yaşlı vatandaşlara gece okullarında eğitim verilmekteydi. Bu eğitim şekli günümüzde de çalışmak zorunda olan kişiler için verilmektedir.

2.3.4. Olimpiyat ve Üniversite Kazanma Başarısı

Genel orta eğitimde başarı elde edilen alanlardan biri de dünya olimpiyat çalışmalarıdır. Bağımsızlık sonrası yıllarda genel orta eğitim öğrencileri dünya olimpiyatlarında ve uluslararası bilgi yarışmalarında önemli yerler elde etmişlerdir. Özellikle kimya, fizik, matematik, biyoloji ve bilgisayardan 45'ten fazla altın, 70'ten fazla gümüş ve 80'den fazla bronz madalya, kazanılmıştır. Şu anda bu öğrencilerin çoğu dünyanın önde gelen üniversitelerinde herhangi bir sınava tabi tutulmadan üniversitelere alınmış ve burada eğitimlerine devam etmektedir.

Bilindiği üzere üniversite kazanma başarısı ve burada elde edilen puanlar her ne kadar genel orta eğitimin kalitesini ve sonucu göstermese de yine onu belirli ölçüde bir sonuç göstergesi olarak ele alabiliriz. Son senelerde sadece ülkedeki olimpiyat başarıları değil, aynı zamanda üniversite kazanmadaki başarılar da önemli ölçüde artmaktadır. Azerbaycan'daki öğrenci seçme sınavlarında maksimum puan 700'dür ve 600 puan bu sınavda büyük önem arz etmektedir. Hatta çoğu özel

üniversite bu puan ve üstünü toplamış öğrencileri herhangi bir harç ücreti talep etmeden üniversiteye kabul etmektedirler. Üniversite giriş sınavlarında 600'ün üstünde puan alanların sayısı 2002'de 184, 2003'de 384, 2004'te 796, 2005'deyse 1063 öğrenci olmuş ve ayrıca 2005 senesinde 500 puanın üstünde 4313 öğrenci üniversiteyi kazanmıştır (Merdanov, 2006:112)

2.3.5. Genel Orta Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme

Eğitim Bakanlığı'nın üzerinde durduğu önemli reformlardan biri de genel orta eğitimde öğrencilerin değerlendirilmesidir. Eğitimin kalitesini, sürecin işleyişini ve yetişen mezunların niteliğini görmek için değerlendirme büyük önem arz etmektedir. Fakat günümüzde ülkedeki mevcut değerlendirme istenilen düzeyde değil. Mevcut değerlendirme sistemi daha çok öğretmenlerin kişisel görüşlerini yansıttığından dolayı sağlıklı bir izleme ve sonuçları doğru yansıtma pek de mümkün olmamaktadır. Ayrıca bu tür değerlendirmeler öğrenmeden ve araştırmadan çok, öğretmeni memnun etme amacı taşıyarak, daha çok ezbere dayalı bir öğrenime teşvik etmektedir. Aslında öğretmenler öğrencilerin düşünce yapısını geliştirmek için onlara düşündürücü, araştırmacı, yaratıcı öğrenim ortamları sağlamaları gerekmektedir (Rzayev, 2000:120–122). Çünkü yeni ekonomide öğrencilerden, hazır bilgi yerine kendi bilgilerini oluşturması, ezber yerine problem çözme kabiliyetini geliştirmesi, sınav başarısı yerine bilgiyi kullanabilme becerilerini geliştirmesi beklenmektedir (Berge, 2001:12). Öğretmenlerin öğrencileri doğru yönlendirmemesi sebebiyle, öğrencilerde öğrenme araştırma isteği ve becerisi beklenen düzeyde olmamaktadır.

Bu sebeple Eğitim Bakanlığı öğrenme ve araştırma isteğini tetikleyen, sağlıklı bir izleme süreciyle beraber, daha objektif ve sonucu daha doğru gösteren bir mekanizma oluşturmak istemektedir. Burada dünya tecrübesinden de esinlenerek üç aşamadan oluşan yeni bir değerlendirme sistemi oluşturulmuştur. Bunlar; okul içi, milli ve uluslararası değerlendirme aşamalarıdır. Bu sistemde sonuçların daha

kapsamlı ele alınması, yeni değerlendirme yöntemlerinin oluşturulması ve modern değerlendirme modellerin hazırlanması öngörülmüştür.

Yeni mekanizmanın oluşturulması için 2005–2006 yıllarında mekanizma bazı bölgelerde test edilmiştir (Merdanov, 2006:116). Bunun için Azerbaycan'ın belirli bölgelerinde belirli okullar seçilmiş ve buralarda okul içi değerlendirme için deneme ve merkezi sınav çalışmaları yürütülmüştür. Bu denemede öğrencilere önceden olduğu gibi günlük notlar verilmemiş, her bölümün sonunda test sınavları uygulanmış ve sadece başarılı olan öğrenciler bir sonraki bölüme geçiş yapmışlardır. Burada dikkati çeken nokta, bu sınavlar sonucunda öğrencilerin derslere daha dikkatli, sorumlu ve istekli bir şekilde yaşaması olmuştur. Aynı zamanda öğretim ve yönetimde de formalite çalışmalarının kaldırılmasına olanak sağlanmıştır. Fakat yine bu mekanizmada da önemli nokta, öğretmenler olduğu için, öğretmen eğitiminin önemi bir daha görülmektedir. Çünkü sonuçta sınavı yine onlar yapacaktır. Sistemin başarısı yine onların daha dikkatli ve titiz çalışmasına bağlıdır.

Günümüzde orta eğitimde öğrencilerin değerlendirilmesi değişik tür ve şekillerde gerçekleşmektedir. Bunlar günlük, dönemlik, senelik ve final sınavı sonucuna göre değerlendirmelerdir. Ayrıca öğrenciler kişisel, grup olarak, sınav ortamlarında yazılı, sözlü, deneysel ve gözlem yoluyla değerlendirilmektedir.

10 Ocak 1944 senesinde alınan kararla Sovyetler Birliğinde eğitimin değerlendirilmesi 5 puanlık sistemle değerlendirilmeye başlandı. O dönemde günümüze bu sistem Azerbaycan'da da devam etmektedir (Mehrabov, Cavadov, 2007: 69).

“Genel orta eğitimde öğrencilerin 9 puanlık sistemle değerlendirilmesi ” tüzüğü doğrultusunda 1998–1999 eğitim öğretim yılından başlayarak bazı okullar pilot olarak seçilmiş ve bu okullarda 9 puanlık sistem uygulanmaya başlatılmıştır (Elesgerov, 2003:114-115). Bu sistem öğrencilerin başarısının değerlendirilmesinde daha objektif ve adaletli sayılabilir. Çünkü 5 puanlık sistemde puan aralıklarının

düşük olması başarının değerlendirilmesindeki adaleti zorlaştırmaktaydı. Fakat bu sistem öğrencileri daha net değerlendirmeye olanak sağlamaktadır.

2.3.6. Bağımsızlık Sonrası Genel Orta Eğitimdeki Gelişmeler

Her bir ülkede, her bir sistemde, her bir rejimde de olduğu gibi orta eğitim kurumları Azerbaycan Cumhuriyeti'nde de en fazla öğrenci kitlesine sahip, her alanın vazgeçilmezi, ülkenin, devletin ve milletin geleceği için özgür, demokratik, bilgili ve ahlaki değerlere sahip bireyler yetiştiren kurum olması bakımından büyük öneme sahip olmuştur. Bu sebeple de orta eğitime devletin desteği her zaman tam olmuştur. Azerbaycan eğitim sisteminde en fazla reformun, gelişmenin ve uygulamanın olduğu yer de orta eğitim kurumlarıdır.

1999 senesinde Azerbaycan Cumhuriyeti'nde en önemli reformlardan biri yapılmıştır. Bu reformda orta eğitimde devlet standartları ve temel öğretim planı onaylanmıştır (Merdanov, 2003:2). Bu öğretim planı doğrultusunda 1999–2006 senelerinde orta eğitim çalışanlarının öğretim planı uygulanmıştır. Bu program sayesinde orta eğitimde öğrenci merkezli eğitim programlarının ve ders kitaplarının hazırlanmasına, öğrencilerin edineceği çok gerekli bilgi ve becerilerin asgari hacminin belirlenmesine zemin oluşturmuştur.

Bu reform sonrası orta öğretim okullarında ders saati 330 saatten 271 saate indirilmiş ve öğrencilerin ilgili olduğu, sevdiği ve zaruri olan derslere önem verilmiştir (İskenderov, 2001:2). Seçme derslerin olması eğitimcilerin sorumluluğunu artırsa da öğretim programları bu değişiklikleri göz önünde bulundurarak hazırlanmıştır. Eğitim çalışanlarının planında aynı zamanda eğitim yoluyla Azerbaycan dilinin iyice güçlendirilmesine çalışılmıştır. Öğretim planı ve ders kitaplarında verilecek bilgilerin uygun olması göz önünde bulundurulmuştur.

2004 senesi 21 Ağustosta Azerbaycan Cumhurbaşkanı Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Bilgi günü oluşturulması ve eğitim kurumlarında iş saatinin düzenlenmesiyle ilgili ferman imzalamıştır (Azerbaycan gazetesi, 22 Ağustos

2004:1). Bu ferman doğrultusunda 2004–2005 eğitim yılından itibaren 1–4. sınıflarda 5 iş günü, 2005–2008 yıllarındaysa sadece öğlenci ve sabahçı olan okulların 1–5. sınıflarında 5 iş günü uygulanmaktadır.

Azerbaycan Cumhuriyeti Bölgelerinin 2004–2008 seneleri Sosyo-Ekonomik Gelişimi için Devlet Programı doğrultusunda, eğitim alanında yeni okul binalarının inşaatı, onarımı ve köy okullarına yeni eğitimcilerin gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca, ders kitaplarının parasız verilmesi, okul öncesi eğitimin geliştirilmesi, teknoloji ve iletişim araçlarının sağlanması ve eğitimdeki fırsat eşitliğinin daha da güçlendirilmesi için planlar yapılmıştır.

Genel olarak 2003–2007 seneleri için planlanmış okul inşaatı ve onarımı, 3 senede bitirilmiş ve bu süreçte 735 yeni okul ve ek binalar, 785 okulda köklü tamirat, 71 okulda belirli onarımlar yapılmıştır (Memmedov, 2006:100). Bu çalışmaların ve gelişmelerin finanse eden kurumlar Haydar Aliyev ve Suudi Gelişim Fondu gibi kuruluşlardır. Fakat hala onarılmamış okullarla, beraber, öğrenci sayısının fazla olması sebebiyle Bakü’de sabahçı ve öğlenci olarak eğitim veren okullar da mevcuttur.

2005–2009 yılını kapsayan Bakanlar Kurulunun 10 Haziran 2005 senesinde onayladığı 148 sayılı kararıyla Azerbaycan Cumhuriyeti’nde Ortaokulların Araç ve Gereçlerle Teçhiz Edilmesi Yönünde Gelişim Programı hazırlanmıştır (Azerbaycan gazetesi, 11 Haziran 2005:1). Program doğrultusunda 2005–2006 senelerinde 230’tan fazla okulun modern araç gereçlerle teçhiz edilmesi ve 170000 civarında öğrencinin eğitim şartlarında olumlu gelişme yaşaması planlanmıştır.

Azerbaycan Cumhuriyeti’nde, Fakirliğin Azaltılması ve Ekonomik Gelişim Programı (2003–2005) doğrultusunda 2003 senesinde 1–4. sınıflarda eğitim görmekte olan tüm öğrencilere ve zorunlu Karabağ mültecileri olan 6–11. sınıf öğrencilerine ders kitapları ücretsiz olarak dağıtılmıştır (Azerbaycan Muallimi, 29 Ağustos 2003:1). Bu şekilde Azerbaycan’da Azerice ve Rusça farklı ders kitabı,

Alfabe (Elifba) kitabı basılmış, birçok kitap son yıllarda milli değerler bakımından revize edilmiş ve öğrencilerin kullanımına sunulmuştur. Eğitim Bakanlığı 2005 senesine kadar aşama aşama tüm öğrencilere ders kitaplarının ücretsiz dağıtımını sağlayarak, Sovyetler Dönemi sonrası ülkeleri arasında bu tarz uygulamayı ilk defa Azerbaycan Cumhuriyeti'nde gerçekleştirmiştir (Merdanov, 2006:82). Ayrıca, Ders Kitaplarını Değerlendirme Kurulu (Şura) oluşturulmuş. Bu kurul ders kitaplarını inceleyerek değerlendirmiş ve basılmasına izin vermişlerdir.

Cumhurbaşkanının Latin alfabesiyle kitapların basılması kararıyla 50 civarında kitap ve 18 tane Ansiklopedi Latin alfabesiyle basılmış ve kütüphaneler zenginleştirilmiştir (Merdanov, Şahbazlı, 2005:687).

21 Ağustos 2004 senesinde Genel Orta Eğitim Okullarının İletişim Teknolojileriyle Teçhiz Edilmesiyle İlgili Devlet Programı onaylanmıştır (Azerbaycan gazetesi, 22 Ağustos 2004:1). Program 2005–2007 senelerini kapsamaktadır. Bu program doğrultusunda okulların bilgisayar ve iletişim teknolojisiyle donatılması, öğretmenlerin ve yönetim kadrosunun bu teknolojiyi öğrenmesi, eğitimde bilgisayar teknolojisinin yaygınlaştırılması planlanmıştır.

Ayrıca programda Azerbaycan dilinde elektron kitapların, kütüphanelerin, kaynakların, çağdaş bilgisayar ve iletişim terminolojisinin Azerbaycan dilindeki kullanımının hazırlanmasına ve yaygınlaştırılmasına, uzaktan eğitim programının ve internet sitelerinin oluşturulmasına da karar verilmiştir (Merdanov, 2006:86). Aynı zamanda Eğitim Bakanlığı bu teknolojileri eğitimin yönetiminde ve denetiminde de kullanmaktadır

Aynı kaynağa göre Eğitim Bakanlığı orta eğitimde bilgisayar eğitimini 2004–2005 eğitim-öğretim yılından itibaren başlatmıştır. Eğitim-öğretim programlarında bilgisayar dersleri için öğretim planı hazırlanmış, güncel ve zaruri yönler göz önünde bulundurulmuştur.

Her alanda olduğu gibi eğitim alanında da bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin uygulanması ve yaygınlaşmasına önem verilmektedir. Bu sebeple devlet bu gelişmenin hızlanmasını desteklemektedir. Amaç okulları bu teknolojiyle teçhiz etmek ve öğrencilere bu bilgileri kazandırmaktır. Bilgisayar teknolojileri eğitimde ve bilimsel çalışmalarda araç olduğu gibi, aynı zamanda kendisi de bir öğrenme odağıdır.

Eğitime bu teknolojinin getirilmesiyle birlikte Eğitim Bakanlığı gerekli ve faydalı programlarla okulları desteklemektedir. Son yıllarda Eğitim Bakanlığı onaylı eğitim ve öğretimle ilgili yazılımlar da hazırlanmıştır.

Aynı program doğrultusunda yapılan çalışmalar sonucunda 2006 yılında, 360 bin civarında öğrencinin bilgisayar kullanımı sağlanmıştır. Toplam bilgisayarla teçhiz edilen okul sayısı 2005–2006 seneleri için 1039'tur (A.D.İ.K.,2007).

Eğitim Bakanlığı bu program sonrasında ABD'nin Cisco sistemiyle, Intel, Microsoft şirketleriyle ve BM ile anlaşma yapmıştır. Anlaşmalar sonucunda, bazı okulların bilgisayarla teçhiz edilmesi, bilgisayarlara uygun şartlarda program satışı, bazı teknolojilerin eğitim kurumlarında denenmesi, hizmet içi eğitim ve kurslar verilmesi, ders verecek öğretmenlerin hazırlanması gibi çalışmalar yapılması kararlaştırılmıştır.

4 Kasım 2004 senesi Bakanlar Kurulu kararı doğrultusunda Azerbaycan'da 2005–2009 Senelerinde Genel Orta Eğitim için Gerekli Eğitimci Alımında Gelişim Programı başlatılmıştır (Merdanov, Şahbazlı, 2005:787). Programın sonucunda beş senede 15 bin eğitimcinin işe alınması planlanmıştır. Bunun için öğretmenlere taşınmada, yerleşimde, barınmada, aylık fatura giderlerinde yardımcı olunması ve gerek görülen eğitimcilerin ihtisas artırma ve yeniden hazırlanma eğitimine tabi tutulması kararlaştırılmıştır.

Bakanlar Kurulu'nun 3 Şubat 2005 senesindeki 20 sayılı kararıyla Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Özel İlgiye Muhtaç Çocukların Eğitiminin Sağlanmasıyla İlgili 2005–2009 Seneleri Gelişim Programı onaylanmıştır (Azerbaycan Gazetesi, 4 Şubat, 2005:1). Program doğrultusunda özel ilgiye muhtaç öğrencilerin eğitim aldığı kurumların maddi, teknik ve öğretim altyapısı geliştirilerek bu alanda eğitimin yapısı yenilenecek ve pilot projeler yapılacaktır.

Burada amaç özürlü öğrencilerin eğitim alma haklarının korunması, eğitim kurumlarında öğrencilere eşit şartları oluşturmak, devlet okullarında öğrencilerin sosyal güvencesini sağlamak, özürlü öğrencilerin kayıtlarının ülke genelinde tutulması ve eğitime alınmasıdır.

17 Nisan 2006 senesinde alınan 1414 sayılı kararla Üstün Zekâlı Öğrencilerin Yaratıcılık Potansiyelinin Geliştirilmesi için 2006–2010 Seneleri Devlet Programı onaylanmıştır (Azerbaycan Gazetesi, 18 Nisan, 2006:1). Son yıllarda Azerbaycan'da özel yetenekli ve üstün zekâlı öğrenciler için fen ve sosyal bilimler, güzel sanatlar eğitimi veren 53 lise ve gimnazya (sözel bölümler için açılmış genel orta eğitim okulları) açılmıştır (Merdanov, 2006:102). Aynı kaynağa göre bu okullarda eğitim alan öğrencilerin 70% 2005 senesinde üniversiteyi kazanmış ve 60 öğrenci 600'ün üzerinde puan almıştır. Aynı zamanda 200 öğrenci yurtdışı ve yurtiçi olimpiyatlarında şampiyon olmuşlardır.

Yine son dönemlerde bu okulların eğitimi geliştirilmiş, yeni eğitim ve öğretim planları hazırlanmış ve eğitim kadrosu daha kalifiye duruma getirilmiştir. 1999 senesinden bu yana yürürlükte olan öğretim programı doğrultusunda seçilmiş derslere özel saatlerin ayrılması, bu öğrencilerin yeteneklerinin ortaya çıkarılıp geliştirilmesine yardımcı olmuştur.

Devlet tarafından onaylanmış bu programın amacı alanda yapılmakta olan tüm faaliyetlerin daha kapsamlı ve sistematik bir şekilde yapılmasını sağlamak ve kamuoyunun dikkatini bu yöne çekmek içindir. Bu öğrencilerin eğitim aldığı 32 lise

ve gimnazyaya maddi araç gereç sağlanması, öğretim altyapısının geliştirilmesi, binaların onarılması, dil laboratuvarlarının oluşturulması, toplam 75 kimya, fizik ve biyoloji laboratuvarlarının verilmesi kararlaştırılmıştır.(Merdanov, 2006:106)

Yine yukarıdaki kaynağa göre program sonucunda bu gençlerin ve durumlarının belirlenmesi için uygun bir mekanizma, gerekli yasal altyapı, bölgelerde uygun eğitim kurumları oluşturulacak, psikolojik hizmetler verecek uzman ihtiyacı çözülecek, iş sektöründe çalışmaları için de bu öğrencilere destek sağlanacaktır. Gerekli araç gereçler, derslik, yeni eğitim ve öğretim planları, zekâ ve yeteneklerini belirlemeye yardımcı olacak yayınlar hazırlanacaktır. Şu an mevcut kurumların durumları, üniversite ilişkileri iyileştirecek ve olimpiyat şampiyonları için belirli ayrılacak ve kolaylıklar sağlanacaktır. Eğitimcilerin emeği daha da değerlendirilecek, ihtisas artırma ve hizmet içi eğitim verilecektir.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı'nın 29 Mart 2006 senesinde verdiği 1386 sayılı kararla Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Devlet Kurumlarındaki Çocukların Ailelere Verilmesi ve Alternatif İlgilenme Doğrultusunda Devlet Programı onaylanmıştır (Azerbaycan Gazetesi, 30 Mart, 2006: 1).

Bu programla devletin amacı yabancı ülkelerde olduğu gibi öğrencilerin kimsesizler yurdunda, internat okullarında (kimsesiz öğrenciler için yatılı okullar) değil, Birleşmiş Milletlerin çocuk haklarıyla ilgili uluslararası anlaşmalarında da belirtildiği gibi çocukların kişilik gelişimi ve doğal süreç ve ortamlarda ailelerde yaşaması ve aile ortamında eğitilmesini ön görmektedir. Bu şekilde çocuklar doğal ortamlarda, akranlarıyla daha mutlu, daha anlayışlı, sevgi dolu büyüme ve efektif bir eğitim alabilme olanağına sahip olabilmektedirler.

Programın sonucunda hedeflenen amaç kimsesiz çocukların haklarının korunması, kurumdaki sayılarının azaltılması ve ailelerin himayesine verilmesidir. Bu programın en önemli tarafıysa kimsesiz çocuk kurumlarının ve internat

okullarının bu öğrencilere sosyal hizmetler veren kurumlar haline getirilmesini sağlamaktır.

2.4. MESLEKİ TEKNİK EĞİTİM

Sovyetler döneminden günümüze teknik meslek eğitim hep kendi önemi korumuştur. Ülkedeki endüstriyel ve üretim alanları için mesleki eğitim mezunları her zaman büyük potansiyel oluşturmuşlardır. Günümüzde Azerbaycan'da 107 teknik meslek eğitim kurumu, 47 meslek lisesi eğitim vermekte ve bu kurumlarda 23617 öğrenci eğitim almakta ve 4419 eğitimci çalışmaktadır (Merdanov, 2006:133).

Eğitim Bakanlığı, son yıllarda teknik mesleki eğitimin ve onun altyapısını geliştirilmesi, kurumların en uygun şartlarda eğitim verebilmesi, kaliteli ve serbest piyasa şartlarına uygun elemanların hazırlanması doğrultusunda önemli işler görmüştür. Özellikle, 17 Haziran 2002 senesi Bakanlar Kurulu kararıyla eğitimin içeriği yenilenmiş yeni sınıflandırmalar yapılmış ve modern teknoloji ve piyasa ihtiyaçlarına uygun 40'dan fazla yeni alanlar oluşturulmuştur (Naçionalny Otçet A.R., 2004:50).

Azerbaycan'da teknik meslek eğitimin içeriğini ve yapısını geliştirmek, eğitim yöntemlerini yenilemek ve uluslararası deneyimlerden faydalanmak için teknik-meslek eğitim alanında çalışan eğitimcilerin ihtisas artırması planlanmıştır. Bunun için Güney Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinden bazılarıyla projeler uygulanmaktadır.

Ülkedeki en önemli eğitim alanlarından olmasına bakmayarak mesleki teknik eğitimde belirli problemlerle karşılaşabilmekteyiz. Genel olarak müfredatın güncellenmemesi eğitim ve mezunların serbest piyasa şartlarına tam karşılık verememesi, öğretim materyallerinin modern şartlara ayak uyduramaması, gerekli

araç-gereç, ders kitaplar, bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin eksikliği ve eğitimin yeteri kadar finanse edilememesi bu alanın başlıca problemlerindedir. Günümüzde mesleki eğitim alanındaki en önemli problemlerden biri de bu alanda çalışan eğitimcilere ve yöneticilere yeterli kadar maaş verilememesidir. Verilen maaş ihtiyaçları karşılamadığı gibi, çalışanların motivasyonunu da sağlayamamaktadır.

2.4.1. Bağımsızlık Sonrası Mesleki Teknik Eğitimdeki Gelişmeler

Eğitim Bakanlığı, ülke ekonomisinin gelişiminde bu kadar önemli olan teknik meslek liselerinin problemlerini çözmek ve gelişimini sağlamak için konuya duyarlı ve sorumluluk almak isteyen Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı, Köy İşleri Bakanlığı, Enerji Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal haklar Bakanlıklarıyla işbirliği yapmaktadır. Bunun için bakanlıkların belirlediği ve sağladığı uzman kişilerden oluşan bir grup teknik mesleki eğitimin gelişimi için stratejiler ve projeler hazırlamaktadır.

Problemlerin çözümü için Eğitim Bakanlığı, bazı uluslararası kurumlarla işbirliği yapmaktadır. Bunun için UNESCO, Almanya Teknik İşbirliği Cemiyeti, Asya gelişim Bankası ve Japonya Uluslararası İşbirliği Bankasıyla çalışmalar sürdürülmektedir.

2005 senesinde UNESCO'yla yapılan anlaşmalarda 2006–2007 senesinde teknik mesleki eğitimin geliştirilmesi doğrultusunda çalışma planları hazırlanmış ve bu eğitim alanının müfredatının gözden geçirilmesi ve güncellenmesi, ihtisas artırma konusunda yeni sistemin oluşturulması kararlaştırılmıştır (Merdanov, 2006:135-136)

Azerbaycan, Almanya Teknik İşbirliği Cemiyeti ile Orta Asya ve Güney Kafkasya ülkelerinin yaptığı bölgesel çalışmalara 2003 senesinde katılmıştır (Naçionalny otçet A.R., 2004:47). Yukarıda da belirtildiği gibi çalışmalarda teknik mesleki eğitimde alan eğitimcilerinin ve gerekli ustaların ihtisas artırması hedeflenmiştir.

Yine yukarıdaki kaynağa göre geleceğe yönelik çözümler doğrultusunda Eğitim Bakanlığı isterse devlet kurumlarıyla isterse de yurtdışındaki kurumlarla beraber yaptığı çalışmalar ve sunulan teklifler doğrultusunda aşağıdaki gelişmeleri yapmayı planlamıştır.

- Temel ve yasal altyapının oluşturulması ve milli stratejilerin belirlenmesi
- Teknik altyapının, gerekli araç ve gereçlerle teçhiz etme, bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin eğitimde etkin kullanımının sağlanması
- İhtiyaç duyulan elemanların yetiştirmesi için işveren ve kurumlar arasında uzlaşımın sağlanması
- Mühendis- öğretmenlerin eğitimi ve yurtdışı deneyimlerinin edinilmesi için öğretmenlerin yurtdışına yollanması
- Yönetim sisteminin geliştirilmesi ve yeni finansman modelin hazırlanması
- Müfredatın ve ders kitaplarının yenilenmesi ve güncel ihtiyaçlara uygun olması

Yukarıda belirtilmiş planlar, Eğitim Bakanlığı'nın teknik meslek eğitimin gelişimini sağlamak için planladığı çalışmalardan sadece bir kısmıdır. Günümüz ekonomisinde ara elemana ihtiyacın artmasıyla teknik meslek eğitimi Eğitim Bakanlığı'nın daha çok dikkat merkezindedir.

2.5. MESLEK YÜKSEK OKULLARI (ORTA İHTİSAS MEKTEPLERİ)

Bağımsızlık sonrası Azerbaycan Cumhuriyeti'nde serbest piyasa ekonomisine geçiş halkın çalışma ve geçim alanlarında önemli değişiklikler yapmıştır. Sovyet dönemi sonrası özel mülkiyete izin verilmesi küçük ve büyük iş adamlarının, esnafların ve işletmecilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu tarz işverenler için uzman elemanlar kadar küçük uzman denilebilecek elemanlara da çok ihtiyaç duyulmaktadır. Bu tür elemanları yetiştirmekte olan orta ihtisas eğitim kurumları günümüzde daha da büyük bir önem kazanmaya başlamıştır.

Gelişmenin ve değişimin çok hızlı olduğu dönemde devlet ülkedeki elaman ihtiyacını karşılamakta çok titiz davranmakta ve bunun için gerekli çalışmaları yapmaktadır. Özellikle orta ihtisas okulları gibi çok daha hızlı eleman yetiştiren kurumlara daha da önem verilmiştir. Yüksek öğretimden bir kademe aşağıda fakat orta öğretimden de bir kademe yukarıda olan bu eğitim kurumlarında eğitim kısa sürede tamamlanmakta ve küçük uzman diye isimlendirilen mezunlar verilmektedir.

2006–2007 öğretim senesi itibarıyla Azerbaycan Cumhuriyeti'nde 56 devlet ve 4 özel orta ihtisas eğitim kurumu hizmet vermekte ve yaklaşık 56800 öğrenci eğitim almakta ve 6897 eğitimciye eğitim vermektedir (A.İ.G, 2007: 201-203).

Yukarıda da bahsedildiği gibi devlet ve piyasa için çok büyük önem taşımakta olan bu alan her zaman Eğitim Bakanlığı'nın dikkat merkezinde olmuştur. Bu kurumların kalite ve verimliliğini artırmak için Eğitim Bakanlığı 2001–2004 senelerini kapsayan gelişim programı hazırlamış ve bunu uygulamıştır. Aynı zamanda 26 Ağustos 2002 senesinde Bakanlar Kurulu Kararıyla ülkedeki orta ihtisas eğitimi veren kurumların durumu iyileştirilmiştir (Naçionalny Otçet A.R., 2004:50).

Eğitim Bakanlığı'nın gelişim programı doğrultusunda ülkenin ve piyasanın ihtiyaçları yönünde elaman yetiştirmede orta ihtisas eğitiminde önemli değişiklikler

yapılmış, eğitimin yapısı gözden geçirilmiş, gerekli yenilikler ve geliştirmeler yapılmıştır. Bu eğitimde ihtiyaç duyulan yeni alanlar ilave edilmiş ve müfredat belirli bir oranda yenilenmiştir. Ayrıca orta ihtisas alanına duyulan ihtiyacı karşılamak için yeni yapıda oluşturulmuş kolejler de hizmet vermektedir.

Bu eğitim alanındaki problemler de diğer alanlarla çoğu yönde ortaktır. En büyük problemler teknik ve öğretim alt yapısının çağdaş şartlara uygun, ders kitapları ve eğitim araçlarının yeteri kadar güncel olmamasıdır. Ayrıca finans problemleri, bilgisayar ve iletişim teknolojileriyle yeteri kadar teçhiz edilememesi bu problemlerin başka bir tarafıdır. Fakat başlıca problemse bu eğitimin günümüz piyasasının ihtiyaçlarını istenilen ölçüde karşılayamamasıdır.

2.6. DEVLET TALEBE KABUL KOMİSSİYASI

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde 16 yıldır üniversitelere öğrenci seçme ve yerleştirme işlemini T.K.D.K. (T.Q.D.K.) yapmaktadır. T.K.D.K.'nın açılımı talebe kabul devlet komissiyası olarak geçmektedir. Yani öğrencilerin üniversite alınmasında eleme ve seçim yapmak için görevlendirilmiş devlet kurumudur. T.K.D.K. aslında Eğitim Bakanlığı'na değil, direkt olarak Cumhurbaşkanı'na tabidir (Devlet Talebe Kabul Komissiyası, 2008).

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde üniversite sınavlarına başvuruların kabul edilmesi, üniversite giriş sınavlarının hazırlanması ve yapılması, bu sınavların okunması, sonuçların duyurulması T.K.D.K. tarafından yapılmaktadır. Ayrıca öğrenci seçme sınavlarını merkezi ve çoktan seçmeli olarak yapmaktadır. Üniversiteler T.K.D.K. tarafından gönderilen kazanan öğrenci listeleri doğrultusunda öğrencilerin üniversite kayıtlarını yapmaktadırlar.

Resmi internet sitesinde verdiği bilgilere göre bağımsızlık sonrası 16 yıllık bu süreçte T.K.D.K. önemli aşamalardan geçmiş ve birçok olumlu değişimler yaşamıştır (Devlet Talebe Kabul Komissiyası, 2008). Bu değişimler içerisinde,

T.K.D.K. olimpiyat, uzaktan eğitim, denetleme (monitoring), mahkeme, savcılık gibi devlet kurumları için personel alımı, askeri okul sınavlarının ve s. yapılmasını sağlamaktadır. T.K.D.K. geçen bu yıllar zarfında elde edilen tecrübeyle ve sahip olduğu teknolojik imkânlarla bu ve bunun gibi birçok çalışmayı da başarıyla yapmıştır. Yukarıdakilerin yanı sıra buna örnek olarak Merkezi Seçim Şurasının işlemleri için otomatik bilgi sisteminin oluşturmasını gösterebiliriz. T.K.D.K. bütün çalışma ve gelişmelerinde bilimsel esas ve yöntemleri temel kabul etmektedir. Bunlarla beraber 2001–2002 senlerinde T.K.D.K. soru bankasının tamamını, yani, yaklaşık 100 bin sorudan oluşan bankasını bastırarak, öğrencilerin ve öğretmenlerin kullanımına sunmuştur. T.K.D.K. öğrenci seçme sınavıyla ilgili her türlü duyuru ve bilgilendirmeyi yapan “Abituryent” dergisi yayınlamakta ve “Abituryent” isimli televizyon programları yapmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi T.K.D.K. yönetim kurumları arasında yer almakta ve direkt olarak Cumhurbaşkanına bağlıdır. T.K.D.K. yönetiminde sedr (başkan), sedr muavini (başkan yardımcısı) ve sedr yardımcısı vardır. Yönetim dışında T.K.D.K.’da işlemleri yürüten bazı şubeler vardır. Bunlar; bilgi işlem şubesi, maliye şubesi, teşkilat şubesi ve soru bankası şubesidir (Devlet Talebe Kabul Komissiyası, 2008).

T.K.D.K. üniversitelere giriş sınavlarını merkezi olarak gerçekleştirmektedir. Sınav sorularıysa, çoktan seçmeli hazırlanmaktadır. Üniversite giriş sınavlarına başvuran öğrenciler, Azerbaycan’da abituryent olarak tanımlanmaktadır. Üniversite giriş sınavlarına başvuru hakkına sahip olan abituryentlerin, genel orta eğitimden mezun olmuş ve diplomalarını almış olmaları gerekmektedir. Yüksek öğretim mezunu abituryentler, sadece paralı bölümlere başvuruda bulunabilmektedirler. Yabancı öğrencilerse, devletin yürürlükte olan kanunlarında ve devletlerarası anlaşmalarda belirtilmediği sürece sadece paralı bölümlerde eğitim alabilmektedirler.

Sınavlardaki sorular, üniversite giriş sınavlarına başvurmuş öğrencilerin tercih ettikleri bölümlerin alanına göre sorulmaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde üniversite giriş sınavlarına başvururken öğrenciler, tercih ettikleri bölümleri içinde bulunduran, grup denilen alanlara göre başvurularını yapmaktadırlar. Üniversite giriş sınavlarında 4 tane grup mevcuttur. Her grup belirli bölümleri içinde barındırmakta ve her grupta, içinde barındırdığı bölümler esas alınarak, o bölümler için zorunluluk ve ihtiyaç olan derslerden sorular sorulmaktadır. Gruplar, T.K.D.K.'nın resmi yayını olan Abituryent dergisinin 2008 senesi 1. sayındaki bilgiler doğrultusunda aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır;

1. grup sayısal bölümlerin içinde bulunduğu bölümdür. Daha çok matematik, fizik, mühendislik, özel beceri gerektiren mimarlık ve çizim-tasarım bölümlerinin içinde bulunduğu bir gruptur. Bu gruba göre üniversite giriş sınavlarına başvuran öğrencilere matematik, fizik, kimya, yabancı dil, Azerbaycan dili ve Edebiyatı derslerinden ağırlıklı olarak sorular sorulmaktadır.

2. grupsa eşit ağırlıkta olan bölümlerin bir kısmından oluşmaktadır. İktisat, yönetim, coğrafya ve sosyoloji bölümlerinin içinde bulunduğu gruptur. Bu gruptan üniversite giriş sınavlarına başvuran öğrencilere matematik, coğrafya, Azerbaycan tarihi, yabancı dil, Azerbaycan dili ve Edebiyatı derslerinden ağırlıklı olarak sorular sorulmaktadır.

3. grupta eşit ağırlıkta olan bölümlerin diğer bir kısmı mevcuttur. Buradan uluslararası ilişkiler, sözel bölümler, özel beceri gerektiren güzel sanatlar ve müzik gibi bölümler tercih edilmektedir. 3. gruptan üniversite giriş sınavlarına başvuran öğrencilere matematik, tarih, yabancı dil, Azerbaycan dili ve Edebiyatı derslerinden ağırlıklı olarak sorular sorulmaktadır.

4. gruba daha çok sayısal alana ait diğer bölümler dahildir. Bunlar; tıp, kimya, biyoloji, psikoloji ve özel beceri gerektiren spor alanlarıdır. Bu gruptan

üniversite giriş sınavlarına başvuran öğrencilere matematik, kimya, fizik, biyoloji, Azerbaycan dili ve Edebiyatı derslerinden ağırlıklı olarak sorular sorulmaktadır.

Bilindiği üzere Azerbaycan Cumhuriyeti'nde eğitim dili Rusça olan okullar da hizmet vermektedir. Bu okullardan mezun olan ve diploma almış abiturientler "Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Devlet Diliyle ilgili" Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yasaları doğrultusunda Azerbaycan dili dersinden sınava tabi tutulmaktadır. Yapılan sınav sonucu öğrenciler "yeterli" ve ya "yetersiz" olarak değerlendirilmektedir. Üniversite sınavlarına sadece "yeterli" sonucunu elde etmiş abiturientler girebilmektedirler.

2.7. YÜKSEK ÖĞRETİM

Yüksek Öğretim ister Sovyetler döneminde isterse sonrasında kendi önemliliğini korumaktadır. Bunun sebebi gelişmekte olan ülkedeki yetişmiş eleman ihtiyacı ve dünya standartlarına ayak uydurma olarak görülse de yine, en az o kadar Sovyetler döneminde oluşmuş yüksek öğretim mezunu olmanın ayrıcalığı görüşüdür. Yani ister aile, isterse de öğrenciler olarak yüksek öğretim mezunu olmanın sağladığı avantajlar, getirdiği saygınlık kazandırdığı eğitim ve oluşturduğu bakış açısı gibi olumlu getiriler hep yüksek öğretime olan rağbeti artırmıştır. Belki de bu sebeple her geçen sene üniversite başvuruları sayısı artmaktadır. Fakat sebep ne olursa olsun Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yükseköğretim devlet tarafından her zaman desteklenmiş ve halk tarafından da tercih edilmiştir.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yüksek öğretim de okul öncesi, ilk, genel orta eğitim. gibi eğitim sisteminin içinde yer almakta ve Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı'nın yönetim ve denetimi altında hizmet vermektedir. Bu sistem Sovyetler döneminden itibaren aynı şekilde yürütülmektedir. Eğitimin bütün aşamalarının tek merkez tarafından yönetim ve denetiminin sağlanması her ne kadar zor olsa da, tüm aşamalar arasındaki koordinasyon daha kolay sağlanmaktadır.

Günümüzde Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yüksek öğretim eğitimi verilen çok sayıda kurum mevcuttur. Yüksek öğretim kurumlarının bazıları, Sovyetler döneminde bazılarıysa, bağımsızlık sonrası kurulmuştur. Bu kurumlar devlet ve özel olarak eğitim vermektedir. Özel yüksek öğretim kurumları doğal olarak bağımsızlık sonrası kurulan ve yüksek öğretimdeki en önemli gelişme ve değişikliklerdendir. Özel yüksek öğretim kurumlarında eğitim, örgün, gıyabi (ekstern), gece ve uzaktan olarak verilmektedir. Fakat içlerindeki en önemlisi örgün eğitimidir ve mezuniyet sonrası en çok avantaj bu eğitim şeklinde görülmektedir.

Fakat burada üzerinde durulması gereken önemli noktalardan birisi de yüksek öğretimin aşamalarıdır. Yüksek öğretim sadece lisans eğitiminden oluşmamaktadır. Bu aşama içinde üniversite ve yüksek lisans yer almaktadır.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yüksek öğretim kurumlarıyla ilgili yasal düzenlemeleri Eğitim Kanunu'nun 19. maddesi belirlemektedir. 19. maddeye göre, Azerbaycan'da yüksek eğitim üniversiteler, akademiler, enstitüler, kolejler ve konservatuarlar gibi kurumlarda verilmektedir. Yüksek öğretim kurumları eğitim verme özelliklerine göre bir birinden farklıdır. Yani, yüksek öğretim kurumlarından bazıları çok kademeli öğretim kurumları, bazıları bilim ve öğretim kurumları, bazılarıysa bilim-üretim-sağlık kurumları olarak eğitim vermektedirler. Kurumlardan bazılarıysa, sadece belirli branşlarda eğitim sağlamaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi yükseköğretim kademesindeki en önemli eğitim alma şekli örgün eğitimidir. Diğer şekilde eğitim alarak mezun olanlar sadece "bakalavr", yani lisans mezunu olarak değerlendirilmekte, yüksek lisans ve doktora yapma hakkını elde edememektedirler. Dolayısıyla bu eğitim şekli akademik kariyer için uygun bir eğitim şekli değildir.

Azerbaycan'da yüksek öğretim kurumlarının bünyesinde, değişik eğitim kademelerinden olan kurumlar mevcuttur. Bunlar; orta eğitim kurumları, litseyler, meslek litseyleri, teknikumlar, üretim tesisleri, klinikler, eczaneler gibi kurumlardır.

Azerbaycan'da yüksek öğretim kurumlarında sınıflardaki öğrenci sayısı teknik altyapı ve eleman ihtiyacı dikkate alınarak belirlenmektedir. Yine Eğitim Kanunu'yla bu sayı 12–15 olarak belirlenmiştir.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde eğitim vermekte olan yüksek öğretim kurumlarının amaçları Eğitim Kanunu'nun 20. maddesinde şu şekilde sıralanmaktadır;

- Belirli yüksek öğretim kademelerinden mezun uzmanlar hazırlamak
- Bilimsel araştırmalar yapmak
- Bilim adamları yetiştirmek
- Öğretim görevlileri ve bilimsel araştırmacıların attestasiyasını, yani periyodik denetimini yapmak
- İhtisas artırma ve yeniden hazırlanmayı sağlamak
- Bilimsel yayınlar yapmak
- Halkın bilgilendirilmesini ve bilinçlendirilmesini sağlamak
- Bilimsel üretim, ticari faaliyetler, eğitimde dış ilişkiler ve maliye-iktisat alanlarına katkıda bulunmak ve yardımcı olmak

Yüksek öğretim kurumları değişik siparişler doğrultusunda çalışmalarını yürütmektedir. Sipariş veren kurumlar devlet kurumları olabileceği gibi iş yerleri, kuruluşlar, müesseseler, hatta şahsılar da olabilmektedir.

Bilindiği üzere Azerbaycan, yeni bir cumhuriyet olduğu gibi onun yüksek öğretimi de yeni sayılmaktadır. Bu sebeple yüksek öğretimde bazı problemler yaşanmaktadır. Örneğin; yüksek öğretim kurumlarının devlet standartlarına uygun hale gelmesi ve yurtdışında tanınması belirli bir süre de tamamlanabilmiştir. Dolayısıyla bu, devamında yapılabilecek çalışmaları zorlamış ve geciktirmiştir. Aynı problem, yüksek eğitim kademesindeki mezunların eğitim başarısını belgelendirmede, yani diploma vermede (attestasiya) yaşanmıştır.

Bunlarla beraber yüksek öğretimin denetiminde de yeni mekanizmaların uygulanamaması, eğitimin kalitesinin yeterli olmayışı, eğitimcilerin ihtisas artırma uygulamaların güncel şartlara ayak uyduramaması ve yüksek öğretimin finansmanının yetersiz olması yüksek öğretimde yaşanan önemli problemlerdendir.

Genel olarak günümüzde Azerbaycan eğitiminde demokratikleştirme, insan merkezli eğitim, sosyal bilimlere üstünlük verme ve eğitimde yeni teknolojilerin kullanımı güncel problemler olarak görülmektedir (Ağayev, 2006:7). Bu problemler belirli miktarda yüksek öğretimde de kendini hissettirmektedir.

Ayrıca yüksek öğretimde çalışan eğitimcilerin ücretlerinin düşük olması onların çalışma motivasyonunu etkileyen önemli faktörlerdendir. Günümüz şartlarına uygun ücretlerin olmaması yüksek öğretimde çalışan eğitimcilerin çalışmalarına ve bilimsel araştırmalarına yeteri kadar odaklanamamalarına sebep olmaktadır.

Yüksek öğretimdeki bir diğer önemli noktaysa, eğitimci hazırlığında yaşanan problemlerdir. Pedagojik eğitim veren yüksek öğretim kurumlarında eğitimci hazırlığı uzun yıllardır önemli bir değişiklik yaşamamıştır. Eğitim-öğretim programlarının günümüz şartlarına ayak uyduramaması, derslerde pratikten çok teorik öğretime önem verilmesi yüksek öğretim kurumlarda istenilen ve ihtiyaç duyulan eğitimcilerin yetişmesine engeller oluşturmaktadır.

2.7.1. Üniversiteler

2007 senesi devlet istatistik verilerine göre 2006–2007 eğitim-öğretim senesi itibariyle Azerbaycan Cumhuriyeti'nde 48 tane yüksek öğretim kurumu eğitim vermektedir. Bunlardan 28 tanesi devlet, 14 tanesi özel, 5 tanesiyse özel görevlendirilmiş üniversitelerdir. Bu kurumlarda eğitim almakta olan öğrenci sayısı 129 bin , eğitim veren öğretim görevlisi sayıysa 14 bin civarındadır (A.D.İ.K,

2007). Günümüzde Azerbaycan'da eğitim vermekte olan devlet ve özel üniversiteler aşağıdakilerdir (Monitoring, 2007);

1. Bakü Devlet Üniversitesi
2. Azerbaycan Devlet Petrol Akademisi
3. Azerbaycan Teknik Üniversitesi
4. Azerbaycan Mimarlık ve İnşaat Üniversitesi
5. Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi
6. Bakü Slavyan Üniversitesi
7. Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi (ADİU-nun Derbent Şubesi)
8. Azerbaycan Diller Üniversitesi
9. Bakü Müzik Akademisi
10. Azerbaycan Devlet Kültür ve Güzel Sanatlar Üniversitesi
11. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı yanında Devlet Yöneticiliği Akademisi
12. Azerbaycan Turizm Enstitüsü
13. Azerbaycan Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı Diplomatik Akademisi
14. Sumkayıt Devlet Üniversitesi
15. Lenkeran Devlet Üniversitesi
16. Azerbaycan Tıp Üniversitesi
17. Azerbaycan Ziraat (Kend Teserrüfatı) Akademisi
18. Gence Devlet Üniversitesi
19. Azerbaycan Teknoloji Üniversitesi
20. Mingeçevir Politeknik Enstitüsü
21. Nahçıvan Devlet Üniversitesi

22. Nahçıvan Öğretmenler Enstitüsü
23. Azerbaycan Devlet Beden Eğitimi ve Spor Akademisi
24. Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi
25. Azerbaycan Milli Konservatuarı
26. Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Sınır Hizmetleri Akademisi
27. Azerbaycan Deniz Akademisi
28. Haydar Aliyev Azerbaycan Yüksek Harp Okulu
29. Azerbaycan Yüksek Askeri Denizcilik Okulu
30. Azerbaycan Yüksek Askeri Havacılık Okulu
31. Bakü Yüksek Polis Akademisi
32. Milli Havacılık Akademisi
33. Milli Tehlikesizlik Bakanlığının H. Aliyev Akademisi
34. Azerbaycan Kooperasiya Enstitüsü
35. Azerbaycan Öğretmenler Enstitüsü (Ağcabedi şubesi,, Celilabad şubesi, Gence şubesi, Kazah şubesi, Guba şubesi, Mingeçevir şubesi, Salyan şubesi, Sumkayıt şubesi, Şamahı şubesi, Şeki şubesi, Zagatala şubesi)
36. "Azerbaycan" Üniversitesi
37. Bakü "Asya" Üniversitesi
38. Garb Üniversitesi
39. Hazar Üniversitesi
40. Bakü Kızlar Üniversitesi
41. Bakü Avrasya Üniversitesi
42. Bilim ve Eğitim merkezi Tefekkür Üniversitesi
43. Odlar Yurdu Üniversitesi

44. Kafkas Üniversitesi
45. Azerbaycan Uluslararası Üniversitesi
46. Bakü Ticaret (Biznes) Üniversitesi
47. Yüksek-İçtimai-Siyasi Üniversitesi
48. Nahçıvan Özel Üniversitesi
49. Azerbaycan Emek ve Sosyal İlişkiler Akademisi

Yüksek öğretimdeki kademeler, bu kademelerden mezun olanların statüsü, kademeler arası geçiş Eğitim Kanunu'nun 20. maddesiyle düzenlenmiştir. Buna göre yüksek öğretimdeki eğitim, seçilen branşa, eğitimci potansiyeline ve de teknik altyapıya göre bir kademeli, iki kademeli ve üç kademeli yüksek öğretim kurumlarında verilebilir.

Bir kademeli yüksek öğretim kurumlarında sadece lisans eğitimi verilmektedir. İki kademeli yükseköğretim kurumlarındaysa hem lisans, hem de yüksek lisans eğitimi verilebilmektedir. En geniş kapsamda eğitim veren yüksek öğretim kurumlarıysa üç kademeli yüksek öğretim kurumlarıdır. Burada hem lisans eğitimi, hem yüksek lisans eğitimi, hem de doktora (doktorantura) eğitimi verilmektedir. Her kademedeki eğitim süresi öğretim planları doğrultusunda belirlenmektedir. Öğretim planlarıysa Eğitim Bakanlığı tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe konmaktadır. Aynı zamanda bu öğretim planlarında alan dersleri ve final sınavları gösterilmektedir.

Bir kademeli yüksek öğretim kurumlarında belirli alan ve branşlarda eğitim verilmekte ve bunun sonucunda üniversite ilim şurası tarafından bakalavr, yani lisans mezunu statüsü verilmektedir. Bu kademedeki öğrenciler alan dersleri, İngilizce derslerini bitirdikten sonra anabilim dalında yekûn imtihan denilen bitirme sınavlarına girmektedir. Ayrıca öğrenciler "Diploma İş'i" denilen bitirme tezi yazmak zorundadırlar. Bakalavr adı da bu sınavlardan başarılı olunca verilmektedir.

Üniversiteden mezun olurken öğrenciler iki türlü diploma alabilmektedirler. Bunlardan ilki kırmızı renkte olmasından dolayı öğrenciler arasında “Kırmızı Diploma” denilen fark diplomasıdır. Diğeriyse yine renginden dolayı öğrenciler arasında “Mavi Diploma” denilen normal diplomadır. Bu diplomalar öğrencilerin gelecek hayatında belirli avantajlar sağlamaktadır. Lisans mezunları diplomaları aldıktan sonra kendi alanlarında çalışma hakları elde etmektedirler.

2.7.1.1. Üniversitede Dersler ve Değerlendirme

Üniversitelerde derslerin işleniş biçimi Sovyetler döneminden kalmaktadır. Günümüzde derslerin işleniş 3 şekilde yapılmaktadır. Bunlar mühazire, seminer ve tecrübedir.

Mühazire derslerinde hocalar konuları anlatmakta ve açıklamaktadırlar. Burada öğrenciler anlamadıkları bölümleri veya konuyla ilgili merak ettikleri soruları sormaktadırlar. Bu derslerde genellikle hocalar konuların önemli gördükleri kısımları yazdırmaktadırlar. Sovyet döneminde gelen konuları yazdırma geleneği nerdeyse derslerin vazgeçilmezleridir.

Seminer derslerinde öğrenciler mühazire derslerinde öğrendikleri konulara çalışmış olarak gelmekte ve hocalar tarafından konularla ilgili soruları cevaplandırmaktadırlar. Bu ders biçimi, haftalık olarak öğrencilerin konulara ne kadar hakim olduklarını ölçmektedir.

Tecrübe derlerindeyse öğrenciler dersleri laboratuvar ortamında geçmektedirler. Burada öğrenciler, öğrendikleri konuları uygulamakta veya öğrenimini laboratuvar ortamında gerçekleştirebilecek konuları burada işlemektedirler.

Üniversitelerde kullanılan not sistemi 5’li not sistemidir. Fakat bu notların karşılığında kullanılan dört karşılık vardır. 1–2 notları için gayri kâfi (yetersiz), 3 için kafi (yeterli), 4 için yahşi (iyi), 5 için ela (pek iyi) kullanılmaktadır (Yıldırım, 1999:141).

Yetersiz notu alan öğrenciler bütünlemeye kalmakta ve sınıfı sadece bu şekilde geçebilmektedirler. Genellikle Azerbaycan üniversitelerinde alttan ders alma sistemi mevcut değildir. Fakat Bolonya süreciyle beraber özellikle özel üniversiteler, ağırlıklı olarak kredili sistemi uygulamaktadırlar. Dolayısıyla, bu üniversiteler alttan ders alınmasına izin vermektedirler.

Üniversiteler de dönem ortasında her dersten zaçot denilen vize sınavları yapılmaktadır. Bu sınavların değerlendirilmesi hocalar tarafından “makbul”, yani geçti veya “gayri makbul”, yani kaldı şeklinde gerçekleştirilmektedir. Ayrıca hocalar istedikleri ve uygun buldukları takdirde öğrencilere, “mekaniki zaçot” denilen değerlendirmeyle vize sınavı yapmadan, geçerli notu verebilmektedir. Aslında bu değerlendirme daha çok kanaat değerlendirmesinin sonucu olarak yapılmaktadır. Hocalar genellikle seminer derslerinde yeterli buldukları öğrencileri bu şekilde değerlendirebilmektedirler.

Dönem sonundaysa sadece belirli derslerden (alan derslerinden) imtihan denilen sınavlar yapılmaktadır. Bu sınavlara girebilmek için öğrenciler zaçotlardan makbul almak zorundadırlar.

Devlet ve özel üniversitelerde farklılık arz etmekle beraber, devlet üniversitelerinde 1. dönemde 2–3 dersten 2 notu alan, daha sonraki dönemlerdeyse kaldığı derslerden 3 defa üst üste geçemeyen öğrenciler okuldan atılmaktadır.

2.7.1.2. Güzel Sanatlar Okulu

Tarih boyunca değişik dönemlerde Azerbaycan coğrafyasında yaşayan toplumlar, milletler ve devletlerde güzel sanatlar kendi önemini korumuş ve sürdürmüştür. Toplumun ister oluşturduğu musikiler ve türküler, ister dokudukları halılar, ister demir, tahta, kil gibi maddelerden ustalıklı yapılmış oldukları eşyalar, günümüze kadar ulaşmakta ve güzel sanatların bu ülkenin tarihinde ne kadar büyük ve vazgeçilmez bir unsur olduğunu göstermektedir. Zaten isim olarak verilen ince sanat yani, sanatın incelik, zarafetle yapıldığını ve önemini yansıtmaktadır.

Aynı gelenek Sovyetler döneminde de devam etmiş, büyük ressamlar, besteciler, işleme sanatı ustaları, sanatçılar yetişmiştir. Bir kültür niteliği taşıyan güzel sanatlar bir miras gibi günümüzde de sahip çıkılmakta, korunmakta ve yaşatılmaktadır. Bu sebeple güzel sanatlar eğitimi daha ilkokuldan başlamaktadır. Öğrenciler kendi istekleri doğrultusunda bu eğitimi alabilmekte ve güzel sanatlar okuluna devam etmektedir. Güzel sanat okullarında daha çok müzik, resim, dans ve tiyatro alanlarında eğitim verilmektedir. Araç gereç ve teknik altyapının yeterli olmasıyla beraber bu okullardaki sınıflarda öğrenci sayısının az tutulması ve verilen eğitimin yapısı öğretmenlerin öğrencilerle birebir ilgilenmesini sağlamaktadır.

Güzel sanat okulları arasında en çok tercih edilen müzik okullarıdır. Burada da özellikle müzik aletlerini kullanmayı öğreten sınıflar tercih edilmektedir. Neredeyse Azerbaycan'da her çocuk, daha ilkokula başladıktan kısa bir süre sonra müzik okullarına yazılmaktadır. Erkek öğrenciler genellikle tar denilen milli müzik aletini, kızsarsa piyanoyu öğrenmeyi istemektedirler. Bu tarz müzik eğitimi neredeyse Azerbaycan'da gelenek haline gelmiştir.

Daha sonra istendiği ve yetenekli oldukları taktirde öğrenciler, yüksek öğretim kademesinde de bu eğitime devam edebilmektedirler. Bunun için Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Bakü Müzik Akademisi, Azerbaycan Devlet Kültür ve Güzel Sanatlar Üniversitesi, Azerbaycan Milli Konservatuarı gibi yüksek öğretim kurumları mevcuttur.

2.7.1.3. Polis Akademisi

Azerbaycan Polis Akademisi Azerbaycan İç İşleri Bakanlığı'nın kurduğu, özel görevlendirilmiş (tayinatlı) bir eğitim kurumudur. Polis Akademisi'nde eğitimin süresi beş senedir. Eğitim örgün olarak yapılmaktadır. Burada eğitim Azerice verilmektedir. Akademi'yi kazanmış öğrencilere yatakhane, yemek hizmeti ve üniformalar parasız olarak verilmektedir. Akademi'de üniformalar zorunludur.

Polis Akademisi sınavına, gireceği eğitim ve öğretim yılının Nisan veya Temmuz askere alma döneminde, askere gitme zorunluluğu, ikili vatandaşlığı ve diğer devletler karşısında yükümlülüğü olmayan öğrenciler, başvuru yapabilmektedirler (Abituryent, 2008:134). Yine aynı kaynağa göre, başvuru yapacak adaylar din görevlisi, mahkeme kararıyla çalışma kabiliyetinden mahrum veya yetersiz sayılmış, eskiden sabıkalı veya beraat etmeden yargılanma süreci sona ermiş kişiler olmamalıdır.

Polis Akademisi'ne giriş sınavları iki aşamada yapılmaktadır. İlk aşamada başvuru yapmış olan öğrenciler İçişleri Bakanlığı tarafından belirlenmiş asgari talepler doğrultusunda fiziksel hazırlık, doktor kontrolü ve seçme heyetinden başarılı bir şekilde geçmek zorundadırlar. İkinci aşamada öğrenciler TKDK tarafından yapılan Azerice ve Rusça yazılı sınava tabi tutulmaktadır. Sınavlar, 3. grupta yapılmakta ve matematik, tarih, yabancı dil, Azerbaycan dili ve edebiyatından sorular çıkmaktadır.

Polis Akademisi'ni bitiren mezunlara hukukçu olma izni ve onbaşı ("küçük leytenant") rütbesi verilmekte ve devlet tarafından belirli görevlere atanmaktadırlar (Abituryent, 2008:134).

2.7.1.4. Azerbaycan Askeri Akademileri

Azerbaycan'daki yüksek öğretim kurumları arasında askeri akademiler önemli bir yer tutmaktadır. Mevcut akademiler; Azerbaycan Yüksek Harp Okul'u, Azerbaycan Yüksek Havacılık Harp Okul'u ve Azerbaycan Yüksek Denizcilik Harp Okul'udur. Azerbaycan eğitim sistemindeki bu kurumlar, yüksek öğretim kurumları arasında özel tayinatlı olarak belirlenmiştir. Yani, askeri akademiler Savunma (Müdafaa) Bakanlığının belirlediği ve onun bünyesinde olan kurumlardır.

Askeri akademiye kazanmış öğrencilere kursant denmektedir. Burada eğitim Azerbaycan dilinde verilmektedir. Eğitim dört sene sürmektedir. Aynı zamanda örgün olarak yapılmaktadır. Kursantlar 2. sınıftan sonra alan seçmektedirler.

Akademiye kazanmış kursantlara, parasız yatakhane ve yemek hizmeti verilmektedir. Akademide üniformalar zorunludur ve kurum tarafından parasız olarak sağlanmaktadır. Burada eğitim almakta olan kursantlara, aynı zamanda her ay burs verilmektedir.

Askeri akademilere, genel orta eğitimden mezun, eğitime başlayacağı eğitim ve öğretim yılında 1 Eylül'e kadar 17 yaşını doldurmuş olan, aynı zamanda okuldan mezun olduğu sene 19 yaşını doldurmamış erkek öğrenciler başvuru yapabilmektedirler. Bu öğrenciler aynı zamanda Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşı olmak zorundadırlar (Abituryent, 2008:135).

Askeri akademilere giriş sınavları iki aşamada yapılmaktadır. İlk aşamada başvuru yapmış olan öğrenciler, Haydar Aliyev Askeri Yüksek Harp Okul'unda, doktor heyetinin kontrolünden geçmek zorundadırlar. Doktor heyeti kontrolünden geçmiş olan öğrencilere ikinci aşamaya katılmak için izin belgesi verilmektedir.

İkinci aşamada öğrenciler, TKDK tarafından, 1. grupta yapılan yazılı sınava tabi tutulmaktadır. Sınavlarda matematik, fizik, kimya, yabancı dil, Azerbaycan dili ve edebiyatından sorular çıkmaktadır. Başarılı olan öğrencilere, askeri akademilerde eğitim alma hakkı verilmektedir.

Fakat her iki aşamada yapılan bu seçim işlemleri sadece Haydar Aliyev Azerbaycan Yüksek Harp Okul'unu kazanmak için geçerlidir. Öğrenciler Haydar Aliyev Azerbaycan Yüksek Harp Okul'unu kazandıktan sonra özel seçim sonucunda Azerbaycan Yüksek Havacılık Harp Okul'u ve ya Azerbaycan Yüksek Denizcilik Harp Okul'unda eğitim alma hakkı elde etmektedirler.

Yüksek harp okullarını bitiren mezunlar, bitirdikleri alana uygun branşla beraber, yönetim mühendisi olma hakkını da kazanmaktadır (Abituryent, 2008:135).

2.7.1.4. Azerbaycan Tıp Üniversite'sinin Askeri Tıp Fakültesi

Askeri Tıp Fakülte'si, Azerbaycan Tıp Üniversite'si çatısı altında eğitim vermektedir. Amacı askeri doktorlar hazırlamaktır. Burada eğitim süresi altı senedir ve eğitim örgün olarak verilmektedir. Eğitimin diliyse Azericedir.

Fakültenin özelliğiye, buraya sadece genel orta eğitimden mezun, eğitime başlayacağı eğitim ve öğretim yılda 1 Eylül'e kadar 17 yaşını doldurmuş olan, aynı zamanda okuldan mezun olduğu sene 19 yaşını doldurmamış, erkek öğrencilerin başvuru yapabilmesidir (Abituryent, 2008:136). Askeri Tıp Fakülte'sinde eğitim alacak öğrenciler de Azerbaycan vatandaşı olmak zorundadırlar. Sınav başvuruları, Askeri Tıp Fakülte'sinde yapılmaktadır.

Askeri Tıp Fakülte'sine giriş sınavları, iki aşamalıdır. İlk aşamada başvuru yapmış olan öğrenciler, Askeri Tıp Fakültesi'nde doktor heyetin kontrolünden geçmek zorundadırlar. Doktor heyeti kontrolünden geçmiş olan öğrencilere, ikinci aşamaya katılmak için izin belgesi verilmektedir.

İkinci aşamada öğrenciler, TKDK tarafından 4. grupta yapılan yazılı sınava tabi tutulmaktadır. Sınavlar, matematik, fizik, kimya, biyoloji, Azerbaycan dili ve Edebiyatı derslerinden yapılmaktadır. Başarılı olan öğrenciler, Askeri Tıp Fakülte'sinde eğitim alma hakkı kazanmaktadır.

Fakültede eğitim alma hakkı kazanmış öğrenciler, eğitim almaktan vazgeçtikleri durumda, sadece Askeri Tıp Fakültesi'ni terk etmemekte, aynı zamanda Azerbaycan Tıp Üniversitesi'nde eğitim alma hakkını da kaybetmektedirler. Öğrenciler üniversiteyi kazandıkları zaman bu şartı kabul ederek eğitime başlamaktadırlar.

2.7.2. Bağımsızlık Sonrası Yüksek Öğretimdeki Gelişmeler

Bağımsızlık sonrası süre, her ne kadar az görülse de yüksek öğretim kurumlarındaki değişiklikler önemli derecede kendisini hissettirmiştir. Özellikle son senelerde sistem, daha da geliştirilmiş, eğitim yapısında önemli değişiklikler ve güncellemeler yapılmıştır. Bunların yanı sıra yüksek öğretim sisteminin devlet standartları belirlenmiş ve bunlara uygun bütün alanlarda temel eğitim programları hazırlanmıştır. Ayrıca, tüm yüksek öğretim kurumlarında müfredatlar yenilenmiştir.

Yüksek öğretimdeki önemli değişikliklerden biri de öğrencilerin değerlendirilme sistemidir. Eskiden üniversitelerde kullanılan öğrenci değerlendirme sisteminde notlar, sadece belirli derslerden yapılan sınavlar sonucunda verilmekteydi. Bu da değerlendirmede netliyi ve objektifliyi sağlayamamaktaydı. Fakat 1 Eylül 1999 senesinden itibaren yüksek öğretim kurumlarında öğrencilerin çok puanlı değerlendirilmesi sistemine geçilmiştir (A.R.T.N. T.K.K., 2002:327). Bu doğrultuda “Öğrencilerin Değerlendirilmesinde Çok Puanlı Sistemle İlgili Geçici Tüzük” onaylanmış, yüksek öğretim temel eğitim programlarında değişiklikler yapılmıştır. Bunlarla beraber, “Deney Amaçlı Yüksek Öğretim Temel Eğitim Programları” ve bunlara uygun öğretim planları hazırlanmış ve onaylanmıştır..Ayrıca deneylerin yapılacağı pilot kurumlar, alanlar ve öğrenci sayıları da belirlenmiştir. Eski eğitim programları ve öğretim planlarından farklı olarak burada bazı dersler çıkarılmış, bazıları birleştirilmiş, ayrıca bütün derslerden sınav yapılmasına karar verilmiştir.

Burada öğrenciler sadece belirli derslerden değil, bütün derslerden sınava tabi tutulmuştur. Ayrıca, derse ve laboratuvar çalışmalarına devam, ders içi aktif katılım, dönem ödevleri, bitirme tezleri değerlendirmenin değişik kriterlerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla öğrenci sadece bir veya birkaç sınava değil, çok sayıda değerlendirmeye tabi tutulmaktadır.

Pilot okullardaki sonuçlar öğrencilerin yeni değerlendirme sisteminde daha başarılı olduklarını ortaya koymuştur. Bu sistemde öğrencilerin derse devamı,

derslere aktif katılımı ve çalışması artmıştır. Ayrıca, öğrencilerin, eski değerlendirme sistemindeki gibi ortalama değil, daha net puanları alması öğrenci-öğretmen ilişkisini de olumlu etkilemiş ve objektifliyi artırmıştır.

Yüksek öğretim ve orta ihtisas okullarının mezuniyet belgesi, yani diploma verebilmesi için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu öğretim kurumları için aynı çalışmalar akreditasyon için de uygulanmıştır. Çalışmalar için Eğitim Bakanlığı yasal çerçevede “Yüksek öğretim ve orta ihtisas kurumlarında diploma ve akreditasyonla ilgili tüzük” düzenleyerek Bakanlar Kuruluna sunmuş ve 15 Nisan 2004 senesinde Bakanlar Kurulu bu tüzüğü 49 sayılı kararıyla onaylamıştır (Merdanov, Şahbazlı, 2005:726).

1994 senesine kadar Azerbaycan yüksek öğretim kurumlarında eğitim parasız olarak verilmiştir. Fakat 1994 senesinden itibaren yüksek öğretim kurumlarında bazı fakültelerin bölümleri, paralı sınıflar da açmıştır. Üniversite giriş sınavlarında gereken puanı alamayan öğrenciler, puanlarına uygun olarak alternatif paralı sınıflarda eğitim almaktadırlar

Paralı ve parasız sınıfların öğrencilerinin eğitim sürecinde ve öğretim programında her hangi fark bulunmadığı gibi mezun olurken verilen diplomalarında da fark mevcut değildir. Paralı sınıfların açılmasındaki en önemli sebepler, istediği bölüme puanı yetmeyen öğrencilere aynı bölüm için alternatif oluşturmak, üniversite eğitimini yaygınlaştırmak ve en önemlisi de bu şekilde yüksek öğretime finansal kaynak sağlamaktır.

Paralı sınıflardan elde edilen kazançlarla, yüksek öğretimde eğitim vermekte olan öğretim görevlilerinin maaşlarına ilaveler yapılmakta ve eğitim kurumlarına öğretim araç-gereçleri modern teknoloji araçları alınmaktadır, Bunlarla beraber en önemlisiyse, buradan elde edilen kazançla, başarılı, fakat maddi durumu yetersiz olan öğrencilere burs verilmektedir.

Üniversitelerin parasız bölümlerini kazanan öğrencilere devlet burs vermektedir. Her öğrenci için belirlenmiş bu burslar 1. dönemden sonra sadece ders durumu iyi olan öğrenciler için devam etmektedir. Bunun için öğrencilerin, 4 ve 5'in altında not almamaları gerekmektedir. Sosyo-ekonomik durumunun yetersiz olduğunu belgeleyen öğrencilere de devlet burs vermektedir. Ayrıca, üniversite sınavlarında 600'ün üzerinde puan alan öğrenciler için Cumhurbaşkanlığı Bursu verilmektedir.

15 Temmuz 1997 senesinden itibaren Eğitim Bakanlığı yüksek öğretim kurumlarına lisenziya (yasal ve standartlara uygundur belgesi) verilmesi yürürlüğe konulmuştur. Bu belge, sadece uluslararası eğitim ve öğretim standartlara uygun yüksek öğretim kurumlarına verilmektedir (A.R.T.N. T.K.K., 2002:318). Buradaki amaç, yüksek öğretim kurumlarının tamamen devletin kontrolünden geçmiş, uluslararası standartlara uygun ve Eğitim Bakanlığı'nda kayıtlı olmasıdır. Aksi takdirde bu üniversitelerin verdiği diplomalar geçersiz sayılmaktadır.

Yüksek öğretim kurumlarında son yılların önemli gelişmelerinden biri de Azerbaycan yüksek öğretiminin Bolonya kriterlerine geçiş sürecidir. Bolonya sürecine geçiş 19 Mayıs 2005 senesinden itibaren Azerbaycan'da başlamış ve 2010 senesine kadar geçiş için yapılacak gerekli çalışmalar hazırlanmış ve onaylanmıştır (Merdanov, 2005:18). Buradaki en önemli değişiklikse, yüksek öğretimin aşama aşama kredili sisteme geçiştir.

2005–2006 eğitim ve öğretim yılından başlayarak bazı üniversiteler pilot olarak seçilmiş ve buralarda deneme çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalar, özellikle Azerbaycan Devlet üniversitesinde ve Azerbaycan Devlet İktisat üniversitesinde yapılmaktadır. Pilot uygulamalar için Azerbaycan yüksek öğretiminde kredili sistemin oluşturulması için örnek tüzük projesi hazırlanmıştır (Merdanov, 2006:156).

Eski sistem öğrencilerin, eğitim sürecinde pek de aktif olmasına müsaade etmiyordu. Çünkü öğrencinin alacağı dersler ve bu dersleri veren öğretim görevlileri, üniversite tarafından belirleniyordu. Fakat bu sistemle beraber öğrenciler, almak zorunda oldukları kredi sayısınca üniversitenin kendilerine sunduğu imkanlar çerçevesinde kendi ders programlarını oluşturmaktadırlar.

Özellikle öğrencilerin dersi verecek eğitimci seçimindeki özgürlükleri, çok büyük önem taşımaktadır. Öğrencilerin kendilerinin tercih ettiği öğretim görevlileriyle ilişkileri de olumlu olmaktadır. Ayrıca, dersleri daha iyi anlamaya ve katılımların daha serbestçe yapılmasına zemin oluşturmaktadır.

Bunlarla beraber, eğitim-öğretim plan ve programlarının Avrupa standartlarına ve oradaki üniversitelere uygun bir şekilde hazırlanması öğrenciler için daha önemli bir fırsatı oluşturmaktadır. Bu şekilde öğrencilerin mezun olunca aldıkları diplomalar Avrupa'da da tanınmaktadır. Eğitim-öğretim plan ve programlarındaki uyumluluk, öğrencilerin hem ülke içinde, hem de Avrupa'daki üniversitelere geçişte fırsatlar ve kolaylıklar sağlamaktadır. Aynı zamanda, öğrenciler Avrupa'daki üniversitelerde bir dönem ve ya bir eğitim-öğretim yılı boyunca eğitim görebilmekte ve bu şekilde hem Avrupa, hem de yurtiçi diploması alabilmektedirler. Aynı şekilde karşı taraftan öğrenci alımı da sağlanmaktadır. Bu aynı zamanda Azerbaycan üniversitelerinin Avrupa'da tanınmasına olanak sağlamaktadır.

Kredili sisteme geçişle öğrenciler daha çok çalışarak üst dönemlerden dersler alabilmektedirler. Dolayısıyla eğitimlerini erken bitirme fırsatı da kazanmış olmaktadır. Ayrıca, ders seçimlerinde öğretim elemanlarını da kendileri seçebildikleri için ders saatlerinde çakışma problemleri de nerdeyse yok denilecek kadar azalmaktadır.

Kredili sistemde öğrenciler, yakın alanlarda izin verildiği ölçüde kredi alarak, ikinci bir alana da sahip olabilmektedirler. Daha sonra mezun olduklarında ikinci alan, onların diplomalarında gösterilmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi

diplomaların Avrupa standartlarına uygun yazılması, asıl alanların Avrupa’da kabul edildiği gibi yan alanların da kabul edilmesini sağlamaktadır.

Üst sınıflardan veya üst dönemlerden ders alınabilindiği gibi kredili sistemde, izin verildiği ölçüde, alt dönemden kalınan dersler alınarak verilebilmektedir. Halbuki önceleri öğrenciler, aynı dersi birkaç defa geçemediklerinde sınıfta kalmaktaydılar. Sınıfı geçmenin tek yolu, tüm dersleri geçmektir. Fakat yeni sistemde öğrenciler, izin verildiği ölçüde eksik kredileri alarak üst sınıfa geçebilme şansına sahiptirler.

Bunlarla beraber kredili sistem sadece öğrenciler için önemli olmayıp, öğretim görevlileri için önemli avantajlar sağlamaktadır. Derslerin belirli kredi ve ortak programla verilmesi, bu dersi veren öğretim görevlisinin, çalıştığı kurumun anlaşmalı olduğu yurtdışındaki kurumda çalışma şansını doğurmaktadır. Çalışmalar bir dönem ve bir sene sürebilmektedir. Bu şekilde öğretim görevlileri, yurtdışı tecrübesi edinerek daha fazla verimli olabilmektedirler.

Azerbaycan Cumhuriyeti’ndeki bağımsızlık sonrası yüksek öğretimde yapılan reformlar, iki aşama olarak değerlendirilebilir (Merdanov, 2006:158); Bunlardan ilki, mevcut Eğitim Kanunu doğrultusunda yüksek öğretimin lisans ve yüksek lisans olarak ayrılmasıdır. İkincisiyse, Eğitim Bakanlığı’nın 1998 senesinden itibaren tümevarım yoluyla en alttan başlayarak öğretim planlarında değişiklik yapmasıdır. Yapılan değişikliklerde, gereksiz dersler plandan çıkarılmış, haftalık ders saatleri ve sosyal bilimlere ait ders saatleri azaltılmıştır. Ayrıca, seçmeli derslerin sayısı artırılmış ve bütün bu çalışmalar için gerekli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bunun için “Lisans hazırlığının yapısına ve seviyesine konulan zorunlu asgari devlet standartlarının yapısı” hazırlanmış ve onaylanmıştır. Bütün bu çalışmalar bir tek karar ve ya tasarıyla yapılmamış ve aşama aşama sürdürülmüştür. Hazırlanmış yeni standartlarda dikkati çekecek en önemli nokta üniversitelerdeki ders saatlerinin azaltılması olmuştur.

Burada ders saatleri 4140'tan 3305 saate (20%) ve sosyal bilimlere ait 10 ders 3 derse indirilmiştir (Merdanov,2006: 161). Bu 3 ders ise zorunlu dersler olan Azerbaycan dili, Azerbaycan Tarihi ve yabancı dil dersleridir. Felsefe, siyaset bilim, sosyoloji, iktisat ve Azerice eğitim almakta olanlar için Rusça dersleri seçmeli dersler olarak verilmektedir.

2.8. AZERBAYCAN'DA ÖZEL ÖĞRETİM KURUMLARI

Özel mülkiyetin ve işletmelerin yasak olduğu Sovyetler döneminden sonra Azerbaycan Cumhuriyeti'nde her alanda olduğu gibi eğitimde de özel girişimler yapılmış ve bu tarz girişimler günümüzde de devam etmektedir. Özel okullar bir alternatif olduğu gibi günümüz Azerbaycan'ında aynı zamanda bir zorunluluktur. Çünkü özel okullar, eğitime artan talebin karşılanmasında devlete önemli kolaylıklar sağlamaktadır (Erdoğan, 2002:91). Eğitim, yeni bağımsızlığını elde etmiş bir devletin ilk olarak yatırım yapması ve geliştirmesi gereken alan olsa da, Azerbaycan'ın içinde bulunduğu şartlar, onun diğer alanlara öncelik tanınmasına sebep olmuştur.

Özel öğretim kurumları ister kendini finanse etmesi, ister daha esnek ve hızlı yapıya sahip olması, isterse de eğitime yenilikleri getirmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Taşdığı önem bakımından, özel öğretim kurumları vazgeçilemez bir konuma sahiptir. Bu sebeple Azerbaycan'da da özel öğretim kurumlarının açılması gecikmemiş ve devlet tarafından desteklenmiştir. Özel öğretim kurumları 1992 senesinden itibaren açılmaya başlamış ve bu kurumların açılması için dört talep koyulmuştur (Karalov, 2003:39).

1. Maddi teknik altyapının olması
2. Öğretmen kadrosunun sağlanması
3. Öğretim plan ve programlarının olması
4. Yetiştirilecek elemanlara ihtiyaç duyulması

Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Kanunu'nun 3. maddesindeki düzenlemelere göre her vatandaş istediği eğitim türünü seçmede serbesttir ve özel orta öğretim kurumlarından mezun öğrenciler üniversite sınavlarına girmede devlet okullarından mezun olanlarla aynı haklara sahiptirler. Ayrıca, devletin paralı okullarda okuyan ve maddi durumu iyi olmayan öğrencilere maddi yardımda bulunabileceğini bildirilmektedir.

2006-2007 öğretim yılında Azerbaycan'da özel öğretim kurumu olarak 3 okul öncesi, 13 genel orta eğitim ve 6 şubesi, 4 meslek yüksek ve 14 yüksek öğretim kurumu yaklaşık 32 bin öğrenciye eğitim vermiştir (A.D.İ.K. 2007).

TABLO 2: Azerbaycan'daki Özel Üniversitelerden Bazıları ve Eğitim Dili:

1.	Kafkas Üniversitesi	Türkçe, Azerice, İngilizce
2.	Azerbaycan Üniversitesi	Azerice, Rusça, İngilizce
3.	Garb Üniversitesi	Azerice, Rusça, İngilizce
4.	Bakü Amerikan Üniversitesi	İngilizce
5.	Bakü Asya Üniversitesi	Azerice, Rusça
6.	Hazar Üniversitesi	Azerice, Rusça, İngilizce
7.	Tefekkür Üniversitesi	Azerice ve Rusça
8.	Odlar Yurdu Üniversitesi	İngilizce ve Azerice
9.	Baku Ali Pedagoji Kızlar Seminaryası	Azerice
10.	Ali Diplomatik Koleji	Azerice ve Rusça
11.	Lokman Tıp Koleji	Azerice ve Rusça

Kaynak: Can, A.Çetin: "Araştırma Raporu, Azerbaycan Üniversiteleri", Bakü, 1999

2.8.1. Azerbaycan'da Özel Türk Öğretim Kurumları

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Türkiye'nin devlet, özel ve vakıf olmak üzere 14 orta öğretim, 3 ilköğretim ve 3 yüksek öğretim kurumu bulunmaktadır. Bu yüksek öğretim kurumlarından 2'si fakülte 1'i üniversitedir.

2.8.1.1. Bakü Türk Anadolu Lisesi

Bakü Türk Anadolu Lisesi, 28 Şubat 1992 senesinde T.C. Milli Eğitim Bakanlığı ve Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı'nın arasında imzalanan mutabakat zaptına göre 24 Ocak 1994 senesinde açılmıştır (Bakü Türk Anadolu Lisesi, t.y.). Resmi internet sitesinde verdiği bilgilere göre öğrenciler okula 8. sınıftan sınavla alınmaktadır. Okulda eğitim ücretsiz ve Türkçe, İngilizce, Azerice ve Rusça olarak verilmektedir.

Okuldaki dersler, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Anadolu liselerinin eğitim programına ve Azerbaycan tarihi, coğrafyası, dili ve edebiyatı gibi dersleri içeren Azerbaycan Eğitim Bakanlığı onaylı eğitim programına göre verilmektedir (Bakü Türk Anadolu Lisesi, t.y.). Bu sebeple mezun olan öğrencilere Azerbaycan Eğitim sisteminde geçerli olan atestat (genel orta eğitim diploması) ve diploma, T.C: vatandaşı öğrencilereyse sadece diploma verilmektedir.

Yine aynı kaynağa göre, okulda öğrencilere rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri sunan ve eğitim-öğretimde gerekli olan desteği sağlayan rehberlik servisi mevcuttur.

Bakü Türk Anadolu Lisesi öğrencileri yurt içi olimpiyat ve üniversite giriş sınavlarında önemli başarılar elde etmişlerdir. Üniversite giriş sınavlarındaki başarıları neredeyse 100%'dir. 2005–2006 senesindeki üniversiteye giriş sınav sonuçlarına göre, lisenin tüm mezunları (47) üniversiteyi kazanmış ve 2007 senesi TCS (Türkiye Cumhuriyeti Sınavı) Azerbaycan 1. ve 2.'si bu liseden çıkmıştır (Bakü Türk Anadolu Lisesi, t.y.).

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın 14 Ağustos 2000 tarih ve 5877 sayılı Makam Onayıyla Bakü Türk Anadolu Lisesi bünyesinde, Bakü Türk İlköğretim Okulu açılmıştır ve 2004–2005 eğitim öğretim yılında anasınıflı bir ilköğretim okulu yapısına kavuşturulan okul, 21 Mayıs.2004 senesinde, bağımsız bir kurum haline gelmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı Yurt Dışı Eğitim Öğretim Genel Müdürlüğü, t.y.). Yine aynı kaynağa göre bu okul, 2004–2005 eğitim öğretim yılı 1.dönem sonu itibarıyla ikili öğretime geçmiştir.

Bakü Türk Anadolu Lisesi'yle beraber Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı'nın Bakü'de açmış olduğu Türkçe eğitimi veren Türkçe öğretim merkezi de faaliyet göstermektedir.

2.8.1.2. Türk Dünyası İşletme Fakültesi

Kuruculuğu Prof. Dr. Turan Yazgan tarafından yapılmış Türk Dünyası İşletme Fakültesi, 1992 yılında Bakü'de, Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi bünyesinde kurulmuş, İşletme ve Uluslararası İlişkiler Bölümü olmak üzere 2 bölümü mevcuttur (Azerbaycan Türk Dünyası İşletme Fakültesi, t.y.). Fakültede öğrencilerin çoğunluğu Azeri öğrencilerdir. Çünkü fakülteye öğrenci alımı Azerbaycan'ın üniversite giriş sınavıyla yapılmaktadır. Bununla beraber, iki devlet arasında yapılan protokole dayanarak her sene belirli sayıda Türkiye'den öğrenci alınmaktadır.

Fakültedeki hocalar Vakıf aracılığıyla Türkiye'den gönderilmekte ve ders programı olarak, İstanbul Üniversitesi'nin programı uygulanmaktadır (Azerbaycan Türk Dünyası İşletme Fakültesi, t.y.). Ayrıca, eğitim dili de Türkçedir. Yine aynı kaynağa göre yerli öğrencilere eğitim, ders kitabı ve malzemeleri ücretsiz sağlanmaktadır. Fakültede branş dersleri Türkçe, diğer teknik derslerse Azerice verilmektedir. Dersler iki dönem şeklinde değil, yıllık olarak yapılmaktadır (Yusubova, 2000:27).

2.8.1.3. Atatürk Lisesi

Azerbaycan'da açılan ilk Türk lisesi olan Atatürk Lisesi Azerbaycan Bakanlar Kurulu ile Türk Dünyası Araştırmaları Vakfının yaptıkları anlaşma sonucu, 1992 yılında eğitime başlamıştır (Yusubova, 2000:28). Günümüzde lisenin bünyesinde ilköğretim de faaliyet göstermektedir.

Eğitim dili Türkçedir ve eğitim süresi, ilköğretim süresi de dahil 11 senedir (Türk Dünyası İşletme Fakültesi, t.y.). Okulda Azeri ve Türk öğrenciler eğitim aldığı gibi öğretmenler de her ülkeden alınmaktadır. Atatürk İlköğretim Okulunda 1–4. sınıflarda dersler Azerice ve Türkçe verilmekte ve ilk dört yılda Ana dili eğitimini tamamlayan öğrenciler 5. sınıftan itibaren İngilizce ve Bilgisayar eğitimine başlamaktadırlar (Yusubova, 2000:29).

Okulda kütüphanesi ve bilgisayar laboratuvarı ve internet hizmeti bulunmaktadır. Yine yukarıdaki kaynağa göre derslerden sonraki etkinlikler önem arz etmektedir. Yetenekli öğrenciler için müzik, dans, resim ve bilgisayar kursları düzenlenmektedir. Okulda Azeri ve Türk folklor grubu olmak üzere iki grup da faaliyette bulunmaktadır.

2.8.1.4. Türkiye Diyanet Vakfı Eğitim Kurumları

Resmi internet sitesinde de bildirdiği üzere Azerbaycan'da Türkiye Diyanet Vakfının açmış olduğu, 1 lise ve 1 ilahiyat fakültesi eğitim vermektedir; Bunlar Türkiye Diyanet Vakfı'nın açmış olduğu Bakü Devlet Üniversitesi'ne bağlı İlahiyat fakültesi ve İmam Hatip lisesidir.

İlahiyat fakültesi, Türkiye'den gelen öğretim üyeleri tarafından yürütülen İslami Bilimler Bölümü ve Azeri öğretim üyeleri tarafından yürütülen Dilcilik Bölümü olarak iki bölümden oluşmaktadır (Yusubova, 2000:22). Dilcilik Bölümü'nde Arapça, İngilizce, Farsça ve Azerbaycan dili ve tarihi okutulmaktadır.

Ayrıca, vakfın kültür merkezinde Azerbaycan'daki kültüre katkıda bulunmak için sosyal faaliyetler yürütülüyor.

2.8.1.5. Çağ Öğretim İşletmeleri

"ÇAĞ" Öğretim İşletmeleri, Azerbaycan Eğitim Bakanlığı'yla 4 Mart 1992 senesinde imzalanan protokolle Azerbaycan'da eğitim faaliyetine başlamıştır (Yusubova, 2000:34). Faaliyetine 1992 senesinde iki okulla başlayan "ÇAĞ" Öğretim İşletmeleri kısa sürede Azerbaycan'ın birçok bölgesinde okul, üniversite hazırlık kursları ve yüksek öğretim kurumu açmıştır. Günümüzde Azerbaycan'da eğitim vermekte olan "ÇAĞ" Öğretim İşletmeleri'nin 23 tane eğitim kurumu mevcuttur (Özeren, 2007:68–106). Bunlar;

1. Bakü Özel Türk Lisesi
2. Lenkeran Özel Türk Lisesi
3. Sumgayıt Özel Türk Lisesi
4. Mingeçevir Özel Türk Lisesi
5. Guba Özel Türk Lisesi
6. Ağdaş Özel Türk Lisesi
7. Seki Özel Türk Lisesi
8. Gence Özel Türk Lisesi
9. Ali Bayramlı Ekonomi Lisesi
10. Dede Korkut Özel Türk Lisesi
11. Kafkas İlköğretim Okulu
12. Kafkas Gimnazyası
13. 10 Araz Üniversiteye Hazırlık Kursları (Bakü, Gence, Ali Bayramlı, Şamahı, Gah, Zagatala, Lenkeran, Seki, Sumgayıt ve Mingeçevir),
14. Kafkas Üniversitesi

Okullarda eğitim 7. sınıftan başlamaktadır. Devlet genel orta eğitim kurumlarının 6. sınıfında okuyan öğrenciler, her sene Nisan ayında "ÇAĞ" Öğretim İşletmeleri Azerbaycan-Türk özel liseleri Baş İdaresi tarafından organize edilen test

sınavı sonucunda okullara alınmaktadırlar. Sınavlar, ülke yasalarına, "ÇAĞ" Öğretim İşletmeleri Azerbaycan-Türk özel liselerinin tüzüğü'nün 12. maddesine ve liselerin yönetmeliğine uygun olarak faaliyette bulunan öğrenci alma komisyonu tarafından, merkezi olarak yapılmaktadır. 10. sınıftan itibaren öğrenciler tercihlerine göre sözel ve sayısal sınıflarda eğitimlerine devam etmektedirler. Eğitim süresi beş senedir ve okulların tamamı yatılıdır.

Bu özel öğretim kurumlarında üç dilde; Azerice, İngilizce ve Türkçe eğitim verilmektedir. Yabancı dil eğitimi bu okullarda büyük önem arz etmektedir. Okullar, 7. sınıfta İngilizce hazırlık ağırlıklı olarak yapılmaktadır. Sadece liselerde değil Kafkas İlköğretim okulunda da öğrenciler 2. Sınıftan itibaren hafta içi 6 saat İngilizce dersi görmektedirler (Yusubova, 2000:48). Ayrıca, matematik, fizik, kimya ve biyoloji gibi dersler İngilizce verilmektedir.

Okullara öğretmen alımı, "ÇAĞ" Öğretim İşletmeleri Azerbaycan-Türk özel liseleri baş idaresi tarafından sınavla yapılmaktadır. Kurumlarda çalışmakta olan öğretmenlerin neredeyse tamamı Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yüksek öğretim kurumlarından mezun, Azerbaycan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından oluşmaktadır

Okullarda, bilgisayar, dil, fizik, kimya, biyoloji laboratuvarları ve zengin kütüphaneler mevcuttur. Fen bilimleri, laboratuvarlarda uygulamalı olarak yapılmaktadır. Okulların açılışından günümüze kullanılan araç ve gereçlerin, eşyaların ve öğrencilerin ders kitaplarının büyük çoğunluğu Türkiye'den getirilmektedir. Okulların internet bağlantısı sağlanmıştır

Okullar uluslararası ve yurt içi bilim olimpiyatlarda da büyük başarılar elde etmişlerdir. Okullarda olimpiyat çalışmaları için ilgili derslerden özel gruplar oluşturulmakta ve yoğun bir şekilde uzmanlarla çalışılmaktadır. 1994 senesinden itibaren uluslararası bilim olimpiyatlarında 46 altın, 73 gümüş ve 84 bronz madalya, ülke içi bilim olimpiyatlarındaysa 154 altın, 175 gümüş ve 175 bronz madalya

kazanılmıştır (Özeren, 2007:68–106). Yine aynı kaynağa göre okulların üniversite kazanma başarısı 90%'in üzerindedir.

Ülkedeki tüm Azerbaycan-Türk özel liseleri doğrudan "ÇAĞ" Öğretim İşletmeleri Azerbaycan-Türk özel liseleri Baş İdaresi'ne bağlıdır. Baş İdare de eğitim kurumlarının faaliyeti ile bağlı olarak Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Eğitim Bakanlığı'na karşı sorumludur ve kendi faaliyetleriyle ilgili Eğitim Bakanlığı'na rapor vermektedir.

2.8.1.6. Kafkas Üniversitesi

Kafkas Üniversitesi Azerbaycan Cumhuriyeti'nde ilk ve tek Türk üniversitesi olarak "ÇAĞ" Öğretim İşletmeleri tarafından Bakü'de 1993 yılında kurulmuş ve eğitime başlamıştır. Kafkas Üniversitesi'nin faaliyeti 11 Eylül 1995 senesi 203 sayılı Bakanlar Kurulu'nun kararıyla yasallaştırılmıştır (Qafqaz Üniversitesi, t.y.). Kafkas Üniversitesi Azerbaycan'da milli ve manevi değerleri esas alarak çağdaş, bilimsel ve dünya standartlarına uygun bir yüksek öğretim çizgisinde faaliyetlerini sürdürmektedir.

Kafkas Üniversitesi'nde dersler Türkçe, İngilizce ve Azerice okutulmaktadır. Bunun için öğrenciler bir sene İngilizce ve Türkçe hazırlık eğitimi görmektedirler. Daha sonraysa kazandıkları fakültelere devam etmektedirler. Kafkas Üniversitesi'nde Mühendislik Fakültesi (Bilgisayar Mühendisliği, Endüstri Mühendisliği), İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (Kamu Yönetimi, İşletme, Bankacılık), Hukuk Fakültesi (Uluslararası Hukuk) ve Filoloji Fakültesi (Türk Dili ve Edebiyatı, Arap Dili ve Edebiyatı) mevcuttur (Qafqaz Üniversitesi, t.y.).

3. BÖLÜM

AZERBAJCAN CUMHURİYETİ'NDE LİSANSÜSTÜ, YAYGIN VE ÖĞRETMEN EĞİTİMİ

3.1. AZERBAJCAN'DA LİSANSÜSTÜ VE YAYGIN EĞİTİM

Günümüzde ilerlemekte olan bilim ve teknoloji, değişmekte olan dünya ve hızla büyüyen ekonomi karşısında şirket ve kurumların yönetim sistemi ve üretim teknolojileri gerilemektedir. Bu da o alanlardaki uzmanlardan devamlı bilgilerini güncellemelerini, şirket ve kurumlardan da bu hızlı değişime adaptasyonu talep etmektedir. Çünkü eski ve işe yaramayan bilgilerin, unutulması ve yeni bilgilerle onların yerlerinin doldurulması gerekmektedir (Kogut, Zander, 1997:9). Dolayısıyla, yönetici ve uzmanları yeni değişime hazırlayacak bir eğitime ihtiyaç duyulmaktadır.

Aynı zamanda günümüzde gelişmekte olan ekonomik şartlar ve savaşlar sonucunda insanlar işlerini kaybetmekte ve yeni düzene ayak uydurabilmesi için yeni alanları öğrenmek istemektedir. Dolayısıyla insanlar gerekli bilgi ve tecrübeyi kazanmak için eğitime gereksinim duymaktadırlar. Bu tarz problemler ülkede önemli bir yoksulluğa, işsizliğe ve gerilemeye sebep olabilmektedir. Sonuç olarak, lisansüstü ve yaygın eğitim, günümüzde büyük önem taşımaktadır.

Lisansüstü ve yaygın eğitim; diploma sonrası hazırlık, ön doktora (aspirantura), doktora (doktorantura), okul dışı eğitim ve öğretim, serbest eğitim, yetişkin eğitimi, ihtisas artırma ve yeniden hazırlanmayı, içermektedir.

3.1.1. Yüksek Lisans (Magistiratura)

Sovyet döneminde yüksek öğretim eğitimi dört yıldan fazla sürmekteydi. Burada lisans eğitimi içerisinde aynı zamanda yüksek lisans programı da yer almaktaydı. Sovyetler sonrası bağımsızlık elde eden cumhuriyetler arasında ilk defa çok basamaklı yüksek öğretim sistemi Azerbaycan'da uygulanmıştır. Bu sistemde lisans ve yüksek lisans programları ayrı ayrı basamakları oluşturmaktadır.

Bağımsızlık sonrası yüksek öğretim planları doğrultusunda verilen lisans programı 1996–1997 senesinde bitmiştir. 1997 senesinden itibaren yüksek lisans programları hazırlığına başlanmış ve temel yasal altyapı, öğretim yöntemleri ve programları hazırlanmıştır (A.R.T.N. T.K.K., 2002:345).

2006 senesi itibariyle Azerbaycan Cumhuriyeti'nde 49 devlet ve 38 özel yüksek öğretim kurumunda, 80 farklı alanda yüksek lisans programı mevcuttur ve programlarda eğitim almakta olan öğrenci sayısı 7702'dir (Merdanov 2006 :154).

Yüksek lisans eğitimi yüksek öğretim kurumlarının 2. kademesinde verilmektedir. Dolayısıyla, bu eğitim iki ve üç kademeli eğitim kurumlarında verilmektedir. Yüksek lisans programında 1. kademeyi örgün olarak bitiren yetenekli öğrenciler, yapılan belirli sınavlar sonucunda yüksek lisan programına alınmaktadır. Yüksek lisans sınavları merkezi olarak TKDK tarafından yapılmaktadır. Sınavlar, genel yetenek, alan bilgisi ve yabancı dil sorularından oluşmaktadır.

Yüksek lisans programı öğrencilerin belirli bir alanın esaslarını öğrenmek ve bu dar alanla ilgili bilimsel araştırma yapmak amacıyla verilmektedir (Helilov, 2005:101). Yüksek lisans programlarında öğrencilerin bilimsel araştırma yetenekleri geliştirilmekte ve çalışma alışkanlıkları kazandırılmaktadır. Yabancı dil öğretimi de yüksek lisansta önemli yer almaktadır.

Yüksek lisans programlarında seminer, mühazire ve uygulama dersleri mevcuttur. Bu dersler, her ne kadar lisans derslerine benzese de burada önemli bir fark bulunmaktadır. Yüksek lisans derslerinde öğretim görevlileri değil, daha çok öğrenciler dersi yürütmektedirler (Kazımov, 2006: 350).

Yüksek lisansın normal eğitim süresi iki yıldır. Öğrenciler, 2. yılın sonunda hazırlanmış oldukları tez çalışmalarını ilgili alanın ilmi şurası karşısında savunmaktadır. Başarılı olan öğrenciler diploma almaya hak kazanmakta ve magistr, yani yüksek lisans mezunu adı almaktadırlar.

Yüksek lisans mezunları, kendi alanları doğrultusunda yüksek öğretim kurumlarının 1. kademesinde, yani lisans kademesinde, kolejler, enstitüler, konservatuarlar ve bilimsel araştırma merkezleri gibi kurumlarda çalışma haklarına sahiptirler.

Diğer alanlarda olduğu gibi burada da görülen genel problemler kendini göstermektedir. Daha sistemin yeni olması sebebiyle tecrübe eksikliği kendini hissettirmektedir. Eğitim Bakanlığı'na göre eğitimin yapısı ve seviyesine göre hazırlanmış devlet standartları günümüz şartları için yeterli olmamaktadır. Dolayısıyla yeni standartların hazırlanarak uygulanması gerekmektedir.

3.1.2. Ön Doktora (Aspirantura)

Azerbaycan'da yüksek lisans ve doktora arasında ön doktora eğitimi verilmektedir. Ön doktora eğitim programı, Sovyetler eğitim sisteminden gelmektedir. 2007 senesinde 26 tanesi yüksek öğretim kurumu olmakla beraber, toplam 96 kurumda ön doktora eğitimi verilmekte ve buradaki öğrenci sayısı 1705'tir (A.İ.G., 2007: 213).

Ön doktora programında eğitim örgün, ekstern ve uzaktan (dissertant) verilmektedir (Kazımov, 2006:366). Örgün eğitim şeklinde öğrenciler, programa sınavla alınmakta ve derslere katılmak zorundadır. Burada eğitim üç sene sürmekte

ve öğrencilere burs verilmektedir. Çünkü bu programda öğrencilerin çalışmama zorunluluğu mevcuttur.

Fakat ekstern ve uzaktan eğitim şeklindeyse öğrencilerin derslere girme zorunluluğu yoktur ve her iki programda da burs verilmemektedir. Çünkü program, öğrencilere her hangi bir yerde çalışmama zorunluluğu getirmemektedir. İki program arasındaki fark ise programı kazanma ve eğitim süresindedir. Ekstern eğitim şeklinde programa öğrenciler sınavla alınmakta ve eğitim dört sene sürmektedir. Uzaktan eğitim şeklindeyse öğrenciler, her hangi bir sınava girmeden programa alınmakta ve eğitim beş sene devam etmektedir.

Fakat her üç eğitim şeklinde de öğrenciler minimum denilen sınavları vermek, “namzetlik dissertasyonu” diye bilinen ön doktora tezi hazırlamak ve bu tezi ilmi şura karşısında savunmak zorundadırlar. Mezun olan öğrenciler “ilimler namzedi” statüsü almaktadırlar.

3.1.3. Doktora (Doktorantura)

Doktora eğitimi yüksek öğretim kurumlarının 3. kademesinde yani üç kademeli eğitim kurumlarında verilmektedir. Genellikle 3 kademeli eğitim veren kurumlar akademik kadro problemi olmayan ve teknik altyapısı bu programa uygun olan üniversite ve akademi gibi yüksek öğretim kurumlarıdır. 2007 senesinde Azerbaycan’da 8 tanesi yüksek öğretim kurumu olmakla beraber, toplam 19 kurumda, 80 kişiye doktora eğitimi verilmektedir (A.İ.G., 2007:219).

Doktora programına alınırken öğrencilerde aranan kriter daha çok yüksek lisans programında bilimsel olarak hazırlığını tamamlamış, yetenekli ve başarılı olmalarıdır. Gerekli kriterlere sahip yüksek lisans mezunları, ilgili alan ilmi şurasının uygun bulmasıyla, belirli sınavları verdikten sonra doktora programına başlamaktadırlar.

Doktora ders döneminde öğrenciler alan dersleri, yabancı dil, felsefe ve bilgisayar dersleri görmektedirler. Ders dönemi doktora programının ilk senesinde, bir sene boyunca sürmektedir. Daha sonra bu derslerden minimum denilen sınavlar verilmekte ve başarılı olunca tez çalışmalarına geçilmektedir.

Doktora programında öğrenciler seçtikleri konuda bilimsel çalışmalarını sürdürmekte ve doktorantura dissertasyonu, yani doktora tezi hazırlamaktadırlar. Doktora tezi 200 sayfayı geçmeyecek şekilde, “ilmi rehber” denilen tez danışmanı denetiminde yazılmaktadır. Ayrıca, tez savunmasına girebilmek için öğrenciler en az üç makale hazırlamakta ve Azerbaycan’daki hakemli yayınlarda bunları yayınlamak zorundadırlar. Doktora programını bitirmiş öğrenciler doktora tezlerini ilgili ilmi şura karşısında savunmakta ve başarılı olduklarına karar verildiklerinde bu programdan mezun olmaktadır. Doktora mezunları doktor adı almaktadırlar

2007 senesi devlet istatistik verilerine göre son senelerde ülkedeki doktora mezunlarının sayısı giderek artmaktadır. Doktora programı mezunları, yüksek öğretim kurumlarının yüksek lisans kademesinde, bilimsel araştırma merkezlerinde ve enstitülerde çalışma haklarına sahiptirler.

Yukarıda bahsedilen doktora eğitimi, 1992 senesinde kabul edilmiş Eğitim Kanunu doğrultusunda düzenlenmiştir. Fakat günümüzde Azerbaycan Milli İlimler Akademisi’nin doktora programı uygulanmaktadır. Uygulanmakta olan doktora eğitimi, Azerbaycan’da ön doktora sonrası alınmakta ve bunun için ön doktora mezunu, yani ilimler namzedi belirli aşamaları takip etmek zorundadır (Kazımov, 2006:367).

İlk aşamada ön doktora mezunu, serbest olarak seçtiği bir konuda doktorantura dissertasyonu, yani doktora tezi hazırlamaktadır. Çalışmanın yaklaşık olarak yarısını bitirdikten sonra ilgili yüksek öğretim kurumunun yönetimi karşısında, akademik izin için başvuru yapmaktadır. Yüksek öğretim kurumunun ilmi şurası çalışmayı değerlendirmekte ve uygun görürse iki senelik akademik izin

vermektedir. Çalışmanın 1. senesinin sonunda gelişmeler ilmi şuraya sunulmakta ve çalışmalar yeterli bulunduğu takdirde çalışmalara devam edilmekte ve 2. sene sonunda tez savunulmaktadır. Doktorayı bitirmiş kişiler ilimler doktoru olarak adlandırılmaktadır.

3.1.4. İhtisas Artırma ve Yeniden Hazırlanma

İhtisas artırma ve yeniden hazırlanmayla ilgili düzenlemeler Eğitim Kanunu'nun 25. maddesinde yapılmıştır. Bu eğitim türü, daha çok Türkiye'de yüksek öğretimde verilen çift alan dalına benzemektedir. Fakat Azerbaycan'da ihtisas artırma ve yeniden hazırlanma eğitimi yüksek öğretim bittikten sonra alınabilmektedir. İhtisas artırma ve yeniden hazırlanma eğitimi toplumdaki talepler doğrultusunda siparişler şeklinde gerçekleşmektedir. Yani, bu eğitim devlet siparişi doğrultusunda kurum, kuruluş, iş yeri ve şahıslarla yapılan anlaşma sonucu verilmektedir.

Eğitim şekli ve süresi sipariş veren kurum veya şahısla yapılan anlaşma sonucunda belirlenmektedir. İhtisas artırma ve yeniden hazırlanma eğitimini, ihtisas artırma ve yeniden hazırlanma fakülteleri, yüksek öğretim kurumlarının ilgili fakülteleri, mesleki eğitim kurumları ve büyük üretim tesislerinin bünyesindeki ilgili kurslar gibi kurumlar vermektedir. İhtisas artırma ve yeniden hazırlanma kurumları, gece ve gündüz okulları şeklinde eğitim verebilmektedirler. Aynı zamanda bu kurumların farklı bölgelerde belirli alan ve ihtisaslar için şubeleri hizmet sunabilmektedir.

İhtisas artırma ve yeniden hazırlanma eğitimi sayesinde eğitim formasyonu almak isteyen ilgili kişiler bu imkânlardan yararlanabilmektedirler. Günümüz Azerbaycan'ında eğitim formasyonu alma, yeni ihtisas seçme bu eğitim sayesinde gerçekleşebilmektedir. Özellikle öğretmenlerin günümüz şartlarına ve taleplerine uygun olması, bilgi ve deneyimlerini güncellemesi için bu eğitim türü büyük önem arz etmektedir.

Son dönemlerde ihtisas artırma ve yeniden hazırlanma eğitiminde sipariş-teklif modeline dayalı ihtisas artırma uygulanmakta ve “destek bölge” mekanizmasına geçilmektedir (Kazımov, 2006:422). Bu bölgeler gerekli maddi ve teknik altyapısı mevcut, uzman kadroya sahip okullarda, hatta pedagojik yüksek öğretim ve yüksek okullarda da oluşturulmaktadır. Bu sebeple 6 ders alanından 20 eğitim programı hazırlanmış ve uygulanmakta, ayrıca mültimedya öğretim teknolojilerinin öğretmenlere benimsetilmesini temel alan Bakanlık stratejisi belirlenmiştir (Merdanov, 2006:227). Yine aynı kaynağa göre, öğretmenlerin ihtisas artırması için önemli uluslararası işbirlikleri sağlanmış, diploma sonrası eğitim, uzaktan eğitim ve yetişkin eğitimi konsepti hazırlanmıştır. Uzaktan eğitimde, uzaklık sebebiyle öğretmen ve öğrenci arasındaki iletişim, basılı, mekanik ve elektronik araçlarla sağlanmaktadır (Keegan, 1991:31).

İhtisas artırma ve yeniden hazırlanma eğitiminin verildiği kurumların türü ve yapısı aşağıda belirtilmiştir (Ağamaliyev, t.y.:5).

- Üniversitelerin ihtisas artırma ve yeniden hazırlanma fakülteleri
- Temel kürsüler;
- Bölgesel temel kürsüler
- Yüksek okullar (kolejler)
- Merkez enstitü ve şubeleri

Yukarıdaki kaynağa göre her sene yaklaşık 40 bin pedagojik uzman uzun veya kısa süreli ihtisas artırma kurslarına katılmaktadır. Azerbaycan’da son yıllarda ihtisas artırma eğitiminde önemli ilerlemeler kaydedilmektedir. İhtisas artırma eğitimi alacak uzmanların önceden aldıkları eğitim programıyla yeni alacakları eğitim programı karşılaştırılmakta, farklar bulunmakta ve bu farklara, güncel ihtiyaç ve gereksinimlerde eklenerek, yeni eğitim programları ve müfredat hazırlanmaktadır (Ağamaliyev, 1998:26). İhtisas artırma eğitimi veren kurumların şekli ve içeriği aşağıdaki şekilde belirlenerek onaylanmıştır (Ağamaliyev, 1998:28);

- Pedagojik ve psikolojik hazırlık
- Bilimsel-teorik bilgiler
- Mesleki hazırlık
- Staj

3.1.5. Serbest Eğitim

Serbest eğitim, uygun öğretim plan ve programları doğrultusunda öğretimdeki derslerin serbest şekilde öğrenilerek, diploma alma hakkı veren eğitim biçimidir. Azerbaycan vatandaşlarının serbest eğitim alabilme hakları ve eğitim kurumları Eğitim Kanunu'nun 27. maddesinde gösterilmiştir.

Ülkede serbest eğitimi, halk üniversiteleri, konferans salonları, kütüphaneler, bilgi (malumat) merkezleri, çeşitli kulüpler, televizyon ve radyo programları vermektedir. Sovyetler döneminde eğitime açılan halk üniversiteleri, ders programlarını değiştirerek günümüzde de eğitim hizmetlerine devam ettirmektedirler (Yıldırım, 1999:170).

Ayrıca Eğitim Kanunu'nun verdiği izinle, serbest eğitim alan vatandaşlar, değişik eğitim kurumlarında izin alarak dersleri dinlemek ve uygulama çalışmalarına katılma haklarına da sahipler.

3.1.6. Okuldışı Eğitim ve Öğretim

Okul dışı eğitim ve öğretimle ilgili düzenlemeler Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Kanunu'nda belirtilmiştir. Buna göre okul dışı eğitim gönüllüğü esas almaktadır. Yani öğrenciler, bu eğitimi seçmede serbesttirler. Okul dışı eğitim ve öğretim aileler, eğitim kurumları, sivil toplum kuruluşları, dernekler ve belirli vatandaşların aracılığıyla yürütülmektedir.

Çocuk ve gençler yaratıcılık evleri, çocuk kütüphaneleri, güzel sanatlar okulları, gençlik ve spor kulüpleri gibi kurumlar, okul dışı eğitim ve öğretim

faaliyetinde bulunanlar arasındadır (Kazımov, 2002:428-429). Okul dışı eğitim ve öğretim kurumlarında faaliyetlerin yapısını, biçimini ve içeriğini bu kurumların bünyesindeki şuralar (heyet, kurul) belirlemektedir.

3.1.7. Yetişkin Eğitimi

Yetişkin Eğitimi, sürekli veya tam olarak okula devam edemeyen kişilerin bilgi, anlayış ve becerilerini geliştirmek, toplumsal olayları anlamalarını ve çözümlayebilmelerini sağlamak, zevk ve tutumlarında değişiklik oluşturmak için bilinçli olarak katıldıkları ilişkili ve düzenli faaliyetlerden meydana gelen bir süreçtir (Lowe, 1985:22). Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yetişkin eğitimi, toplumda ve ekonomide yaşanan değişimlere hızlı bir şekilde adapte olabilmek için hızlı öğretim programları doğrultusunda verilen eğitim sürecidir (Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Yetişkinler Kanunu, t.y). Yetişkinlerin eğitimi, aynı zamanda sürekli eğitimin bir parçasıdır.

Yetişkin eğitimi Sovyetler döneminde Azerbaycan'da özellikle 1950'lerden sonra genel orta eğitimin gece ve ekstern okullarında, teknik meslek okullarında, teknikum ve yüksek öğretim kurumlarında verilmiştir (Orucov, Qeşemoğlu, 2005:88). Meslek eğitimiye, fabrikalar ve endüstri müessesleri gibi yerlerde verilmiştir. 70–80 yıllarındaysa daha çok işyerleri ve kurumlarda konferans ve seminerler şeklinde yapılmıştır. Bu konferans ve seminerler işçilere, görevlilere ve eğitimcilere verilmiştir.

1991 senesinde bağımsızlığını almış olan Azerbaycan Cumhuriyeti neredeyse her alanda bir geçiş dönemi yaşamış ve hala da yaşamaktadır. Sovyetler döneminde özel mülkiyetin yasak oluşu, ekonominin sadece devlet güdümünde olması ve her alanda inzibati amirlik yani, merkezi yönetimin oluşu serbest pazar ekonomisine geçiş yapan Azerbaycan'da önemli problemler doğurmuştur. Yeni sisteme geçişte adapte olma problemleriyle birlikte, yaşanan elaman ihtiyacı, büyük ölçüde hissedilmiştir. Mevcut elemanların eski sistemde yetişmiş olması, bilgilerin

güncellenmemesi ve yeni sistemle ilgili bilgi, birikim ve deneyimin olmaması özellikle kurumlar için yetişkin eğitimi zorunlu hale getirmiştir. Çünkü kişilerin, kurumsal yönden öğrenmesi çok daha hızlı ve efektif olarak çalışmalarını, kendilerine ve şirketlerine daha faydalı olmalarını sağlar (Rosenberg, 2001:4).

Yüksek öğretim, mesleki ve orta ihtisas gibi eğitim kademelerinden mezun olanların sayısının fazla olmasına rağmen ülkede işsizlik yaşanmaktadır. Bunun en önemli sebebi ülkede iş yerlerinin olmaması değil, yukarıda da belirtildiği gibi güncel şartlara uygun elemanların çok az sayıda olması veya olmamasıdır (Bahşaliyev, İsmayılov, 2005:6)

Günümüzde yetişkin eğitimi veren kurumlar belirli kurum ve kuruluşların bünyesinde hizmet vermektedirler. Bu kurumlarla ilgili düzenlemeler, Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Kanun'unun 8. maddesinde belirtilmiştir. Bunlar; kütüphaneler, okuma salonları, yüksek öğretim ve orta ihtisas eğitimi veren kurumların ihtisas artırma ve yeniden hazırlanma fakülteleri, bakanlıklar, devlet komiteleri ve diğer yönetim kurumlarının bünyesindeki öğretim merkezleri, kurslar, ticaret okulları, belediyelerin öğretim merkezleri, kurum içi öğretim merkezleri, kulüp ve dernekler gibi kurum ve kuruluşlardır. Yetişkin eğitimi veren kurumlar, kazanç amacı taşımamaktadır. Elde edilen gelirlere yetişkinlerin eğitimine harcanmaktadır.

3.2. ÖĞRETMEN EĞİTİMİ

Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsızlık döneminin başlangıcından itibaren tüm alanlarda eleman yetiştirilmesini her geçen sene daha da artırmaktadır. İster yeni döneme geçiş, isterse de hızlı ekonomik ve teknolojik gelişmeler çok sayıda yeni yetişmiş eleman ihtiyacını doğurmaktadır. Bu bakımdan ülkedeki eğitim kurumları, hem ihtiyaç duyulan elemanları yetiştirmekte, hem değişimi sağlayacak ve katkıda bulunacak bilimsel çalışmalar yapmada, hem de yeni yeni projeler hazırlamaktadırlar. Azerbaycan'da öğretmen eğitimi belirtilirken; ilk pedagojik

eğitim, ihtisas artırma ve yeniden hazırlanma kastedilmektedir (Kazımov, 2002:422).

Öğretmenlik mesleği, birçok meslekten, üzerinde çalıştığı nesnelere dinamik olması bakımından farklılık arz etmektedir (Ağayev, 2006:169). Dolayısıyla bu mesleğin devamlı yenilenmesi gerekmektedir. Bunun için pedagoji okullarında, pedagoji üniversite ve şubeleri gibi kurumlarda eğitim verilmektedir. Ayrıca, üniversitedeki eğitimcilerin, profesör kadrosunun yetişmesi için de çok sayıda eğitim ve çalışma olanakları sağlanmaktadır. Ülkedeki çoğu üniversitelerin enstitülerinde ve İlimler Akademisi'nde yüksek lisans, ön doktora, asistanlık (assisentura), staj görme (stajörlük) ve doktora aşamalarında öğretim elemanları yetiştirilmektedir (Kazımov, 2006: 366).

SSCB döneminde ülke genelinde öğretmen eğitimi pedagoji okulları, pedagoji enstitüleri ve üniversitelerde verilmekteydi (Erdoğan, 2003:100). Öğretmen eğitimi günümüzde Azerbaycan'da da bazı değişikliklerle beraber yaklaşık aynı şekilde devam ettirilmektedir. Azerbaycan'da öğretmen eğitiminde en önemli görevleri Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi ve illerdeki şubeleri gerçekleştirmektedir (Memmedov, 2006:107). İster Sovyetler döneminde, isterse de bağımsızlık sonrası birçok öğretmen bu eğitim kurumundan mezun olmuştur. Ülkedeki birçok öğretmen eğitimi veren yüksek eğitim kurumunun da temelini Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi oluşturmuştur (Memmedov, 2006:9). Günümüzde bağımsız olarak yabancı dil öğretmenleri hazırlayan Azerbaycan Diller Üniversitesi de 1937 senesinde Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi'nin bünyesinde kurulmuştur (Azerbaijan University of Languages, 2006:7).

Pedagoji yüksek okulları da önemli öğretmen eğitimi gerçekleştiren kurumlardandır. Bu eğitim kurumu sınıf öğretmeni, resim, müzik ve İngilizce öğretmeni yetiştirmektedir. Okula 9. ve 11. sınıftan mezun öğrenciler alınmaktadır. Burada 9. sınıftan mezun öğrenciler dört sene, 11. sınıftan mezun öğrencilerse iki sene eğitim almaktadırlar. Pedagoji yüksek okullarından mezun müzik ve resim

öğretmenleri tüm sınıflara, İngilizce öğretmenleriye sadece 9. sınıfa kadar eğitim verebilmektedirler.

Ülkede yetiştirilmesi imkânsız olan elamanların yurt dışında bu eğitimi alması sağlanmaktadır. Bunun için her sene Eğitim Bakanlığı'nın denetimde ve desteğiyle başta Türkiye, Amerika, Rusya, Çin, Mısır, Avrupa devletleri olmak üzere dünyanın değişik ülkelerine eğitim için öğrenciler gönderilmektedir. Bu öğrencilere, hem Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı tarafından, hem de eğitim anlaşmaları sonucunda gidilen ülkelerin yetkili kurumları tarafından burslar verilmektedir. Aynı şekilde, ülke içinde de öğretim elemanlarının yetiştirilmesi için burslar verilmekte, akademik kademelere göre maaşlarda ilaveler yapılmaktadır.

Azerbaycan'da günümüz şartlarına uygun olarak en az teorik bilgiler kadar, pratiğe alışmış, tecrübeli, yetenekli eğitimcilere ihtiyaç duyulmaktadır. Son zamanlarda yapılan araştırmalar, eğitim kurumlarında eğitim vermeye başlayan yeni mezunların, gerekli pedagojik ve psikolojik bilgilere, öğretim yöntemlerine, bilgisayar ve iletişim teknolojilerini ve eğitim araç gereçlerini kullanım bilgisine ve tecrübesine istenilen ölçüde sahip olmadıklarını ortaya koymuştur (Merdanov,2006:174). Bütün bunlar, öğretmen eğitimindeki problemleri belirli ölçüde ortaya koymakta ve öğretmen yetiştiren kurumların yeterli durumda olmadığını göstermektedir. Öğretmen yetersizliği yaşanmakta olan bir dönemde, bu tarz problemlerin mevcut olması eğitim kurumlarına daha da zora sürüklemektedir.

Ayrıca, öğretmen eğitimin değerinin ve öğretmenlerin toplumdaki sosyal statüsünün eskisi gibi olmaması, maaşlarının düşük olması, staj çalışmalarının yeteri kadar yapılmaması, alternatif modellerden, özellikle uzaktan eğitimden faydalanılmaması gibi problemler, bu mesleğe olan rağbeti azaltmaktadır. Özellikle maaşların düşük olması öğretmenlerin başka işlerde de çalışması ve mesleğine gereği kadar bağlanamaması eğitimde kaliteyi ve motivasyonu düşürebilmektedir.

Öğretmen eğitimindeki problemleri çözmek ve bu sistemi geliştirmek için Eğitim Bakanlığı önemli çalışmalar yapmaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde

sürekli pedagojik eğitim ve öğretmen hazırlığının kavram ve stratejisi” belgesi hazırlanmış ve onay için devletin yetkili birimlerine sunulmuştur (Merdanov, 2006:164). Bu belge Reform Programı’nın taleplerine ve devletin eğitim politikasına uygun olarak hazırlanmıştır. Dikkat edilen kriterler arasında Bolonya Beyannamesi’ndeki esas talepler ve öğretmen eğitimindeki güncel dünya standartları da mevcuttur. Hazırlanan belgede, sürekli öğretmen eğitiminin yapısı, içeriği, prensipleri, ana aşamaları, kademeleri, finansmanı ve yönetim mekanizması açıklanmıştır.

Ülkede akademik alanlarda çalışacak elemanların yetişmesine teşvik için bu alanda çalışan elemanların maaşları çok defa artırılmıştır. Ayrıca, bu çalışmalar için yeni kütüphaneler, laboratuvarlar, yeni yayınlar ve kaynaklar sağlanmış ve teknik altyapı oluşturulmuştur.

3.3. AZERBAIJAN MİLLİ İLİMLER AKADEMİSİ

Sovyetler döneminin başlarında Azerbaycan’da bilimsel araştırmalar Bakü Devlet Üniversitesi bünyesinde yapılmıştır. Daha sonraları bilimsel araştırmalar için üniversite dışında kurum oluşturulmuş, ilerleyen dönemlerdeyse bu kurum Sovyet İlimler Akademisi’nin Azerbaycan şubesi olarak faaliyetini sürdürmüştür. Günümüzde Azerbaycan Cumhuriyeti’nin bilimsel araştırmalar yapan en temel kurumu olan Azerbaycan Milli İlimler Akademisi 1945 senesinde Bakü’de kurulmuştur (Azerbaycan İlimler Akademisi, 1995:12). Kurulduğu dönemlerde Azerbaycan Sovyet İlimler Akademisi olarak adı geçen kuruma, 2001 senesinde Azerbaycan Milli İlimler Akademisi adı verilmiştir. 1972 senesinde de bu kurumun Nahçıvan’da şubesi açılmıştır (Azerbaycan İlimler Akademisi, 1995:349).

Ülkedeki en önemli bilim adamlarının ve akademisyenlerin üye olduğu bu kurum aynı zamanda bünyesindeki enstitülerde ön doktora ve doktora gibi programların yapılmasını da sağlamaktadır. Azerbaycan Milli İlimler Akademisi’nde ülkede planlanmış bilimsel araştırma ve çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Özellikle bağımsızlık sonrası en önemli bilimsel araştırma ve

çalışmalar 1996–2000 senelerinde yapılmıştır. Bu süreç sonunda 116 problemle ilgili 387 konuda 1044 çalışma yapılmış ve 175 tanesinde çok önemli bilimsel sonuçlar elde edilmiştir (Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, t.y.).

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi'nin 5 bölümü ve çok zengin kütüphanesi mevcuttur. Kurumun bölümleri aşağıdakilerdir (Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, t.y.);

1. **Fizik, teknoloji ve matematik bilimleri** (Fizik Enstitüsü, Radyasyon Problemleri Enstitüsü, Matematik ve Mekanik Enstitüsü, Kibernetik Enstitü, Şamahı Astrofizik Enstitüsü, İletişim Teknolojileri Enstitüsü)
2. **Kimya Bilimleri** (Petrol Kimyası İşlemleri Enstitüsü, Kimya Problemleri Enstitüsü)
3. **Toprak Bilimleri** (Jeoloji Enstitüsü, Coğrafya Enstitüsü, Doğa Tarihi Enstitüsü)
4. **Biyoloji Bilimleri** (Botanik Enstitüsü, Zooloji Enstitüsü, Fizyoloji Enstitüsü, Toprak ve Zirai Kimya Enstitüsü, Genetik Enstitüsü, Mikrobiyoloji Enstitüsü, Botanik Park)
5. **Sosyal Bilimler** (Tarih Enstitüsü, Arkeoloji ve Etnografi Enstitüsü, İktisat Enstitüsü, Felsefe ve Siyasi Hukuk Araştırmaları Enstitüsü, Edebiyat Enstitüsü, Filoloji Enstitüsü, Elyazmaları Enstitüsü, Doğu Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık ve Güzel Sanatlar Enstitüsü, Azerbaycan Tarih Müzesi, Nizami Edebiyat Müzesi)

4. BÖLÜM

AZERBAYCAN EĞİTİM SİSTEMİNİN YÖNETİMİ, FİNANSMANI VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ

4.1. AZERBAYCAN EĞİTİM SİSTEMİNİN YÖNETİMİ

Sovyetler döneminde Azerbaycan'da eğitim yönetimi “inzibati amirlik” denilen sistemle, yani, merkezi yönetimle sağlanmıştır. Çoğu eğitim kararları merkezden gönderilmiş ve yerli birimler tarafından uygulanmıştır. Eğitimcilerin ve eğitim işçilerinin bu alanla ilgili her hangi bir işi yapmak için merkezin kararı şartı. Dolayısıyla bu yerel eğitim şubelerini ve eğitim kurumlarını pasif duruma düşürmekteydi.

Günümüzde de bu yönetim biçimi belirli bir oranda devam etse de yerel yönetimler de bu süreçte kendi yerini almaktadır. Yani, Eğitim Kanunu'nun 3. bölümünde (faslında) de belirtildiği gibi, yerel yönetimlerin bu süreçte etkin olmasıyla beraber, Azerbaycan'da eğitim yönetimi merkezidir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde eğitimin yönetiminin sınırlarını Eğitim Kanun'unun 3. bölümünde 29. madde belirlemektedir. Bu maddeye göre eğitim yönetimi aşağıdaki yasal dayanaklarla düzenlenmektedir.

- Anayasa
- Eğitim Kanunu
- Belirli yasal anlaşmalar (kanun vericilik aktları)
- Tüzük
- Eğitim kurumlarının yönetmeliği (nizamname)
- Uluslararası anlaşmalar

Ülkedeki tüm eğitim kurumları bu yasal dayanaklar doğrultusunda faaliyetlerini sürdürme zorunluluğu taşımaktadırlar. Tüzük çerçevesinde her okul, kendi yönetmeliğini hazırlayarak ve bölge eğitim müdürlüğünün onayını alarak Eğitim Bakanlığı'na bildirmektedir (Ergün, t.y:6).

Eğitimi yönetmek için devlet ve sivil kendini yönetim kurumları sistemi oluşturulmaktadır. Bu kurumlar, eğitim kanunları doğrultusunda, verilen yetkilere dayanarak çalışmakta ve kanunlarla yasaklanmamış şekilde kendi faaliyetini sürdürmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi eğitimin yönetimi eğitim kanunlarıyla, yasalarla ve eğitim kurumlarının yönetmelik ve iç tüzükleriyle düzenlenmekte ve uluslararası tecrübelerle dayanmaktadır.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde eğitimin yönetiminde en önemli rolleri Azerbaycan Cumhuriyeti hükümeti, Eğitim Bakanlığı ve bölge eğitim müdürlükleri üstlenmektedir. Ayrıca, eğitim kurumlarının yönetiminde yerel devlet kurumları, belirli bilimsel-pedagojik kolektifler, belirli meslek ve sanat odaları (birlikleri), siyasi ve sivil kuruluşlar ve kamuoyu belirli görevler almaktadır. Özel eğitim kurumlarının yönetimi ise Eğitim Kanunu esas alınarak hazırlanmış yönetmelikler doğrultusunda düzenlenmektedir (Eğitim Kanunu, 1993:22).

4.1.1. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Bakanlar Kurulu

Bakanlar Kurulu eğitimin yönetiminde önemli bir yere sahiptir. Bakanlar Kurulu, Eğitim Kanunu'nun 30. maddesinde de belirtildiği üzere asıl hedef olarak eğitimin stratejisini belirlemekte ve bu yöndeki yasal düzenlemelerin uygulanmasına öncülük etmektedir.

Eğitimin yönetimiyle ilgili hiyerarşik yapını, merkezi devlet yönetim yapısını Bakanlar Kurulu belirlemekte ve öncülüğünü yapmaktadır. Meslek-ihtisas eğitim kurumlarının oluşturulmasını, çalışma izninin verilmesini, gerektiğinde bu kurumlarının kapatılması veya yeniden açılması kararının verilmesini, bu eğitimdeki

alanlar listesinin onaylanmasını, belirli alanların oluşturulmasını, bazılarının kapatılmasını, devlet eğitim standartlarının onaylanmasını, eğitimin gelişimi için devlet veya uluslararası programlar hazırlanarak uygulanmasını sağlamaktadır (Eğitim Kanunu, 1993:23).

Aynı zamanda Bakanlar Kurulu eğitimin finanse edilmesiyle ilgili çalışmaları da yönetmektedir. Eğitimin bütçesinin ve eğitimle ilgili fonların oluşturulması için teklifleri, Bakanlar Kurulu vermektedir. Eğitimcilerin asgari maaş miktarlarını ve ödeme şartlarını, öğrencilere burs verilmesi ve eğitimin finanse edilme kriterlerini, eğitimcilerin ayrıcalıkları ve sosyal güvence şartlarını da yine Bakanlar Kurulu belirlemektedir.

4.1.2. Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı

Sovyetler döneminde eğitimle ilgili devlet kurumları eğitimin bütün kademelerinden sorumluydular. Fakat bağımsızlık sonrası öğretim plan ve programlarının, ders kitaplarının, metodik tavsiye ve tekliflerin hazırlanması, bunların basılması, eğitimin kalitesi, öğretmen eğitimi, eğitim kurumlarına akreditasyon ve mezun etme izin belgesi verilmesi (lisensiya) gibi işlemler Eğitim Bakanlığı'nın sorumluluğuna verilmiştir (A.R.T.N. Milli Hesabat, 1999:5).

Eğitimin yönetiminde Eğitim Bakanlığı'nın rolü aşağıdaki şekilde toparlanabilir (Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı, 2005);

- Eğitim sistemindeki en önemli problemlerin ortaya çıkarılması, çözümlerin önem derecesini ve gerekli analiz ve yorum yapılabilmesi için gerekli bilgilerin elde edilmesi
- Sürecin sabit bir şekilde yürütülmesi, şartlar ve durumun iyileştirilmesi için kanun taslaklarının hazırlanması, eğitim kanunlarının uygulanmasının sağlanması

- Analiz ve yorumların yapılması ve sonuçların karar makamını oluşturan heyete teslim edilmesi.
- İstatistik ve değerlendirme öngörülerinin yapılması ve elde edilen bulguların kontrol altında tutulması
- Eğitimin milli strateji programının hazırlanması, milli eğitim standartlarının oluşturulması, eğitim alanında devlet politikasının oluşturulmasına katkıda bulunulması
- Yöntem (metodik) hizmetlerinin verilmesi ve herkesin bu hizmetlerden yararlanma durumunun sağlanması
- Diğer sektör ve devletlerle ilişkilerin sağlanması
- Yerel eğitim müdürlükleri ve eğitim kurumlarına her türlü yardımın yapılması, onlara ders kitapları, öğretim plan, program, ve materyallerinin stratejisiyle ilgili ileri sürülmüş yeni teklif ve düşüncelerin tanıtılması
- Yenilenme adına uygulamaların yapılması, pozitif sonuçların alınması, onların desteklenmesi ve büyük çapta uygulamaların yapılması
- Bütün sistemle ilgili bilgilerin toplanması, bilgi bankalarının oluşturulması ve eksiklerin belirlenip, bir an önce ortadan kaldırılması
- Bakanlık bünyesinde çeşitli komisyonlar oluşturularak belirli zamanlarda uzmanlık kadrolarında çalışan kişilerin yeterliliklerinin denetlenmesi.
- Eğitim sektörünün devlet veya özel olarak maksimum derecede finanse edilmesini başarmak, sisteme yeni yatırımların yapılması için gerekli çalışmaların yapılması
- Vatandaşların zorunlu eğitime yönlendirilmesi, yetişkin eğitimini devamlılığını sağlanması, her kesin eğitim hukukunun sağlanması

4.1.3. Bölge Eğitim Müdürlükleri

Bölge eğitim müdürlükleri Eğitim Bakanlığı tarafından açılmış yerel yönetim kurumudur ve Bakanlığın temsilcisi olarak görülmektedir. Bölge eğitim müdürlükleri devletin eğitim politikasını bölgesel tabanda uygulamak, bölgedeki eğitim kurumlarının, Eğitim Kanunu doğrultusunda çalışmasını sağlamak ve bu kurumların ihtiyaçlarını belirleyerek gereken eğitimcilerin veya ilgili uzmanların hazırlanması için Bakanlığa teklif vermekle sorumludurlar. Aynı zamanda, bölge eğitim müdürlükleri eğitimin kalitesini ve uzmanların yeterliğini kontrol eder (Eğitim Kanunu, 1993: 24-25).

Bölge eğitim müdürleri, buldukları ilin valisinin teklifiyle Eğitim Bakanlığı tarafından atanmaktadır. Bölge eğitim müdürlüklerinin bütçesi valilik tarafından sağlanmaktadır (A.R.T.N. Milli Hesabat, 1999:6).

4.1.4. Bölgesel Devlet Yönetim Kurumları

Bölgesel devlet yönetim kurumları, eğitim kurumlarının yönetiminde kendi yetki sınırları içinde devlet politikasını destekler nitelikte çalışmaktadır. Gerektiğinde yeni bir okulun açılması veya mevcut bir okulun kapanmasıyla ilgili teklifi Eğitim Bakanlığına sunabilirler. Fakat okul ve eğitim kurumlarının iç yönetimine karışma yetkileri yoktur Yerel yönetim birimlerini aşağıdaki yetkilere sahiptir (Eğitim Kanunu, 1993:25);

- Yerel bütçeye dayanarak finansmanın normlarını belirlemek
- Bulduğu bölgelerdeki eğitim ve eğitim kurumlarını finanse etmek,
- Bölgenin özelliklerini, perspektifini ve sosyo-ekonomik durumunu göz önünde bulundurarak maddi gücün artmasına ve geliştirilmesine çalışmak,

- Eğitim kurumlarının onarım, araç gereç sağlanması gibi idari işlerini yürütmek
- Eğitimin bütçesini oluşturmak
- Ana-babalarını kaybetmiş çocuklara sahip çıkmak
- Gerek görüldüğü durumlarda köyde yaşayan öğrencilerin eğitim aldıkları kurumlara ücretsiz olarak taşınmasını sağlamak
- Okullar arası işbirliğini ve bağlantıyı kurmak yani, koordinasyonu sağlamak
- Eğitimcilere ve öğrencilere sosyal güvence sağlamak

4.1.5. Sivil Kendini Yönetim Kuruluşları

1992'de yapılan Eğitim Kanunu sonrası Azerbaycan Cumhuriyeti'nde eğitim yönetiminin yetkilerini, yerel kurumlara da verilmesini desteklemek için bazı kendini yönetim heyetleri denebilecek kuruluşların oluşumu sağlanmıştır. Yönetimin belirli oranda aşağılara verilmesiyle eğitimin daha da demokratik şekilde yönetilmesi sağlanmıştır (Ahmedov,1998:47). Sivil kendini yönetim kuruluşları; okul toplantı heyeti veya konferansı, okul şurası, eğitim işçilerin il ve ilçe konferansı, il ve ilçe eğitim şurası, eğitim işçilerinin ülke genelinde konferansı (kurultay) ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Eğitim Şurası'dır (Eğitim Kanunu, 1993:34).

Görüldüğü gibi şura ve konferanslar okul, ilçe, il ve ülke çapında ayrı ayrı oluşturulmaktadır. Yine Eğitim Kanunu'na göre bu kuruluşların genel olarak görevleri, eğitim kurumlarının eğitim, terbiye, bilimsel araştırma, finans, idari ve eğitim işçilerinin çalışmalarıyla ilgili meseleler de faydalı teklifler hazırlamak ve bu şekilde yönetime katkı sağlamaktır.

Bu kuruluşlar içerisinde en büyüğü, görevlileri seçilerek bakanlık bünyesinde oluşturulan ve Eğitim Bakanlığı'na öneriler götürme yetkisine de sahip olan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Eğitim Şurası'dır (Ergün, t.y:2). Bu kuruluşların en küçüğüse okul şuralarıdır.

Okul şuralarına öğretmenler, veliler, öğrenciler ve sivil kuruluşların temsilcileri alınmaktadır. Okul şuralarının ana görevi eğitim ve idari meselelerin çözümü için tekliflerin verilmesi, okulun maddi ve teknik altyapısının güçlendirilmesi ve yönetimin daha da demokratik bir şekilde sürdürülebilmesin kolaylaştırılmasıdır (A.R.T.N. Milli Hesabat, 1999:6). Aynı zamanda, okul şurası pedagojik şurayı da oluşturur. Pedagojik şura eğitimcilerden, öğrenci kuruluşlarından, aktif velilerden ve sivil kuruluşlardan, öğretmenlerin meslekteki gelişmelerini sağlamak ve eğitim-öğretimin verimini artırma amaçlı kurulmuştur (Kelbeliyev,2006:58).

4.1.6. Eğitim Kurumlarının Kendini Yönetimi

Azerbaycan eğitim sisteminde eğitim kurumlarına kendini yönetim konusunda bir takım haklar tanınmıştır. Eğitim Kanunu'nda belirtilen bu haklar çerçevesinde eğitim kurumları kendilerini yönetmekte serbesttirler. Bu hakları aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz (Ergün, t.y.:2-3);

- Eğitim kurumları kendi işlerini bağımsız olarak planlayabilirler.
- Eğitim, terbiye, bilimsel araştırmalar, metodik işler, ekonomik ve ticari meseleleri bağımsız olarak çözebilirler
- Okul, devlet ve kurumların siparişlerini göz önünde bulundurarak öğrenci alımının planlanmasına katkıda bulunabilirler
- Kurumun ihtiyacı olan öğretmen ve eğitimci alımına karar verebilirler.
- Gerekirse yabancı eğitim işçileri de alabilirler
- Finanse olmanın çeşitli türlerinden faydalanabilirler.

- Önceden belirlenmiş işçi maaşları fonu çerçevesinde kadro sayısını belirleyebilirler

Kurumun işe işleri üzerinde kontrolü sağlayabilirler.

4.1.7. Okul Yöneticileri

Eğitim Kanunu'nun 37 ve 38. maddeleri doğrultusunda devlet veya özel eğitim kurumlarının yönetimi, eğitim kurumlarıyla ilgili devlet kanunlarıyla ve bu kanunlara uygun yönetmelikle gerçekleştirilmektedir. Yönetmeliklerin yürürlüğe girmesi için Eğitim Bakanlığı'nın ve eğitim müdürlüğünün onaylaması gerekmektedir ve kurum Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ilgili kanunlarıyla kayıt altına alınmaktadır. Devletin kayıt altına almadığı eğitim kurumları yasal sayılmamaktadır.

Eğitim Kanunu'nun 38. maddesi doğrultusunda eğitim kurumlarının yöneticileri 2 defadan fazla üst üste olmamak şartıyla beş seneliğine seçilmekte ve bu süreyi okul yönetmeliği belirlemektedir. Aynı şekilde başarısız ve yetersiz olan okul yöneticileri yönetmelik doğrultusunda görevlerinden alınabilirler. Eğitim kurumlarının yapılarına uygun olarak kurumları, müdür, okul müdürleri (direktör), rektör, polis ve askeri okul başkanları (reis) gibi kişiler yönetmektedir.

4.2. AZERBAJYCAN EĞİTİM SİSTEMİNİN FİNANSMANI

Gelişmekte olan bir ülke olarak Azerbaycan Cumhuriyeti'nde eğitimin finansmanı en az diğer alanlar kadar önem arz etmektedir. Özellikle, ülkede yaşanmış olan savaş, bu savaşın sonucunda kaybedilen yüzlerce eğitim kurumu ve eğitimciler, eğitimin finansmanını büyük ölçüde etkilemektedir. Bunlara ek olarak savaş sonucunda yaşadığı toprakları terk etmek zorunda olan mülteciler ve onların Azerbaycan'ın birçok yurtlarında ve eğitim kurumlarında meskûnlaşması durumu daha da önemli bir boyuta getirmektedir.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde eğitim iki ana kaynaktan finansman sağlamaktadır. Bunlar devlet bütçesi ve yerel bütçe, yani il ve ilçelerin bütçeleridir. Okul öncesi eğitim kurumları ve genel orta eğitim kurumlarının finansmanı yerel bütçeden sağlanmakta, meslek okulları, teknikumlar ve yüksek öğretim kurumlarıysa devlet bütçesinden finanse edilmektedir (Ağamalıyev, 1998:53). Fakat yerel bütçe yeterli olmadığı durumlarda devlet bütçesinden destek sağlanmaktadır.

Genel orta eğitim kurumlarının finansmanı için belirlenmiş giderin büyük kısmını eğitimcilerin maaş ödemeleri oluşturmaktadır. Doğal olarak da maaş giderleri öğretmen sayısı ölçüsünde olmaktadır. Kurumlardaki öğretmen sayısınıysa, sınıf sayısı ve zorunlu ders yükü miktarı belirlemektedir.

Şehirlerdeki okullarda öğrenci sayısı 25–30 civarında olmasına rağmen taşrada bu sayı daha da düşmektedir ve ayrıca öğretmenlerin zorunlu ders yükü 12 saattir (A.R.T.N. Milli Hesabat, 1999:7). Fakat duruma ve ihtiyaca göre bir, öğretmen birden fazla zorunlu ders yükü alabilmektedir. Bunlarla beraber okulların iki vardiyada, yani öğlenci, sabahçı olarak eğitim verdiğini de göz önünde bulundurmak gerekir. Hatta bazı okullar, gece sınıfları oluşturarak üç vardiya olarak eğitim vermektedirler. Dolayısıyla bütün bunlar, eğitimcilerin maaş giderlerini önemli ölçüde belirlemekte ve etkilemektedir.

Yukarıdaki kaynağa göre okul müdürleri her sene okul giderleri için gerekecek finansmanla ilgili teklifleri yerel maliye şubelerine bildirmektedir. Yerel maliye şubeleri, ilin tamamının bütçesini belirlerken ayrı ayrı tüm okulların bütçesini de belirlemektedir. Bu sürece yerel milli eğitim şubeleri de katılmaktadır. Öğretmenlerin maaşlarının verilmesi, okulların doğal gaz, su ve elektrik gibi giderlerinin karşılanması yerel milli eğitim şubeleri ve okul müdürlerinin sorumluluğundadır. Yıllık bütçe raporları, yerel maliye şubelerine verilmektedir.

1997 senesinden itibaren okul muhasebelerine, kendi hesaplarını açma izni verilmektedir (A.R.T.N. Milli Hesabat, 1999:7). Bazı okullar izin verildiği tarihten

itibaren kendi bütçesini oluşturmuştur. Bu tarz bütçeler her okulda olmadığı gibi, okul bütçelerinin miktarı da değişmektedir. Okul muhasebelerinin açtığı bütçelere sponsorlar, veliler, şirketler para yatırabilmektedir. Yatırılan paralar eğitimcilere ve diğer işçilere belirli miktarda maddi yardım olarak verilmekte ve okulun maddi giderlerinde kullanılmaktadır.

1995 Anayasası'na göre genel orta eğitim parasızdır (Azerbyacan Respublikasının Konstitutsiyası, 2006:16). Bu sebeple öğrencilerden harç ücreti talep edilmemektedir. Ayrıca, önceden belirtildiği gibi ders kitapları 1–4. sınıflara ücretsiz sağlanmaktadır. 5–11. sınıflar için ders kitapları, aileler tarafından alınsa da son yıllarda bu kitaplar da Eğitim Bakanlığı tarafından ücretsiz olarak verilmektedir. Bütün bunlar, eğitimin giderlerini artırmakta ve belirli problemler oluşturmaktadır.

Bölge eğitim müdürlükleri, sadece okullardaki öğretmenlerin maaşlarını ödemekle yükümlü değildir (A.R.T.N. Milli Hesabat, 1999:7). Onlar aynı zamanda diğer giderleri de karşılamalıdır. Fakat bağımsızlığını yeni kazanmış Azerbaycan için bu hiç de kolay olmamıştır. Bölge eğitim müdürlükleri, sadece belirli miktarda, okulların öğretim araç ve gereçlerine katkı sağlayabilmektedirler. Bu da son zamanlarda okullardaki araç ve gereçlerin kalitesini düşürebilmektedir.

Fakat son yıllarda devletin yaptığı gelişim programları doğrultusunda eğitim kurumlarında önemli gelişmeler ve değişimler yaşanmaktadır. Devletin bütçesinden maddi kaynağın ayrılması, Eğitim Bakanlığı'nı kendi çalışmaları, yerli ve yabancı şirket, kurum, banka ve kuruluşların yardımları eğitimin finansmanına büyük ölçüde katkı sağlamak ve bu gelişme ve değişimleri sağlamaktadır. Bütün bu çalışmalarla ilgili genel orta eğitim bölümünde bilgiler verilmiştir. 2006 senesinde devlet bütçesinden eğitime yaklaşık 38 milyon dolar harcanmıştır (A.İ.G, 2007: 212).

4.3. AZERBAIJAN EDUCATION SYSTEM'S MONITORING

Azerbaijan Republic'nde 1999 senesinden itibaren başlamış olan eğitim reformları günümüzde de devam etmektedir. Yapılan reformlar doğrultusunda eğitimin denetlenmesi (monitoring) için yasal düzenlemelerin hazırlanması sürdürülmektedir. Reformların amacı milli ve manevi değerleri göz ardı etmeden yenilikçi, öğrenci merkezli, dünya standartlarına uygun ve günümüz dünyasıyla bütünleşmiş bir eğitim sistemi oluşturmaktır. Dolayısıyla bu eğitime ulaşıp ulaşılmadığı, hedeflenen yeniliklerin yapılıp yapılmadığı ve sistemin doğru yürütülüp yürütülmediği bu denetlemeler sonucunda tespit edilebilir.

Eğitimin denetlenmesi, eğitim sistemi veya onun değişik öğelerinin durumlarının öğrenilmesinin ve onların geliştirilmesi yollarının belirlenmesine yönelmiş bilgilerin toplanmasının ve işlenilmesinin izlenerek, analiz edilmesi ve düzeltme yapılmasıdır (Kardaşov, Cavadov 2004:35). Eğitimin denetlenmesinin önemli tarafı, eğitimin yönetimine bilgi sağlamasıdır.

Son yıllarda öğrencilerin bilgi düzeyini gözlemleyebilmek için Eğitim Bankalığında “Öğrenci başarısının değerlendirilmesi şubesi” oluşturulmuştur. Ortaokullarda eğitimin kalitesinin denetlenmesi mevcut durumun değerlendirilmesi ve efektif olmasını öğrenilmesi mekanizması olarak bilinmektedir.

Ülkedeki eğitimin gelişimi, milli değerlendirmeyle ölçülmektedir. Azerbaycan'da milli değerlendirme genel orta eğitimde Değerlendirme Konsepti doğrultusunda özel seçimle 4–9 sınıflar arasında 4-5 senede bir testler, anketler ve uygun talimatlarla yapılmaktadır (Mehrabov, Cavadov, 2007:130). Bu değerlendirmede amaç, öğrenci başarısını değerlendirmek, gelişmeyi görebilmek, öğrenci faaliyetlerinin eğitim standartlarına uygun oluşunu belirlemek ve eğitimin kademelerinin kalitesini değerlendirmektir.

Son dönemlere kadar okullarda değerlendirme, çok basit bir mantıkla yürütülmekteydi. Bu mantık, öğrencilerin başarısının değerlendirilmesiyle diğer birimlerin de değerlendirilebileceğine dayanmaktaydı. Yani, öğrencilerin başarısı doğrultusunda öğretmen başarısı, öğretmen başarısı doğrultusunda zümre başarısı (metodbirleşim) ve bu doğrultuda da okul yönetimi başarısı değerlendirilmekteydi (Merdanov, vd, 2003:14). Bu sebeple son yıllarda eğitimin her biriminin ayrı ayrı değerlendirilmesi için teklifler sunulmaktadır

Öğrencilerin başarı ve yeteneklerinin değerlendirilmesi Eğitim Bakanlığı'nın okullara gönderdiği talimat mektubu doğrultusunda yapılmaktadır (Mehrabov, Cavadov, 2007:87). Ayrıca, sistemdeki en büyük eksikliklerden biri bütün notların toplanarak sonuç notunu belirlemesi ve öğrencinin kişisel özellik ve becerilerinin göz ardı edilmesidir. Zaten puanların verilmesinde ortak kriterden çok, öğretmenlerin kendi görüş ve değerlendirmelerini yansıtması, başka bir eksiklik olarak görülmektedir.

Azerbaycan eğitim sisteminde değerlendirilmesi yapılan en önemli birim, öğretmenlerdir. Öğretmenler, dersin yapısı ve içeriği, öğretmenin eğitim faaliyeti, öğretim materyallerinin sağlanması, öğretmen-öğrenci ilişkileri ve dersin etkinliği gibi kriterlere göre değerlendirilmektedir (Mehrabov, Cavadov, 2007: 96).

4.4. AZERBAJCAN CUMHURİYETİ'NİN ULUSLARARASI EĞİTİM İLİŞKİLERİ

Bağımsızlığını elde ettikten sonra eğitim alanında hızlı bir gelişme ve ilerleme sağlamak Azerbaycan Cumhuriyeti için büyük önem taşımaktaydı. Ülke eğitiminin gelişmesi için ister diğer ülkelerin deneyimlerinden faydalanmak, ister onların desteklerini sağlamak, isterse de yurtdışına öğrenciler göndererek ülkenin ihtiyacı olan elamanları yetiştirmek için uluslararası anlaşmaların yapılması gerekmektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti, yurtdışı eğitim anlaşmalarını yapmada gecikmediği gibi bu tarz anlaşmaları her sene daha da artırmaktadır.

Azerbaycan'ın eğitim ilişkileri, özellikle öğrencilerin yurt dışında eğitim alması ve yabancı öğrencilerin Azerbaycan Cumhuriyeti'nde eğitim alabilmesi her sene daha da gelişmektedir. Günümüz itibariyle Eğitim Bakanlığı, 50 civarında devletle eğitim ilişkileri oluşturmuş ve 20'den fazla uluslararası kuruluşla 70'den fazla proje gerçekleştirmektedir (Merdanov, 2006 :235). Bu ülkeler dünyanın gelişmiş ülkeleri olduğu gibi, eğitim kurumları ve sivil kuruluşlar da dünyada önemli yere sahiptir.

Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlarının yurtdışına eğitim için gönderilmesi ve yabancı ülke vatandaşlarının Azerbaycan eğitim kurumlarında eğitim almaları, Bakanlar Kurulu'nun 9 Nisan 1992 senesi 208 sayılı kararıyla onayladığı tüzükle başlatılmıştır (A.R.T.N. T.K.K., 2002:199). Bakanlar Kurulu'nun, 6 Mart 2001 senesinde onayladığı 56 sayılı kararıyla hazırlanmış "Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlarının eğitim için yurtdışına gönderilmesi ve yabancı ülke vatandaşlarının Azerbaycan eğitim kurumlarında eğitim almasıyla ilgili tüzük" doğrultusunda da yürütülmektedir (Naçionalny Otçet A.R., 2004:76). Tüzüğün prensipleri aşağıdaki şekildedir (Merdanov, Şahbazlı, 2005:331).

- Hükümetler arası anlaşmalar ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nin diğer ülkelerle medeni ve bilimsel alanda işbirliği planı doğrultusunda

- Yabancı ülkelerin öğretim kurumlarının, sivil ve yardımsever kuruluşlarının tesis ettiği burslar yardımıyla
- Azerbaycan Eğitim Bakanlığı'nın yabancı ülkelerin eğitimle ilgili birimleriyle, eğitim kurumlarıyla ve sivil kuruluşlarla yaptığı anlaşmalar doğrultusunda

Bağımsızlık sonrası Azerbaycan'ın yurtdışında eğitim almakta olan öğrenci sayısı her geçen gün artmaktadır. Yurtdışındaki bu öğrenciler değişik kademelerde eğitim almaktadırlar. Bu eğitim lisans, yüksek lisans ve doktora kademelerindedir. Yurtdışında eğitim almakta olan öğrenci sayısı, 3000'in üzerindedir. Devlet burslu olarak yurtdışında eğitim alan öğrenci sayısı 1225'tir ve bunların büyük çoğunluğu Türkiye Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu'nda eğitim almaktadır (Azerbaycan gazetesi, 1 Ocak 2007).

Yurtdışında eğitim alan öğrencilerin sayısı arttığı gibi, eğitim için gidilen ülkelerin sayısı da her geçen gün artmaktadır. Günümüz itibariyle Azerbaycan vatandaşı olan öğrenciler, Türkiye, Rusya, Ukrayna, Mısır, İran, Çin, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Romanya, Yunanistan, ABD, Fransa, İngiltere, Almanya, Japonya ve Malezya gibi ülkelerde eğitim almaktadırlar (Naçionalny Otçet A.R., 2004:77).

Yurtdışında eğitim almakta olan öğrenciler ülkenin geleceği için büyük önem taşıdıkları gibi, günümüzde de buldukları ülkelerde Azerbaycan'ın isminin duyurulmasında, kültürünün, tarihinin ve coğrafyasının tanıtılmasında ve sevdirelmesinde büyük öneme sahiptirler. Bu öğrenciler, özellikle günümüzde Azerbaycan'ın başta Karabağ Savaşı ve ermeni zulmü olmakla, değişik alanlardaki problemlerini duyurabilecek ses ve küçük diaspora olma özelliği de taşımaktadırlar.

Azerbaycan'ın diğer ülkelere eğitim almak için gönderdiği öğrencilerin problemleriyle daha çok bu ülkelerde bulunan Azerbaycan büyükelçilikleri ilgilenmektedirler. Ayrıca, büyükelçilikler, buldukları ülkelerde eğitim almakta

olan öğrencilere Azerbaycan'ın önemli gün ve gecelerinde programlar düzenlemekte, onların moral ve motivasyonunu yükseltecek çalışmalar yapmaktadırlar. Yapılan çalışmalara öğrenci kuruluşları da katılmaktadır.

Günümüzde eğitim alanında en büyük anlaşma ve işbirliği Türkiye Cumhuriyeti'yle yapılmıştır. Bu işbirliği ve anlaşmalar, hem yapısı, hem de içeriği bakımından diğer ülkelerle yapılan anlaşma ve işbirliklerinden daha kapsamlı bir düzeydedir. Her iki ülkenin vatandaşlarının, bir diğerinin eğitim kurumlarında eğitim almaları ve Türk subaylarının Azerbaycan askeriyesinde eğitim vermeleri eğitim anlaşmaları sonucunda yapılmaktadır.

Günümüzde Azerbaycan'ın yurtdışında eğitim alan öğrenci sayısı en fazla Türkiye'dedir. Bu öğrenciler Türkiye'de daha çok lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim almaktadırlar. Fakat bunlarla beraber, askeri lise ve akademilerde eğitim almakta olan öğrenci sayısı da fazladır.1992 senesinde yapılmış anlaşma doğrultusunda uygulanan Büyük Öğrenci Projesi kapsamında, bu tarihten günümüze Azerbaycan'a 4501 yüksek öğrenim kontenjanı verilmiş, bu kontenjanın 3517'si kullanılmış ve 1202 öğrenci de mezun olmuştur (T.C. M.E.B. Yurt Dışı Eğitim Öğretim Genel Müdürlüğü, t.y.). Yine aynı kaynağa göre 712 Azeri öğrenci devlet burslu olarak Türkiye Cumhuriyeti'nde öğrenimlerine devam etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'ndeki öğrencilerin eğitimleri devlet yoluyla ve gayri devlet yoluyla gerçekleşmektedir. Devlet yoluyla eğitim alan öğrencilerin finansmanını büyük ölçüde Türkiye Cumhuriyeti ve belirli ölçüde Azerbaycan Cumhuriyeti karşılamaktadır. Her iki ülkede de en büyük desteği eğitim bakanlıkları sağlamaktadır. Bunlar barınma, iaae, okul harcı, giyim ve kırtasiye masrafları, bazı illerde şehir içi ulaşım desteği şeklinde olmaktadır. Azerbaycan Eğitim Bakanlığı belirli miktar bursla birlikte, ülkeler arası ulaşım harcamalarını da sağlamaktadır.

Gayri devlet yoluyla Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim almakta olan öğrencilerinse bütün harcamaları kendi bütçelerinden veya hayırsever kuruluş ve iş

adamları tarafından karşılanmaktadır. Bunun yanında Türkiye'deki bazı devlet kurumları, sivil kuruluşlar, dernekler ve eğitim kurumlarının da verdiği bazı burslardan yararlanabilmektedirler.

Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim almış mezunlar günümüzde Azerbaycan Cumhuriyeti'nde önemli devlet ve özel kurumlarda görev yapmaktadırlar. İç işleri Bakanlığı, Dış İşleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Gümrük Komitesi (gümrük işlerinde en üst makam), Anayasa Mahkemesi, Milli İlimler Akademisi ve Nahçıvan Şubesi, devlet ve özel eğitim kurumları ve bankaları gibi kurumlarda Türkiye'deki eğitim kurumlarından mezun öğrencilerin çalıştığı görülmektedir (Merdanov, 2006: 238). Yine, Türkiye'deki eğitim kurumlarından mezun öğrenciler. Avrupa ülkeleri ve ABD gibi ülkelerde eğitimlerine devam etmekte veya çalışmaktadırlar.

Türkiye Cumhuriyeti'nden sonra en önemli eğitim anlaşmaları Rusya Federasyonu'yla yapılmıştır. Rusya Federasyonu'nda da çok sayıda devlet ve gayri devlet yoluyla eğitim almakta olan öğrenciler vardır. 2001 senesinde, iki ülkenin Eğitim Bakanlıkları arasında yapılan eğitim anlaşmasından sonra Rusya Federasyonu kendi ülkesine her sene öğrenci almaktadır (Naçionalniy otçet A.R., 2004:76).

1993–1994 eğitim öğretim yılından itibaren, Azerbaycan Mısır Arap Cumhuriyeti ve Çin Halk Cumhuriyeti'yle yaptıkları eğitim anlaşmaları doğrultusunda bu ülkelere yüksek öğretimde eğitim alacak öğrenciler göndermektedir. Giden öğrencilerin burslarını eğitim için gittikleri devletler karşılamaktadırlar. Mısır Arap Cumhuriyeti ve Çin Halk Cumhuriyeti'nde öğrenciler lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim almaktadırlar.

2005 senesinin Nisan ayından itibaren Azerbaycan Cumhuriyeti'yle Mısır Arap Cumhuriyeti arasındaki anlaşmalara bir önemlisi daha eklenmiştir (Merdanov, 2006:239). Anlaşma doğrultusunda Azerbaycan Petrol (Neft)

Akademisi'nin, Mısır Arap Cumhuriyeti'nde Güneydoğu Sinay şubesinin açılmasına ve 2006–2007 senesinden itibaren eğitime başlamasına karar verilmiştir.

Yine aynı kaynağa göre eğitim alanında bir diğer anlaşmaysa Ukrayna'yla yapılmıştır. Ukrayna'nın başkenti Kiev'de Haydar Aliyev adına Siyasi ve Sosyal Enstitü açılmıştır. Ayrıca, Kiev Devlet Üniversitesinin Şarkiyat fakültesinde 2002–2003 eğitim ve öğretim yılından başlayarak Azerbaycan Dili ve Edebiyatı Bölümü açılmıştır. Eğitim Bakanlığı bu bölüm için bazı ders kitapları, eğitim araçları ve program desteği sağlamıştır.

Azerbaycan Cumhuriyeti yurtdışına eğitim amaçlı öğrenciler gönderdiği gibi aynı sebeple diğer ülkelerden de öğrenciler almaktadır. Bu ülkeler arasında Türkiye, Rusya, Ukrayna, Çin, Güney Kore, İsveç, ABD ve İsrail gibi ülkeler yer almaktadır. 2006–2007 eğitim senesinde 40'tan fazla ülkeden, 3690 öğrenci Azerbaycan'da eğitim almıştır (A.İ.G, 2007:201–203). Azerbaycan'da yabancı öğrenciler için yaşanan en büyük problem yurt probleimidir. Mevcut yurtların yeterli olmaması ve büyük bir kısmında da Karabağ Savaşı mağdurlarının barınması bu problemi doğurmaktadır.

Azerbaycan'dan aynı zamanda ABD, İngiltere, Almanya gibi ülkelere de eğitim için öğrenciler gönderilmektedir. Bu öğrencilerin finansmanıysa daha çok ülkedeki bazı uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanmaktadır. Bunların dışında Slovakya, Çek Cumhuriyeti ve Romanya da Azerbaycan'dan öğrenci almaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi Azerbaycan Cumhuriyeti yabancı ülkelerle beraber bazı uluslararası kuruluşlarla da işbirliği yapmakta ve belirli projeler yürütmektedir. Bu kuruluşlardan bazıları şunlardır;

- UNESCO
- UNICEF
- British Council

- Avrupa İttifakı
- Açık Cemiyet Enstitüsü Yardım Fonu
- Birleşmiş Milletler
- Avrupa Konseyi
- ACCELS
- IREX
- ISESCO
- Uluslararası Kızıl Haç Kuruluşu

SONUÇ

Azerbaycan Cumhuriyeti 17 senedir ki bağımsızlığını elde etmiştir. Geçen zaman zarfında ülkede çoğu alanlarda değişim ve gelişmeler yaşanmıştır. Mevcut potansiyel ve uluslararası anlaşmalar sonucunda elde ettiği destekler yaşanan değişim ve gelişmelere olanak sağlamaktadır. Azerbaycan'da bağımsızlık sonrası önemli değişimler ve gelişmeler yaşanan alanlardan biri de eğitimidir. Bu çalışmada bağımsızlık sonrası Azerbaycan eğitim sisteminin hangi değişim ve gelişmeleri yaşadığı araştırılmıştır. Ayrıca, yaşanan değişimler sürecinde yaşanan problemler verilmiş ve devletin bu problemler karşısında ürettiği ve uyguladığı çözümler aktarılmıştır. Bağımsızlık sonrası görülen değişimler, gelişmeler ve problemler daha çok arz ettikleri önem çerçevesinde bu çalışma içinde verilmeye çalışılmıştır. Tabii ki, bunlarla sistemin tamamı yansıtılmamış, fakat önemli görülen noktaların verilmesiyle bütünü görülmesine belirli bir katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

Tarama yöntemiyle yapılan bu çalışmada, bağımsızlık sonrası eğitim sisteminin bütün kademeleri ele alınmış ve mümkün olduğunca güncel bilgiler verilerek sistem tanıtılmaya çalışılmıştır. Çalışmada özellikle, yeni oluşturulmuş eğitim sisteminin, yerli ve güncel kaynaklarla tanıtılması ve bu konuda kaynak oluşturulması amaçlanmıştır. Ülkedeki yeni eğitim sistemiyle ilgili yeteri kadar kaynağın olmaması, çalışmanın yapılmasına zorluk teşkil etse de bu konuda yeni ve güncel kaynak oluşturması bakımından çalışmanın önemini artırmaktadır.

Çalışmanın seyri boyunca, bağımsızlık sonrası Azerbaycan Cumhuriyeti'nde çok sayıda değişimin yaşandığını görmekteyiz. Yaşanan değişimlerin olumlu yönde olması, ülkedeki eğitim sistemini daha da geliştirmekte ve güçlendirmektedir. Eğitim sistemindeki gelişmeler daha çok yasal temellerin oluşturulmasında görülmektedir. Yeni oluşturulmaya çalışılan sistemde eski olan çoğu şeyin değişmesi ve günümüz şartlarına uygun hale getirilmesi yasal düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Ülkede son 17 senedir nerdeyse eğitimin her alanında yapılan yasal düzenlemeler, günümüzde de devam etmektedir. Çalışmada,

eğitimin her kademesi işlenirken bu gibi gelişmeler de aktarılmıştır. Bu anlamda ülkedeki en büyük gelişme, 1992 çıkarılan eğitim kanunu ve 1995 senesinde çıkarılan anayasadır. 1999 senesinden itibaren yapılan reformlar da bu gelişmenin önemli bir göstergesidir.

Çalışmadan ortaya çıkan önemli bir sonuç da, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin eğitim sisteminde yapılan değişim ve gelişmelerde, milli ve manevi değerlere bağlı kalınarak dünya standartlarının yakalanmaya çalışılmasıdır. Nerdeyse yaşanan her gelişmede bu ilke esas alınmıştır. Özellikle 1999 senesinde başlamış ve üç aşamada devam ettirilen reform programları da bu ilke üzerine kurulmuştur. Bu sebeptir ki, Azerbaycan'da günümüze kadar uygulanan reform programlarının sonuçlarında Eğitim Bakanlığı önemli problemler yaşamamıştır.

Azerbaycan eğitim sistemindeki yaşanan değişim ve gelişmeler, çok normal olduğu gibi aynı zamanda zorunluluk da arz etmektedir. Çünkü yeni bağımsızlığını elde etmiş bir ülke için bu vazgeçilemez ve doğal bir süreçtir. Özellikle, bilgi, iletişim ve teknolojinin hızla ilerlediği bir dönemde bu ilerlemelere kayıtsız ve duysuz kalmak büyük bir kayıp ve zarar olabilir. Ayrıca Sovyetler dönemi sonrası serbest piyasa ekonomisine geçilmesi ve özel mülkiyete izin verilmesi ülkede birçok yeni alanın oluşturulmasına ve iş yerlerinin açılmasına sebep olmuştur. Çoğu insanın bu tarz girişimlerde bulunması, önemli sayıda günün ve piyasanın şartlarına uygun eleman ihtiyacını doğurmuştur. Bu da doğal olarak ülkede eğitimin önemini en az bir kat daha artırmıştır.

Problem ve sıkıntıların yaşanmaması için cumhuriyeti kuran insanlar, bu alana öncelik tanımış ve ilk çalışmaları yapmışlardır. Yapılan çalışmalar yeterli olmasa da başlangıç için büyük önem arz etmiştir. Aynı dönemde, ülkede Latin alfabesinin kullanımına başlanmış ve mümkün olduğu kadar bunun eğitimi verilmiş, birçok kitap ve yayının yeni alfabeyle basılması sağlanmıştır. Bunlardan başka, eğitimde birçok uluslararası anlaşma sağlanmış, ihtiyaç duyulan alanlarda, yurtiçinde öğrenciler yetiştirildiği gibi yurtdışına da çok sayıda öğrenci

gönderilmiştir. Aynı şekilde, önemli sayıda yabancı öğrenci, eğitim için Azerbaycan'a gelmiştir.

Eğitim sisteminin gelişme sürecinde, yeni eğitim-öğretim plan ve programları oluşturulmuş, yeni ders kitapları hazırlanarak basılmış ve okullara gerekli eğitim-öğretim materyalleri sağlanmıştır. 1999 senesinden itibaren uygulanan programlar sonucunda yeni okul binaları ve sınıfları yapılmış, onarıma gereksinim duyulan eğitim kurumları onarılmıştır. Yapılan programlarla eğitim kurumları, gerekli araç ve gereçlerle, bilgisayar ve iletişim teknolojileriyle teçhiz edilmiştir. Hatta, Sovyetler Dönemi sonrası bu birliğe ait olmuş ülkeler arasında ilk defa Azerbaycan Cumhuriyeti genel orta eğitimde öğrencilere ücretsiz ders kitapları dağıtmıştır. Ülkede öğrencilerin kütüphanelerden faydalanabilmesi için birçok ansiklopedi ve dünya klasikleri gibi önemli eserler Latin alfabesiyle basılmış ve kütüphanelere yerleştirilmiştir. Çünkü yeni nesil kiril alfabesini bilmediği için, Sovyet döneminden kalmış ve kiril alfabesiyle basılmış eserlerin okunmasında zorluklar yaşamaktaydı.

Bunlarla beraber üstün zekâlı ve yetenekli öğrenciler için önemli çalışmalar yapılmış ve onlar için gerekli yasal, maddi ve teknik altyapı hazırlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, kimsesiz çocukların barındıkları kurumlardan alınarak ailelere verilmesi, doğal ve mutlu ortamlarda yetişmesi hedeflenmiş ve bu yönde önemli çalışmalar yapılmıştır.

Eğitim sürecindeki en önemli gelişme ise özel okulların açılmasına izin verilmesi ve bunun için yasal altyapının oluşturulması olmuştur. Özel okulların açılmasının en önemli tarafıysa, biraz daha serbest ve esnek olması, ayrıca devlet tarafından finanse edilmemesi sebebiyle eğitim sistemine birçok yenilikleri ilk defa getirmesi ve denemesi olmuştur. Ayrıca başarılı eğitimi sayesinde uluslararası bilim olimpiyatlarında birçok başarıya imza atmış ve Azerbaycan'ın adını yurtdışında duyurmuştur.

Yüksek öğretimdeki en önemli değişmelerden biri de Sovyet döneminden kalma beş senelik lisans eğitimi döneminin bitmesi ve yüksek öğretimde iki kademeli sisteme, yani lisans ve yüksek lisans kademeli eğitim sistemine geçilmesidir. Diğer bir yenilikse yüksek öğretimde, eskiden olduğu gibi öğrencilerin sadece bir veya iki sınav sonucuna göre değil, çok puanlı sisteme göre değerlendirilmesi olmuştur. Yüksek öğretimdeki bir diğer önemli gelişme, Azerbaycan'ın yüksek öğretimde Bolonya sürecine katılması olmuştur. Bu sebeple, Azerbaycan'daki bazı okullar, pilot olarak kredili sisteme geçmiş ve zamanla diğer üniversiteler de bu sisteme geçiş yapmaya başlamışlardır.

Eğitim sisteminde tüm bu olumlu gelişmelerle beraber birçok eksik yönler ve problemler de yaşanmıştır. Yaşanan problemlerin içindeyse Karabağ Savaşı önde gelmektedir. 1987 senesinden itibaren haksız olarak Azerbaycan'a toprak iddiasında bulunan Ermenistan, Karabağ ve civarında birçok katliamlar yapmış ve çok sayıda insanın kendi memleketini terk etmesine sebep olmuştur. Savaşın bilançosu çok ağır olmuş, çok sayıda insan katledilmiş, esir alınmış ve zorunlu mülteci durumuna getirilmiştir. Bununla beraber, Azerbaycan'ın topraklarının 20%'i işgal edilmiş ve ekonomisine büyük miktarda zarar verilmiştir. Savaş sonucunda zorunlu mülteci durumuna gelen mağdur sayısı bir milyonu geçmektedir.

Bu savaşın eğitime vurduğu zarar çok büyüktür. Savaş sonucunda işgal edilmiş topraklarda, birçok eğitim kurumu da kaybedilmiştir. Dolayısıyla okulunu kaybeden öğrenciler de ülkenin geri kalan eğitim kurumlarına alınmıştır. Bu da zaten öğrenci sayısı fazla olan okulları daha da zor duruma getirmiştir. Ayrıca savaş mağdurlarının barınma amaçlı bazı okul binalarında ve yurtlarda kalması ülkede eğitimin durumunu iyice zora sokmaktadır. Zorunlu mülteci durumuna gelen mağdurların, zaten sayısı az olan üniversite yurtlarında kalmaları, yüksek öğretimdeki öğrencilerin barınma problemini de artırmaktadır. Bunlara okul öncesi eğitim ve genel orta eğitim kurumlarının binaları eklenince durumun ehemmiyeti bir daha anlaşılmaktadır.

Bunun dışında eğitim sisteminde görülen genel problemler nerdeyse eğitimin tüm kademeleri için geçerli olmaktadır. Bunu çalışmanın genelinde görebilmekteyiz. Özellikle yetersiz, güncel olmayan ve günün şartlarına ayak uyduramayan maddi teknik altyapı, eğitim-öğretim plan ve programları, bazı branşlara uygun yeni ders kitaplarının olmaması, eğitimci eksiği ve yetersizliği, finans problemleri çok karşılaşılan problemlerdendir. Söz konusu problemlerin içinde özellikle en çok dikkate değer olay ise yetiştirilen öğrencilerin günün taleplerine uygun olmaması, yeterli bilgi ve birikimi elde edememesidir. Bunun sebebi sadece okulda verilen eğitim, kullanılan ders kitapları veya eğitimciler değildir. Burada başlıca görülen problem, eğitim programlarının piyasanın ihtiyaçlarından habersiz olmasıdır. Dolayısıyla, bu program ve plana göre yetişen öğrenciler piyasada iş bulamamaktadırlar. Sonuç olarak görülen şudur ki, ülkede işsizlikten çok, ihtiyaç duyulan eleman problemi yaşanmaktadır.

Ayrıca sistemdeki mevcut eğitimciler, yeniden hazırlanma, hizmet içi eğitim alma gibi yollarla sürekli eğitime tabi tutulamamaktadır. Durum böyle olunca eğitimciler yenilikleri ve güncel bilgileri öğrenememektedirler. Bu belki de sayısal bilimlerde çok büyük bir problem oluşturmayabilir, fakat sosyal bilimlere ait derslerin içeriğinde önemli değişiklikler yaşanabilmektedir. Özellikle, eski Sovyet ülkelerinden olan Azerbaycan'da bu çok olağan bir durumdur.

Bilindiği üzere Azerbaycan, yetmiş sene Sovyetler Birliğinde yaşamış ve vatandaşları bu sistemin gereğince eğitim almış ve yetişmişlerdir. Daha önce de tekrar edildiği gibi Sovyet döneminde eğitim tamamen sistemi ve ideolojiyi yaymak ve korumak üzere tasarlanmıştı. Hatta eğitimde çalışanların önemli bir kısmı, aynı zamanda tek parti olan Komünist partisinin üyelerinden oluşmaktaydı. Sonuç olarak, eğitimde seçilen derslerin, kitapların, oluşturulmuş içerik ve konuların bu amaca hizmet ettiği inkâr edilemez bir gerçektir.

Dolayısıyla, Sovyet döneminde yetişmiş, kendisini günümüz şartlarına uygun bilgi ve deneyimlerle geliştirmemiş ve hala o dönemin zihniyetiyle hayata

bakan eğitimcilerin günümüz gençlerine vereceği çok da bir şey olmasa gerektir. Özellikle bağımsızlık sonrası hızlı değişimle o dönemin ideolojik derslerinin değişerek günümüz şartlarına uyarlanması bu dersleri veren bazı eğitimciler için birtakım problemler oluşturmaktadır. Yukarıda bahsedilen özelliklere sahip eğitimcilerin bu yeni derslerde çok da verimli olduğu düşünülemez. Bu durumu örnekle daha da belirgin bir hale getirebiliriz. Sovyetler döneminde “ateizm” derslerine giren bir eğitimci, günümüz eğitim kurumlarında onun yerine verilen “dinşünaslık” (din kültürü) derslerine girebilmekte ve yetersiz olduğu durumlarda çok zorluklar yaşayabilmektedir. Bir de “parti tarihi” yerine “siyasal tarih”, “ateizm” yerine “dinşünaslık” gibi bu tarz derslerin yüksek öğretim kurumlarında verildiği düşünülünce durumun ehemmiyeti bir daha ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, Sovyet döneminde yetişmiş eğitimcilerin, günümüz şartlarına ve taleplerine cevap vermesi sürekli eğitim olmadan imkânsız olarak görülmektedir.

Azerbaycan eğitim sistemindeki problemlerin çözümü için özellikle ana problem olan Karbağ savaşının adaletli bir şekilde sonuçlandırılarak, zorunlu mültecilerin kendi topraklarına geri gönderilmesi gerekmektedir. Burada onların barınması, çalışması ve eğitim alabilmesi için yeni binalar ve kurumlar tesis edilmelidir. En önemlisi, öğrencilerin tamamının eğitime alınması sağlanmalıdır. Bu şekilde, Azerbaycan’ın geride kalan bölgelerinde barınma amaçlı kullanılan eğitim kurumlarının boşaltılmasıyla, önemli ölçüde yerli öğrenciler kolaylıklar yaşayabilecektir. Özellikle, yüksek öğretim kurumlarına ait yurtların boşaltılması, çok sayıda yerli ve yabancı öğrencilerin barınma problemini önemli ölçüde çözebilecektir. Fakat bununla beraber orta öğretim ve yüksek öğretim için yeterli sayıda günümüz şartlarına uygun yurtların yapılması, barınma problemine kalıcı çözümleri getirebilecektir.

Özellikle yetersiz, güncel olmayan ve günün şartlarına ayak uyduramayan maddi teknik altyapı, eğitim-öğretim plan ve programlarının güncellenmesi, gerekli değişikliklerin yapılması eğitimin daha kaliteli verilmesine zemin oluşturacaktır. Ayrıca, bazı branşlara uygun yeni ders kitaplarının oluşturulması, birçok kitapların

da sadece şekil olarak değil, aynı zamanda içerik olarak da değiştirilmesi öğretime önemli ölçüde fayda sağlayacaktır. Bir diğer problem olan eğitimci eksikliği ve yetersizliği için eğitimci hazırlayan eğitim kurumlarının durumu iyileştirilmeli, sürekli eğitim programları uygulanmalı ve bu alanın denetimi sağlanmalıdır. Ayrıca, eğitimciler için teorik bilgilerden çok uygulama çalışmaları yapılmalıdır. Bunlarla beraber, öğretmenlerin toplumdaki sosyal statüsünün ve hayat standartlarının yükseltilmesi, öğretmen eğitiminde alternatif modellerden; özellikle uzaktan eğitimden faydalanılması, mesleğin değer kazanmasına ve rağbet görmesine sebep olabilir.

Eğitimde yaşanan finans problemleri için özellikle, 1997 senesinden itibaren okul muhasebelerine, kendi hesaplarını açma izni verilmesi daha aktif olarak kullanılabilir. Bunun için okul şuralarının çalışmalarıyla, yerli birçok kurum, kuruluş ve iş adamlarından bu hesaba maddi kaynak sağlanması istenebilir. Bu şekilde eğitimin finansmanında bir rahatlama yaşanabileceği gibi, toplumun eğitime sahip çıkması da artacaktır. Bunlarla beraber özel eğitim kurumlarının sayısının çoğaltılması ve bunun için gerekli teşviklerin yapılması eğitimin finansmanına büyük katkıda bulunacağı gibi, diğer birçok problemlerin de çözülmesinde kolaylık sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Abbasov, Akif: **Pedagogika (muhtasar konspekt ve shemler)**, Bakü, Mütercim Yayıncılık, 2007

Ağamaliyev, Rehim: A.R.T.N., **Azerbaycan Respublikası'nın Tahsil Sistemi**, Bakü, 1997

Ağamaliyev, Rehim: "Azerbaycan Eğitim Sistemi," t.y., (Çevrimiçi)
www.egitim.aku.edu.tr/agamaliyev.doc, 21 Nisan 2008

Ağamaliyev, Rehim: **Azerbaycan Tahsili XXI asra doğru: yönetim, öncelikler, reformlar**, Tahsil Yayıncılık, Bakü, 1998

Ağayev, Ejder: **Azerbaycan İctimai-Pedagoji Fikrinde şahsiyetin formalaşması**, Bakü, Avrupa Yayıncılık, 2005

Ağayev, Ejder: **Güney Kafkasya Halklarının Pedagojik İlişkileri Tarihinden**, Bakü, Tehsil Yayıncılık, 2004

Ağayev, Ejder: **Mekteplerde Sosyalist Vatanına Sadakat Terbiyesi**, Bakü, Maarif Yayıncılık, 1975

Ağayev, Ejder., Talıbov, Yusif., Eminov, Allahverdi., İsayev, İramin: **Pedagogika**, Bakü, Adiloğlu Yayıncılık, 2006

Ağayev, Ejder: **Talim Prosesi: Anane ve Muasırlık**, Bakü, Adiloğlu Yayıncılık, 2006

Ahmedov, Hümeyir: **Azerbaycan Respublikası Konstitutsiyasında talim ve terbiye meseleleri**, Bakü, ELM yayıncılık, 1998

Ahmedov, K.M.: "*Azerbaycan ictimai icma kuruluşu döneminde*," **Azerbaycan tarihi (en gedim dövrlerden XX esrin evvellerine geder)**, Bakü, Elm Yayıncılık, 1993

Aliyev, Haydar: "C. Nahçivanski Adına Askeri Lisenin 30 yıllık Yubileyine Hesr Olunmuş Tenteneli Merasimde Azerbaycan Respublikası'nın Prezidenti ve Ali Baş Kumandan H. Aliyev'in Nutku," **Azerbaycan Muallimi**, 25 Nisan-1 Mayıs, 2003

Aras, Nuri: **Azerbaycan Ekonomisi ve Yatırım İmkânları**, Bakü, TÜSİAB Yayınları, 2005

A.R.T.N., “Tahsil hamı üçün-2000” programı,” **Azərbaycan Milli Hesabatı**, Bakü, 1999

A.R.T.N., **2007/2008 Ders Yılı için Umum tahsil Mekteplerinin Öğretim Planı**, Bakü, Kövsər Yayıncılık, 2007

Azərbaycan Cumhuriyeti, t.y., (Çevrimci)

<http://www.turan.tc/turk/azerbaycan/azerbaycan.html>, 2 Nisan 2008

Azərbaycan Cumhuriyeti Eğitim Kanunu, Bakü, Öyretmen Yayıncılık, 1993

“Azərbaycan Cumhuriyeti’nin Yetişkinler Kanunu,” t.y.,
<http://www.mektebler.az/static/19/145>, 21 Nisan 2008

Azərbaycan Devlet İstatistik Komitesi: **Azərbaycan İstatistik Göstercileri**, Bakü, Seda Yayıncılık, 2007

Azərbaycan Devlet İstatistik Komitesi, 2007, (Çevrimci)

http://www.azstat.org/publications/azfigures/2007/az/001.shtml#t1_1, 21 Mart 2008

Azərbaycan Devlet İstatistik Komitesi: 2007, (Çevrimci)

<http://www.azstat.org/publications/azfigures/2007/az/007.shtml#t7> 10 Nisan 2008

Azərbaycan Devlet İstatistik Komitesi: 2007, (Çevrimci)

<http://www.azstat.org/publications/azfigures/2007/az/012.shtml#t12> 12 Mart 2008

Azərbaycan Devlet İstatistik Komitesi: 2007, (Çevrimci)

http://www.azstat.org/publications/azfigures/2007/az/008.shtml#t8_1, 15 Nisan 2008

Azərbaycan Devlet Petrol Şirketi Raporu: 2007, (Çevrimci)

<http://www.socar.gov.az/oilgas-az.html?tarix=2007>, 21 Nisan 2008

Azərbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı: “Azərbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı Tüzüğü,” 2005, (Çevrimci)

<http://www.edu.gov.az/view.php?lang=az&menu=145>, 20 Şubat 2008

Azərbaycan İlimler Akademisi, Bakü, Sabah Yayıncılık, 1995

Azərbaycan gazetesi, 22 Ağustos, 2004

Azərbaycan gazetesi, 4 Şubat, 2005

Azərbaycan gazetesi, 11 Haziran, 2005

Azerbaycan gazetesi, 30 Mart, 2006

Azerbaycan gazetesi, 18 Nisan, 2006

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi: “Kuruluş Tarihi,” t.y., (Çevrimci)
<http://www.science.az/az/cat.php?fid=history>, 21 Nisan 2008

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi: “Bölümler,” t.y., (Çevrimci)
<http://www.science.az/az/branches/index.htm>, 21 Nisan 2008

Azerbaycan Respublikası, Nurlan Yayınları, 2004

Azerbaycan Respublikası Konstitusiyası, Bakü, Kanun Yayınları, 2006

Azerbaycan Respublikası Tahsil Kanun vericiliği Külliyyatı, Bakü, Tahsil Yayınları, 2002

“Azerbaycan Tahsil Nazırlığının Matbuat Hizmetinin Malumatları,”
Azerbaycan Muallimi, 29 Ağustos, 2003.

“Azerbaycan’ın ali mekteplerinde 3690 yabancı tahsil alır,” **Azerbaycan gazetesi**, 1 Ocak 2007 (Çevrimci)
<http://azerbaijan.news.az/index.php?Lng=aze&Pid=10210> 11 Haziran, 2008.

Azerbaycan Tarihi, C. I, Bakü, Azereşr Yayıncılık, 1961

Azerbaycan Tarihi, (en gedim zamanlardan XX asradek) C. I, Bakü, Azereşr Yayıncılık, 1994

Azerbaycan Tarihi, (en gedim zamanlardan XX asradek) C. I, Bakü, Çıraq yayıncılık, 2007

Azerbaycan Türk Dünyası İşletme Fakültesi: t.y., (Çevrimci)
<http://baku.turan.org/hakkimizda.php>, 8 Nisan 2008

Azerbaijan University of Languages, Bakü Kovser Publishing house, 2006

Bahşaliyev, Valeh, İsmayılov, Nizami: **Azerbaycan’da “Ömür boyu tasil” ve “Yaşlıların Tahsili”, Seminer ve Müzakerelerin Materyalleri**, Bakü, Tahsil Yayıncılık, 2005

Bakü Türk Anadolu Lisesi: “Tarihçe,” t.y., (Çevrimci)
<http://www.btal.edu.az/new/?name=content&id=1&link=3&cont=0&lang=2>, 9 Şubat 2008

Bakü Türk Anadolu Lisesi: “Başarılarımız,” t.y., (Çevrimci) <http://www.btal.edu.az/new/?name=content&id=1&subid=11&link=1&cont=10&lang=2>, 08 Nisan 2008

Bakü Türk Anadolu Lisesi: “Eğitim-Öğretim,” t.y., (Çevrimci) <http://www.btal.edu.az/new/?name=content&id=1&subid=36&link=1&cont=9&lang=2>, 8 Nisan 2008

Balayev A. H., “Azerbaycan Demokratik Respublikası (1918-1920-ci iller),” **Azerbaycan Tarihi (en gedim dövrlərdən XX əsrin evvəllərinə gədər)**, Bakü, Elm Yayıncılık, 1993

Berge, Zane L.: **Sustaining Distance Training Integrating Learning Technologies into the Fabric of Enterprise**, ed. Zane L. Berge, San Francisco, Jossey-Bass Inc., 2005

Bünyadov, Ziya: **Azerbaycan 7–9. Asırlarda**, Bakü, Elm Yayıncılık, 2005

Can, A.Çetin: "Araştırma Raporu; Azerbaycan Üniversiteleri", Bakü 1999

Çocuk Hakları Sözleşmesi, Bakü, Çocuk Fonu, 1996

Devlet Talebe Kabul Komissiyası: 2008, (Çevrimci) <http://www.tqdk.gov.az/> 15 Nisan 2008

Devlet Talebe Kabul Komissiyası: 2008, (Çevrimci) http://www.tqdk.gov.az/?go=about13_a.htm, 15 Nisan 2008

Efendiyev, Oktay: **Azerbaycan Safeviler Devleti**, Bakü, Azərneşr Yayıncılık, 1993

Elesgerov, Şahlar: **Tahsilimiz, Dünen, Bugün, Sabah**, Bakü, Azerbaycan Yayıncılık, 2003

Eliyarlı, Süleyman: **Azerbaycan Tarixi (uzak geçmişten 1870 yıllarına kadar)**, Bakü, Azerbaycan Yayıncılık, 1996

Eminov, Zakir: A.R.T.N. Azerbaycan İlimler Akademisi, **Coğrafya malumat kitabı**, Bakü, 2002

Erdoğan, İrfan: **Çağdaş Eğitim Sistemleri**, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 2003

Erdoğan, İrfan: **Yeni Bir Binyıla Doğru Türk Eğitim Sistemi**, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 2002

Ergün, Muammer: “Azerbaycan Eğitim Sistemi,” t.y., (Çevrimiçi) <http://w3.gazi.edu.tr/web/mergun/azbegt.htm>, 23 Nisan 2008

- Helilov, Selaheddin: **Tahsil, Talim, Terbiye**, Bakü, Azərbaycan Üniversitesi Yayınevi, 2005
- Heşimov, Alihaydar. Sadıkov, Ferahim: **Azərbaycan Halk Pedagojisi**, Bakü, Patronat yayıncılık, 1993
- Hesenov, Ağahüseyn, Ağayev Ejder: **Pedagogika**. Bakü, Naşir yayıncılık, 2007
- İskenderov, İskender: “Azərbaycan Orta Tahsilinin Düneni, Bugünü Sabahı,” **Azərbaycan Muallimi**, 6–12 Aralık 2001
- İsmayılov, Mahmud: **Azərbaycan Tarihi**, Bakı, Azərneşr Yayıncılık, 1993
- Karalov, Zahid: **Tahsil Sistemlerine Muasır Bahış**, Bakü, Pedagogika Yayıncılık, 2003
- Karalov, Zahid: **Terbiye (prensipler, mezmun, metodika)**, Bakü, Pedagogika Yayıncılık, 2003
- Kardaşov, T.B., Cavadov İlham: **Tahsilde Monitoring ve Onun Növleri**, Tahsil Problemleri Enstitüsünün eserleri, Bakü, 2004
- Kazımov, Nureddin: **Ali Mektep Pedagojisi**, Bakü, Elferül Yayıncılık, 2006
- Kazımov, Nureddin: **Mektep Pedagojisi**, Bakü, Çarşıoğlu Yayıncılık, 2002
- Kazıyev, Yusif: **Mütealiye Pedagogikası**, Bakü, Maarif Yayınları, 2002
- Keegan, Desmond: **Foundation of Distance Education**, 2nd ed., New York, Chapman and Hall Inc., 1991
- Kelbeliyev, Ahmed: **Tahsili İdare Etmenin Esasları**, Bakü, Nurlan Yayıncılık, 2006
- Kogut, Bruce, Zander, Udo: “Knowledge of the Firm”, **Combinative Capabilities and the Replication of Technology, Knowledge in Organizations**, Boston Butterworth Heinemann, 1997
- Lowe, John: **Dünyada Yetişkin Eğitime Toplu Bakış**, çev., Turhan Oğuzkan, Ankara, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 1985
- Mahmudava, Rehime: **Ali Mekteplerde Serbest Çalışma imkânları ve Yolları**, Bakü, Çarşıoğlu, 2005
- Maksudov, F., Eliyev İ., Ağamaliyeva N., Alışanlı Ş.: **Azərbaycan Cumhuriyeti (1918–1920)**, Bakü, Elm Yayıncılık, 1998

- Meherremov, Abel: **Bakü Devlet Üniversitesi**, Göytürk Yayıncılık, Bakü, 2000
- Maharramov, Abel: **Science and Education in Globalized**, Constanta, Ex Ponto, 2006
- Mehrabov, Abdull, Cavadov, İlham: **Umum tahsil Mekteplerinde monitoring ve değerlendirme**, Bakü, Mütercim Yayıncılık, 2007
- Memmedov, Yusif: **Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi**, Bakü, Nurlan Yayıncılık, 2006
- Merdanov, Misir: **Azerbaycan Tahsili dün, bugün, yarın**, Bakü, Tahsil Yayınları, 2006
- Merdanov, Misir: “Azerbaycan Tahsili Kurultayda Kurulataya: Uğurlar, Problemler, Perspektifler (1998-2003 seneleri)” **Azerbaycan Muallimi**, 3-9 Ekim 2003
- Merdanov, Misir: “Conference on the Reform of the Education System in Azerbaijan for a Sustainable Future”; **Record of the visit of the Azerbaijan Delegation to UNESCO, 5-7 July 2005**; 2005 (Çevrimci) <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001429/142970e.pdf> 21 Nisan 2008
- Merdanov, Misir: “Haydar Aliyev ve Azerbaycan Tahsili (1969-2003. yıllar)” **Azerbaycan Muallimi**, 7–13 Mart 2003
- Merdanov, Misir, Şahbazlı, Faik: **Azerbaycan Tahsil Siyaseti (1998–2004)**, C. I, Bakü, Çaşioğlu Yayıncılık, 2005
- Merdanov, Misir, Kuliyeve E.: **Azerbaycan Tahsili Halk Cumhuriyeti yıllarında: 1918-1920**, Bakü, Çaşioğlu Yayınları, 2003
- M.E.B., Türk Cumhuriyetlerinin Eğitim Sistemleri, Ankara, 1997
- Mollayev, İ.: **Orta Çağlarda Azerbaycan Mütefekkirleri Talim-Terbiye Hakkında** Bakü, 1996
- Monitoring: “Azerbaycan’da Yasal Olarak Eğitim Vermekte Olan Yüksek Öğretim Kurumları,” 2007, (Çevrimci) <http://www.monitoring.az/index.php?cats=1&ids=227&lngs=aze>, 5 Nisan 2008
- Orucov, Ziyeddin, Qeşemoğlu: “Yaşlıların Tahsinin Teşkilati Bazası ve İdare Olunma Sistemi” **Azerbaycan’da “Ömür Boyu Tahsil” ve “Yaşlıların Tahsili”, Seminer ve Müzakerelerin materyalleri**, Bakü, Tahsil Yayıncılık, 2005
- Özeren, Enver: **Haydar Aliyev ve “ÇAĞ” Öğretim**, Bakü, 2007

Qafqaz Üniversitesi: “Kuruluş,” t.y., <http://www.qafqaz.edu.az/index.php?z=11>, 22 Nisan 2008

Qafqaz Üniversitesi: “Fakülteler,” t.y., (Çevrimci) <http://www.qafqaz.edu.az/index.php?z=28>, 22 Nisan 2008

Razvitiye Obrozovaniya v Azerbaydjanskoy Respublike-**Naçionalny Otçet A.R.**, 2004

Rosenberg, Marc J.: **E-Learning: Strategies for Delivering Knowledge in the Digital Age**, New York, McGraw-Hill, 2001

Rzayev, Bahış: **Mekteplerde İdrak Prosesinin Faalleştirilmesi**, Bakü, “TS” firma matbaası, 2000

Saray, Mehmet: **Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi**, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1996.

Seyidov, Fikret: **Kori Seminaryası ve Onun Mezunları**, Bakü, 1988

Talebe Devlet Kabul Komisiyası, Abituryent Sayı 1, Bakü, 2008

T.C. M.E.B. Yurt Dışı Eğitim Öğretim Genel Müdürlüğü: “Yurt Dışı Eğitim Öğretim Kurumları: Bakü Türk İlköğretim Okulu,” t.y., (Çevrimci) <http://yeogm.meb.gov.tr/>, 21 Nisan 2008

T.C. M.E.B. Yurt Dışı Eğitim Öğretim Genel Müdürlüğü: “Azerbaycan; Türkiye-Azerbaycan Eğitim İlişkileri: Büyük Öğrenci Projesi,” t.y., (Çevrimci) <http://yeogm.meb.gov.tr/>, 21 Nisan 2008

TİKA: Yayınlanmamış “Azerbaycan Ülke Raporu,” t.y., (Çevrimci) <http://www.tika.gov.tr/TR/Icerik.ASP?ID=276> , 21 Nisan 2008

Türk Dünyası İşletme Fakültesi: “Yurtdışı Eğitim: Liselerimiz,” t.y., (Çevrimci) http://www.turan.org/etkinlik/yd_egitim.htm, 8 Nisan 2008

Yıldırım, Metin: “Eğitim yönetimi: Azerbaycan'da Eğitim Sistemi, Yönetimi ve Organizasyonu” (İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Cumhuriyetleri'nin Çalışma Sorunları ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Anabilim Dalı) İstanbul,1999.

Yusubova, Elanare: “Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Eğitim Sistemi'nde Çağ Öğretim İşletmeleri M.M.M.'in yeri,” (Qafqaz Üniversitesi Kamu Yönetimi) Bakü, 2000

EKLER

Ek -1

Genel orta eğitim okullarının 2007/2008 eğitim öğretim planı (eğitim Azerbaycan dilinde)

NO	Eğitim alanları	Sınıflara göre haftalık saatlerin miktarı											Toplam
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	
1.	Diller ve edebiyat	9	10	10	10	5	4	4	3	2	2	2	61
	Azerbaycan dili												
	Edebiyat					3	2	2	2	3	3	2	17
	Yabancı dil	1	1	1	1	4	3	3	3	2	2	2	23
2.	Matematik ve Bilgisayar	4	4	4	4	5	5						26
	Matematik												
	Cebir							3	3	3			9
	Cebir ve analizin başlangıcı										2	2	4
	Geometri							2	2	2	1	1	8
	Bilgisayar										1	1	2
3.	Sosyal dersler						1	1	1	1	1	1	6
	Tarih												
	Azerbaycan tarihi					2	1	1	2/1	2	2	2	11,5
	İnsan ve cemiyet								1	1	1	1	4
	İktisadi ve sosyal coğrafya								0/1	2			2,5
	Azerbaycan Cumhuriyetinin Anayasası									1			1
	Ekonominin esasları									1	1	1	3
4.	Doğa dersleri	1	1	2	2								6
	Hayat bilgisi												
	Tabiatşünaslık					2							2
	Fizik							2	2	3	2	1	10
	Astronomi											1	1
	Kimya								2	2	1	2	7
	Biyoloji						2	2	2	2	1	1	10
	Fiziki coğrafya					2	2	1		1	1	7	
5.	Emek hazırlığı ve teknoloji	2	2	2	2	2	2	2	1				15
	Emek hazırlığı												
	Resimhat (çizim)								1	1			2
6.	Fiziksel eğitim ve gençlerin askerlik önceki hazırlığı	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	22
	Fiziksel Eğitim												
	Gençlerin askerlik önceki hazırlığı										2	2	4
7.	İncesanat (güzel sanatlar)	1	1	1	1	1	1	1					7
	Tasviri incesanat												
	Musiki ve nağme	1	1	1	1	1	1	1	1				8
Toplam		21	22	23	23	27	26	28	29	30	25	25	279
Seçmeli dersler:							2	3	3	4	8	10	30
Öğrencilerin zorunlu maksimum ders yükü		21	22	23	23	27	28	31	32	34	33	35	309
Fakultatif, ferdi ve grup çalışmaları		1	1	1	1	4	4	4	4	2	3	3	28

Ek -2

Genel orta eğitim okullarının 2007/2008 eğitim öğretim yılı öğretim planı
(eğitim dili Rusça)

NO	Eğitim alanları	Sınıflara göre haftalık saatlerin miktarı											Toplam
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	
1.	Diller ve edebiyat Rusça	9	10	10	10	5	4	4	3	2	2	2	61
	Edebiyat	2	2	2	3	3	3	3	2	2	2	2	26
	Yabancı dil					2	2	2	2	3	3	2	16
	Matematik ve Bilgisayar	1	1	1	1	4	3	3	3	2	2	2	23
2.	Matematik ve Bilgisayar Matematik	4	4	4	4	5	5						26
	Cebir							3	3	3			9
	Cebir va analizin başlangıcı										2	2	4
	Geometri							2	2	2	1	1	8
	Bilgisayar										1	1	2
3.	Sosyal dersler Tarih					1	1	1	1	1	1	1	6
	Azerbaycan tarihi					2	1	1		2	2	2	11,5
	İnsan ve cemiyet								1	1	1	1	4
	İktisadi ve sosyal coğrafya								0/1	2			2,5
	Azerbaycan Cumhuriyetinin Anayasası									1			1
	Ekonominin esasları									1	1	1	3
4.	Doğa dersleri Hayat bilgisi	1	1	2	2								6
	Tabiatşünaslık					2							2
	Fizik							2	2	3	2	1	10
	Astronomi											1	1
	Kimya								2	2	1	2	7
	Biyoloji						2	2	2	2	1	1	10
	Fiziki coğrafya						2	2	1		1	1	7
	Emek hazırlığı ve teknoloji Emek hazırlığı	2	2	2	2	2	2	2	1				15
6.	Fiziksel eğitim ve gençlerin askerlik önceki hazırlığı Fiziksel Eğitim	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	22
	Gençlerin askerlik önceki hazırlığı										2	2	4
	7.	İncenanat (güzel sanatlar) Tasviri incenanat	1	1	1	1	1	1	1				
Musiki ve nağme	1	1	1	1	1	1	1	1					8
Toplam		23	24	25	26	29	29	31	31	32	27	27	304
Seçmeli dersler:						2	3	3	4	8	10		30
Öğrencilerin zorunlu maksimum ders yükü		23	24	25	26	29	31	34	34	36	35	37	334
Fakultatif, ferdi ve grup çalışmaları		1	1	1	1	4	4	4	4	2	3	3	28

Genel orta eğitim okullarının 2007/2008 eğitim öğretim yılı öğretim plan
(eğitim dili Gürcüce)

NO	Eğitim alanları	Sınıflara göre haftalık saatlerin miktarı											Toplam
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	
1.	Diller ve edebiyat Gürcü dili	9	10	10	10	5	4	4	3	2	2	2	61
	Edebiyat	2	2	2	3	3	3	3	2	2	2	2	26
	Yabancı dil					2	2	2	2	3	3	2	16
	Matematik ve Bilgisayar	1	1	1	1	4	3	3	3	2	2	2	23
2.	Cebir	4	4	4	4	5	5						26
	Cebir ve analizin başlangıcı							3	3	3			9
	Geometri										2	2	4
	Bilgisayar							2	2	2	1	1	8
	Diller ve edebiyat										1	1	2
3.	Sosyal dersler Tarih						1	1	1	1	1	1	6
	Azerbaycan tarihi					2	1	1		2/1	2	2	11,5
	İnsan ve cemiyet								1	1	1	1	4
	İktisadi ve sosyal coğrafya								0/1	2			2,5
	Azerbaycan Cumhuriyetinin Anayasası									1			1
	Ekonominin esasları									1	1	1	3
4.	Doğa dersleri Hayat bilgisi	1	1	2	2								6
	Tabyatsünashlık					2							2
	Fizik							2	2	3	2	1	10
	Astronomi											1	1
	Kimya								2	2	1	2	7
	Biyoloji						2	2	2	2	1	1	10
	Fiziki coğrafya						2	2	1		1	1	7
5.	Emek hazırlığı ve teknoloji Emek hazırlığı	2	2	2	2	2	2	2	1				15
	Resimhat (çizim)								1	1			2
6.	Fiziksel eğitim va gençlerin askerlik önceki hazırlığı Fiziksel Eğitim	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	22
	Gençlerin askerlik önceki hazırlığı										2	2	4
7.	İncesanat (güzel sanatlar) Tasviri incesanat	1	1	1	1	1	1	1					7
	Musiki ve nağme	1	1	1	1	1	1	1	1				8
	Toplam	23	24	25	26	29	29	31	31	32	27	27	304
Seçmeli dersler:							2	3	3	4	8	10	30
Öğrencilerin zorunlu maksimum ders yükü		23	24	25	26	29	31	34	34	36	35	37	334
Fakultatif, ferdi ve grup çalışmaları		1	1	1	1	4	4	4	4	2	3	3	28

**Lezgi dili öğretilen genel orta eğitim okullarının 2007/2008 eğitim
öğretim yılı öğretim planı
(Eğitim Azerbaycan Dilinde)**

NO	Eğitim alanları	Sınıflara göre haftalık saatlerin miktarı											Toplam
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	
1.	Diller ve edebiyat Lezgi dili	7	8	8	8	5	3	3	2	2	2	2	50
	Edebiyat	2	2	2	2	2	2	2	2	2			18
	Yabancı dil					2	2	2	2	2	3	2	15
	Matematik ve Bilgisayar	1	1	1	1	3	2	2	2	1	2	2	18
2.	Cebir	4	4	4	4	5	5						26
	Cebir va analizin başlangıcı							3	3	3			9
	Geometri										2	2	4
	Bilgisayar							2	2	2	1	1	8
	Diller ve edebiyat										1	1	2
3.	Sosyal dersler Tarih						1	1	1	1	1	1	6
	Azerbaycan tarihi					2	1	1	2/1	2	2	2	11,5
	İnsan ve cemiyet								1	1	1	1	4
	İktisadi ve sosyal coğrafya								0/1	2			2,5
	Azerbaycan Cumhuriyetinin Anayasası										1		1
	Ekonominin esasları										1	1	1
4.	Doğa dersleri Hayat bilgisi	1	1	2	2								6
	Tabiatşünashk					2							2
	Fizik							2	2	3	2	1	10
	Astronomi											1	1
	Kimya								2	2	1	2	7
	Biyoloji						2	2	2	2	1	1	10
	Fiziki coğrafya						2	2	1		1	1	7
	Emek hazırlığı ve teknoloji Emek hazırlığı	2	2	2	2	2	2	2	1				15
Resimhat (çizim)								1	1			2	
6.	Fiziksel eğitim ve gençlerin askerlik önceki hazırlığı	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	22
	Fiziksel Eğitim												
	Gençlerin askerlik önceki hazırlığı										2	2	4
7.	İncesanat (güzel sanatlar) Tasviri incesanat	1	1	1	1	1	1	1					7
	Musiki ve nağme	1	1	1	1	1	1	1	1				8
	Toplam	21	22	23	23	27	26	28	29	30	25	25	279
Seçmeli dersler:						2	3	3	4	8	10	30	
Öğrencilerin zorunlu maksimum ders yükü		21	22	23	23	27	28	31	32	34	33	35	309
Fakultatif, ferdi ve grup çalışmaları		1	1	1	1	4	4	4	4	2	3	3	28

**Lezgi dili öğretilen genel orta eğitim okullarının 2007/2008
eğitim öğretim yılı öğretim planı
(eğitim dili Rusça)**

NO	Eğitim alanları	Sınıflara göre haftalık saatlerin miktarı											Toplam
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	
1.	Diller ve edebiyat Rusça	7	8	8	8	4	3	3	2	2	2	2	49
	Lezgi dili	2	2	2	2	2	2	2	2	2			18
	Azerbaycan dili	2	2	2	3	3	3	3	2	2	2	2	26
	Edebiyat					2	2	2	2	2	3	2	15
	Yabancı dil	1	1	1	1	3	2	2	2	1	2	2	18
2.	Matematik ve Bilgisayar Matematik	4	4	4	4	5	5						26
	Cebir							3	3	3			9
	Cebir ve analizin başlangıcı										2	2	4
	Geometri							2	2	2	1	1	8
	Bilgisayar										1	1	2
3.	Sosyal dersler Tarih					1	1	1	1	1	1	1	6
	Azerbaycan tarihi					2	1	1	2/1	2	2	2	11,5
	İnsan ve cemiyet								1	1	1	1	4
	İktisadi ve sosyal coğrafya								0/1	2			2,5
	Azerbaycan Cumhuriyetinin Anayasası									1			1
	Ekonominin esasları									1	1	1	3
4.	Doğa dersleri Hayat bilgisi	1	1	2	2								6
	Tabiatşünashık					2							2
	Fizik							2	2	3	2	1	10
	Astronomi											1	1
	Kimya								2	2	1	2	7
	Biyoloji						2	2	2	2	1	1	10
	Fiziki coğrafya						2	2	1		1	1	7
	Emek hazırlığı ve teknoloji Emek hazırlığı	2	2	2	2	2	2	2	1				15
5.	Resimhat (çizim)								1	1			2
	Fiziksel eğitim ve gençlerin askerlik önceki hazırlığı Fiziksel Eğitim	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	22
		Gençlerin askerlik önceki hazırlığı										2	2
7.	İncesanat (güzel sanatlar) Tasvirî incesanat	1	1	1	1	1	1	1					7
	Musiki ve nağme	1	1	1	1	1	1	1	1				8
Toplam		23	24	25	26	29	29	31	31	32	27	27	304
Seçmeli dersler:							2	3	3	4	8	10	30
Öğrencilerin zorunlu maksimum ders yükü		23	24	25	26	29	31	34	34	36	35	37	334
Fakultatîf, ferdi ve grup çalışmaları		1	1	1	1	4	4	4	4	2	3	3	28

Ek -6

**Azınlıkların dillerinin öğretildiği genel orta eğitim okullarının
ilköğretim sınıflarının 2007/2008 eğitim öğretim yılı öğretim planı
(eğitim Azerbaycan dilinde)**

NO	Dersler	Sınıflara göre haftalık saatlerin miktarı				Toplam
		I	II	III	IV	
1	Azerbaycan dili	7	8	8	8	31
2	“ ” dili	2	2	2	2	8
3	Yabancı dil	1	1	1	1	4
4	Matematik	4	4	4	4	16
5	Hayat bilgisi	1	1	2	2	6
6	Tasviri incesanat	1	1	1	1	4
7	Musiki ve nağme	1	1	1	1	4
8	Fizikisel eğitim	2	2	2	2	8
9	Emek hazırlığı	2	2	2	2	8
Toplam		21	22	23	23	89
Fakultatif, ferdi ve grup çalışmaları		1	1	1	1	4

Ek -7

**Azınlıkların dillerinin öğretildiği genel orta eğitim okullarının
ilköğretim sınıflarının 2007/2008 eğitim öğretim yılı öğretim planı
(eğitim dili Rusça)**

NO	Dersler	Sınıflara göre haftalık saatlerin miktarı				Toplam
		I	II	III	IV	
1	Rusça	7	8	8	8	31
2	Azerbaycan dili	2	2	2	2	8
3	“ ” dili	2	2	2	2	8
4	Yabancı dil	1	1	1	1	4
5	Matematik	4	4	4	4	16
6	Hayat bilgisi	1	1	2	2	6
7	Tasviri incesanat	1	1	1	1	4
8	Musiki ve nağme	1	1	1	1	4
9	Fizikisel eğitim	2	2	2	2	8
10	Emek hazırlığı	2	2	2	2	8
Toplam		23	24	25	25	97
Fakultatif, ferdi ve grup çalışmaları		1	1	1	1	4

Kaynak: A.R.T.N. 2007/2008 ders yılı için umumtahsil mekteplerinin öğretim planı ,Bakü, Kövser Yayıncılık, 2007:2-7